

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԵՎ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ՝
«ՀՀ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՐԹԱՀԱՄԱԼԻՐ» ՊՈԱԿ

«ՕՐԵՆՔԻ ՊԱՏՎԱՐ» գիտամեթոդական ամսագիր
«BULWARK OF LAW» scientific-methodical journal

***Հրատարակվում է ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի գիտական խորհրդի
երաշխավորությամբ***

Լրատվական գործունեության իրականացնող՝ ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիր
ՊՈԱԿ, գրանցման վկայական 03Ա085891՝ տրված 15.09.2009թ.

Հասցե՝ Երևան 0004, Ծովակալ Բասկովի պողոտա 29,

Էլեկտրոնային կայք՝ www.edupolice.am,

Էլեկտրոնային փոստ՝ orenqipatvarjournal@mail.ru,

Հեռ. 010-77-15-24

Համարի թողարկման պատասխանատու՝ գլխավոր խմբագրի տեղակալ Ա. Մնացականյան:

Խմբագրությունը կարող է հրապարակել նյութեր՝ համամիտ չլինելով հեղինակների տեսակետներին:

**ОСНОВАТЕЛЬ И ИЗДАТЕЛЬ:
ГОСУДАРСТВЕННАЯ НЕКОММЕРЧЕСКАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ
"ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ КОМПЛЕКС ПОЛИЦИИ
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ"**

"ЗАЩИТНИК ЗАКОНА" научно-методический журнал

*Издается по рекомендации Научного совета Образовательного комплекса
полиции Республики Армения*

Лицо, осуществляющее информационную деятельность: Государственная
некоммерческая организация "Образовательный комплекс полиции Республики
Армения"

Сертификат регистрации- 03U085891, выдан: 15.09.2009 г.

Адрес: Ереван 0004, проспект Адмирала Исакова 29

Официальный сайт: www.edupolice.am

Электронная почта: orenqipatvarjournal@mail.ru

Тел: 010-77-15-24

Ответственный по выпуску номера: Заместитель главного редактора Артак Мнацаканян

Редакция может опубликовать материалы, не соглашаясь с мнениями авторов.

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի պետի առաջին տեղակալ, ոստիկանության գնդապետ, ի.գ.թ. **Տիգրան Եսայան - գլխավոր խմբագիր,**

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի գիտական աշխատանքների բաժնի պետ, ոստիկանության կապիտան, ի.գ.թ. **Արտակ Մնացականյան - գլխավոր խմբագրի տեղակալ,**

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի գիտական աշխատանքների բաժնի պետի տեղակալ, ոստիկանության փոխգնդապետ **Միրանուշ Պողոսյան-պատասխանատու քարտուղար,**

ՀՀ ոստիկանության պետի գլխավոր խորհրդական, ոստիկանության գնդապետ, ի.գ.դ. **Գրիգոր Բաղիրյան,**

ՀՀ քննչական կոմիտեի նախագահի տեղակալ, արդարադատության գնդապետ, ի.գ.դ., դոցենտ **Արթուր Ղամբարյան,**

Արդարադատության ակադեմիայի ռեկտոր, ի.գ.դ., պրոֆեսոր **Մերգել Առաքելյան**

ՀՀ ոստիկանության շտաբի պետ, ոստիկանության գնդապետ, ի.գ.թ. **Հովհաննես Քոչարյան**

ՀՀ ոստիկանության ՀԿԼՎ պետ, ոստիկանության գնդապետ **Աշոտ Սևարենյան,**

ՀՀ-ում Ինտերպոլի ԱԿԲ-ի պետ, ոստիկանության գնդապետ, ի.գ.թ. **Արա Տիդանյան,**

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի ակադեմիայի պետի տեղակալ, ոստիկանության գնդապետ, ի.գ.թ., դոցենտ **Գագիկ Գրիգորյան,**

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի ակադեմիայի իրավագիտության ֆակուլտետի պետ, ոստիկանության փոխգնդապետ, ի.գ.թ., դոցենտ **Մանուկ Սուրաշյան,**

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի ակադեմիայի իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի և քրեաբանության ամբիոնի պետ, ոստիկանության մայոր, ի.գ.թ., դոցենտ **Միսակ Մարկոսյան:**

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Первый заместитель начальника Образовательного комплекса полиции Республики Армения, полковник полиции, кандидат юридических наук **Есаян Тигран Микаелович** - *главный редактор*,

Начальник отдела научных работ Образовательного комплекса полиции Республики Армения, капитан полиции, кандидат юридических наук **Мнацаканян Артак Самвелович** - *заместитель главного редактора*,

Заместитель начальника отдела научных работ Образовательного комплекса полиции Республики Армения, подполковник полиции **Погосян Сирануш Гришаевна** - *ответственный секретарь*,

Главный советник начальника Полиции Республики Армения, полковник полиции, доктор юридических наук **Бадирян Григорий Михайлович**,

Заместитель председателя Следственного комитета, полковник юстиции, доктор юридических наук, доцент **Гамбарян Артур Сиреканович**,

Ректор Академии юстиции, доктор юридических наук, профессор **Аракелян Сергей Ваганович**,

Начальник штаба Полиции Республики Армения, полковник полиции, кандидат юридических наук **Кочарян Оганнес Ишханович**,

Начальник Управления по связям с общественностью и информации Полиции Республики Армения, полковник полиции **Агаронян Ашот Сирасович**,

Начальник Национального бюро Интерпола РА, полковник полиции, кандидат юридических наук **Фиданян Ара Хоренович**,

Заместитель начальника академии Образовательного комплекса полиции Республики Армения, полковник полиции, кандидат юридических наук, доцент **Григорян Гагик Таарович**,

Начальник юридического факультета академии Образовательного комплекса полиции Республики Армения, подполковник полиции, кандидат юридических наук, доцент **Мурадян Манук Оганесович**,

Начальник кафедры уголовного права и криминологии академии юридического факультета Образовательного комплекса полиции Республики Армения, майор полиции, кандидат юридических наук, доцент **Маркосян Мисак Меружанович**.

ԵՐԿՈՒ ԽՈՍՔ

«Օրենքի պատվար» գիտամեթոդական ամսագիրը վերջին մեկ տարվա ընթացքում իր կայուն տեղը զբաղեցրեց ինչպես Հայաստանի, այնպես էլ արտասահմանյան մի շարք երկրների գիտական հրատարակչությունների շարքում: Վերջինիս վառ ապացույցը դարձավ բազմաթիվ որակյալ գիտական հոդվածների հոսքը խմբագրություն: Եթե ամփոփենք վերջին մեկ տարվա աշխատանքը, ապա պետք է նշել, որ այս ընթացքում մեր ամսագրի 2 համարներում տպագրվել են շուրջ 31 գիտական հոդվածներ, որոնցից 10-ը հայրենական, իսկ 21 արտասահմանյան հեղինակների կողմից:

Ամսագրերում ընդգրկվել են ինչպես Հայաստանի Հանրապետության տարբեր գերատեսչությունների և ուսումնական հաստատությունների ներկայացուցիչների, այնպես էլ արտասահմանյան տարբեր երկրների ուստիկանական ԲՈՒՀ-երի (Մոսկվայի, Օմսկի, Վոլգոգրադի, Կրասնոդարի, Սանտկ-Պետերբուրգի, Մինսկի, Մոզիլովի, Թբիլիսիի, Օդեսայի) իրավաբան-գիտնականների գիտական հոդվածները:

Պահպանելով արդեն իսկ ստեղծված ավանդույթը՝ ամսագրի սույն համարում ևս ընդգրկվել են և՛ հայրենական հեղինակների, և՛ արտասահմանյան մեր գործընկերների գիտական հոդվածներ՝ քրեական իրավունքի, կրիմինալոգիայի, կրիմինալիստիկայի, քրեական դատավարության իրավունքի, վարչական իրավունքի և ուսումնական գործընթացի կազմակերպման ոլորտներից:

Հարգանքով՝

**«Օրենքի պատվար» գիտամեթոդական
ամսագրի գլխավոր խմբագիր**

Տիգրան Եսայան

Научно-методический журнал за последний год занял почетное место не только среди армянских, но и зарубежных научных изданий ряда стран, доказательством чего является многочисленный поток качественных научных статей.

Подводя итоги работы за прошедший год, следует отметить, что за указанный период в 2 выпусках нашего журнала было опубликовано более 31 научных статей, в том числе 10 отечественных и 21 зарубежных авторов.

Были представлены труды передовых ученых-юристов из различных ведомств и Высших учебных заведений как Республики Армения, так и Министерств внутренних дел и полиции разных стран. Среди них соответствующие академии и университеты Москвы, Омска, Волгограда, Краснодара, Санкт-Петербурга, Минска, Могилева, Тбилиси, Одессы и т.д.

Поддерживая уже сложившуюся традицию, в данный номер журнала включены научные статьи отечественных и зарубежных авторов, посвященные проблемам уголовного права, криминологии, криминалистики, уголовно-процессуального права, административного права и организации учебного процесса в высших и средних специальных учебных заведениях.

С уважением,

Главный редактор

Тигран Есаян

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Բաղդասարյան Անի

ՄԵՂՍՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՆՄԵՂՍՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ
ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ԵՎ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄ..... 10

Гритенко Оксана Анатольевна

НЕКОТОРЫЕ УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ БОРЬБЫ С НЕЗАКОННЫМ
ОБОРОТОМ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ, ПСИХОТРОПНЫХ ВЕЩЕСТВ, ИХ
АНАЛОГОВ И ПРЕКУРСОРОВ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ 20

Մարկոսյան Միսակ

ՀԱՓՇՏԱԿՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳՏԱԾ ԳՈՒՅՔԻՆ ՏԻՐԱՆԱԼՈՒ ՍԱՀՄԱՆԱԶԱՏՄԱՆ
ԶՊՓԱՆԻՇՆԵՐԸ 25

Մելիքսեթյան Արմինե

ԱՎԱԶԱԿՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ
ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ ԼՈՒՅՍԻ ՆԵՐՔՈ..... 41

Свиридов Станислав Владимирович

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ НОРМ ОБ УГОЛОВНОЙ
ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ФАЛЬСИФИКАЦИЮ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ ПО
УГОЛОВНОМУ ДЕЛУ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЯДА ЗАРУБЕЖНЫХ
СТРАН ПОСТСОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ И РОМАНО-
ГЕРМАНСКОЙ ПРАВОВЫХ СЕМЕЙ 52

Стрилец Олег Валентинович

СИСТЕМАТИЗАЦИЯ НАКАЗАНИЙ В УГОЛОВНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ
РОССИИ И АРМЕНИИ 60

Третьякова Наталья Сергеевна, Маракулин Денис Анатольевич

ФОРМИРОВАНИЕ В РОССИЙСКОМ УГОЛОВНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ
X-XIX ВВ. ТЕРМИНОВ «КРАЖА», «ГРАБЕЖ» И «РАЗБОЙ» 69

Осокин Роман Борисович, Кокорев Владимир Геннадьевич

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ НОРМ
ОБ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НАРУШЕНИЕ ПРАВА НА СВОБОДУ
СОВЕСТИ И ВЕРОИСПОВЕДАНИЙ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РОССИИ
И РЯДА ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН..... 76

ԿՐԻՄԻՆԱԼՈԳԻԱ

Խաչատրյան Հռիփսիմե

ԿՐԻՄԻՆԱԼՈԳԻԱԿԱՆ ԿԱՆԽԱՏԵՍՄԱՆ ԴԵՐՆ ՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՀԱՆՑԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱԿԱԶԴԻՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅՈՒՄ 86

Плужник Елена Ивановна

КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕСТУПЛЕНИЙ В СФЕРЕ
ОБОРОТА НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ, ПСИХОТРОПНЫХ ВЕЩЕСТВ, ИХ
АНАЛОГОВ ИЛИ ПРЕКУРСОРОВ 97

ԿՐԻՄԻՆԱԼԻՍՏԻԿԱ

Աղոյան Մարգարիտա

ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԵՎ ՄԱՍՆԱՎՈՐ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԻ
ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՏԱՐԵՅ ԵՎ ԾԵՐ ՀԱՍԱԿԻ ԱՆՁԱՆՅ ՍՈՏ ԱՌԿԱ ՈՐՈՇ
ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿ 109

Աղայան Ռուբեն

ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԱՊՊԱ ՈԼՈՐՏՈՒՄ «ԿԱՆՈՆՆԵՐ RL 1-015»-Ի և
«ԿԱՆՈՆՆԵՐ RL 1-013»-Ի ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ 122

**Ляпичев Владимир Емельянович, Досова Анна Владимировна,
Задоров Александр Георгиевич**

СОВРЕМЕННЫЙ ПОДХОД К ПОНЯТИЮ И КЛАССИФИКАЦИИ МАТЕРИАЛЬНЫХ
СЛЕДОВ, СВЯЗАННЫХ С ОБСТОЯТЕЛЬСТВАМИ ИЗГОТОВЛЕНИЯ ПОДДЕЛЬНОГО
ДОКУМЕНТА 131

Янин Сергей Александрович

О НЕКОТОРЫХ ОСОБЕННОСТЯХ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ,
СОВЕРШЕННЫХ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СОВРЕМЕННЫХ СРЕДСТВ
МОБИЛЬНОЙ СВЯЗИ 141

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Ղամբարյան Արթուր

ՆՅՈՒԹԵՐԻ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՄԱՆ ԺԱՄԿԵՏԸ ԵՐԿԱՐԱՑՆԵԼՈՒ ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ 149

ՎԱՐՉԱՎԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Сургутсков Вадим Игоревич

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫЙ КОНТРОЛЬ В СФЕРЕ ОБОРОТА
ОРУЖИЯ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И ЕГО СУБЪЕКТЫ..... 159

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Varicheva Maria

WHY IS IT WRONG TO SAY THAT THE REALISTS WON THE FIRST GREAT
DEBATE IN INTERNATIONAL RELATIONS? 167

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԻ ՎԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄ

Хачатрян Тигран Мартинович, Восканян Лилит Робертовна

ПРОЦЕСС И СТРУКТУРА УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ В
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ КОМПЛЕКСЕ ПОЛИЦИИ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ..... 173

ՄԵՂՍՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՆՄԵՂՍՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ԵՎ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՅԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄ

Բաղդասարյան Անի

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի
Ուսումնական կենտրոնի դասախոս,
ոստիկանության ավագ լեյտենանտ

Մեղսունակության և անմեղսունակության իրավական կատեգորիաները վկայում են անձի՝ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հնարավորության կամ անհնարիության մասին: Այդ պատճառով անձի քրեական պատասխանատվության հարցը լուծելիս՝ իրավակիրառողը պետք է վերլուծի ոչ միայն հանցագործության սուբյեկտիվ կողմին և դրա ապացուցված լինելուն վերաբերող հարցեր, այլև հանրորեն վտանգավոր արարքը կատարելու պահին և դրանից հետո անձի և նրա վարքագծի մասին տվյալները:

Մեղսունակությունը հանցագործության սուբյեկտի հիմնական հատկանիշներից է և առանց «մեղսունակություն» և «անմեղսունակություն» հասկացությունների պարզաբանման, գործնականում հնարավոր չէ կենսագործել պատասխանատվության անխուսափելիության և արդարության սկզբունքները:

Հռոմեական իրավունքում հանցագործությամբ պատճառված վնասի համար պատասխանատվության ենթարկվելու հնարավորությունը կապվում էր անձի՝ իրավաբանորեն նշանակալի հետևանքներ առաջացնող գործողություններ կատարելու հնարավորության հետ: Այլ կերպ ասած՝ քրեաիրավական իմաստով մեղսունակությունը համընկնում էր քաղաքացիաիրավական գործունակության հետ:

Այնուամենայնիվ, դեռևս հռոմեական իրավունքում արդեն ձևավորվել էին դրոյթներ մանկահասակներին և հոգեկան հիվանդներին պատասխանատվության չենթարկելու մասին, սակայն մեղսունակության և անմեղսունակության սահմանումներն ու հատկանիշները ձևավորված չէին: Հռոմեական իրավունքի աղբյուրներում երբեմն օգտագործվում էին «injuriae capax, doli», «culpa capax» կամ «innocentia consilii» ձևակերպումները, որոնք նշանակում

էին տկարամիտ, խելագար¹: Հուստինիանոսի Դիզեստներում ցուցումներ էին բովանդակվում խելագարներին սպանության համար պատժից ազատելու մասին՝ «բավական է, որ նա արդեն պատժված է իր խելագարությամբ»²:

Միջին դարերում առանձնացվում էին հոգեկան խանգարումների 3 խմբեր՝

- Անմեղսունակության հանգեցնող հոգեկան խանգարումներ, օրինակ՝ ծանր տկարամտությունը,
- Մեղսունակությունը չբացառող հոգեկան խանգարումներ, երբ հոգեկան խանգարման հատկանիշները համընկնում էին հանցագործության բնույթի հետ, օրինակ՝ կրոնական առեղծվածային բովանդակությամբ, զառանցանքերով ուղեկցվող խանգարումները, որոնց արդյունքում կատարված ծիսական սպանությունները դասվում էին ամենաձանձուր հանցանքների թվին և պատժվում էին ամենադաժան պատիժներով,
- Հոգեկան խանգարումներ, որոնք չէին բացառում մեղսունակությունը, եթե անձը կատարում էր հանցագործություններ՝ կայսեր, նրա ընտանիքի անդամների և պետության դեմ, և հանգեցնում էին անմեղսունակության, եթե կատարվում էր այլ հանցանք, օրինակ՝ գողություն: Այդպիսի խանգարումների օրինակ էր էպիլեպսիան³:

Ժամանակակից ընկալման մեղսունակության և անմեղսունակության հիմնախնդիրը ձևավորվեց 18-րդ դարի վերջին և 19-րդ դարի սկզբին: Դեռևս 18-րդ դարում Արևմտյան Եվրոպայում հոգեկան հիվանդները պատժվում էին ինչպես առողջ մարդիկ: Դատարանի առջև հարց չէր բարձրացվում պարզել, թե արդյո՞ք արարքի կատարման պահին անձը գիտակցում էր իր արարքը:

Եվրոպայում ձևավորված արդարադատության համակարգի փոփոխությունների կոչեր էին անում քրեական իրավունքի դասական դպրոցի ներկայա-

¹ Stiu՝ Игнатов, А.Н. История развития уголовного права / А.Н Игнатов, Ю.А. Красиков. – Москва, 1998, էջ 48:

² Stiu՝ Перетерский И.О. Всеобщая история государства и права. Ч. 1. Древний мир. Вып. 2. Древний Рим. М.: Юридическая литература. 1945. էջ 172:

³ Stiu՝ Богомяков Ю.С. Уголовно-правовая невменяемость: критерии и признаки// Советское государство и право. 1989. № 4, էջ 48:

ցուցիչները, մասնավորապես՝ իտալացի Չեզարե Բեկարիան իր «Հանցագործությունների և պատիժների մասին»⁴ աշխատությունում և ֆրանսիացի բժիշկ-հոգեբույժ Ֆ.Պինելը⁵:

Ֆ.Պինելի գիտական աշխատանքները և պրակտիկ գործունեությունը ոչ միայն բերեցին հոգեբուժարաններում բուժվողների հանդեպ վերաբերմունքի փոփոխության (Ֆրանսիայում հոգեկան հիվանդներին այլևս չէին կապում շղթաներով), այլև ստիպեցին իրավաբաններին մտորել հոգեկան հիվանդների իրենց կատարած արարքների համար պատասխանատվության ենթարկելու հարցերի շուրջ:

Ֆրանսիայի 1810 թ. քրեական օրենսգիրքը պատմության մեջ առաջիններից մեկն էր, որ բացառեց հոգեկան խանգարման վիճակում հանրորեն վտանգավոր արարք կատարած անձանց քրեական պատասխանատվությունը: Մասնավորապես՝ այդ օրենսգրքի 64-րդ հոդվածում նշված էր. «Չկա հանցագործություն, եթե արարքի կատարման պահին անձը գտնվել է ինելագարության վիճակում»⁶: Այսպիսով, առաջացավ անմեղսունակության բժշկական չափանիշը, որի օրենսդրական ձևակերպումը բավականին անկատար էր և չտարբերակված:

Ռուսաստանում միայն 19-րդ դարի վերջին արվեցին մեղսունակության և անմեղսունակության հասկացությունները ձևակերպելու փորձեր: Պատմականորեն ձևակերպվեց անմեղսունակության հասկացությունը, իսկ մեղսունակության առկայությունը պարզվում էր բացառման միջոցով: 1912թ. վերջին Ս.Վ.Պոզնիշևը տվել է մեղսունակության հետևյալ սահմանումը. «Մեղսունակությունը երևույթների պատճառական հարաբերությունները գիտակցելու ունակությունն է՝ առանց խառնելու իրական երևույթների ընկալումներն անիրական պատկերացումների հետ»⁷: Արդեն այն ժամանակ պարզ էր, որ սեփական արարքների փաստացի բնույթը գիտակցելու և դրանք ղեկավարելու ունակությունն է այն սահմանազատող չափանիշը, որով մեղսունակությունը տարբերվում է անմեղսունակությունից:

⁴ Stu` Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях. М.: Юрлитиздат. 1939. էջ 196:

⁵ Stu Ющенко А.И. Основы учений о преступнике, душевнобольном и психологии нормального человека. М.: Спарк. 1997. էջեր 15-16:

⁶ Stu` Есаков Г.А., Крылова Н.Е., Серебренникова А.В. Уголовное право зарубежных стран: Учебное пособие. Москва, Проспект, 2011, էջ 150:

⁷ Stu`Игнатов А.Н. История развития уголовного права / А.Н.Игнатов, Ю.А.Красиков. – Москва, 1998, էջ 56:

Սահմանափակ մեղսունակության մասին առաջին անգամ նշվում է գերմանական պետությունների քրեական օրենսգրքերում՝ Բրաունշվեյգի 1840թ., Սաքսեն-Ալտենբուրգի 1841թ., Գեսսենի 1841թ. և Բադենի 1845թ.: Այդ իրավական ակտերում որպես սահմանափակ մեղսունակությունը պայմանավորող գործոններ նշվում էին տկարամտությունը, անբավարար զարգացվածությունը, ծերունական մտավոր տկարությունը, հարբածությունը, դաստիարակության բացարձակ բացակայությունը: Որպես սահմանափակ մեղսունակության քրեաիրավական հետևանք հանդես էր գալիս պատժի մեղմացումը:

Ավելի ուշ շրջանում սահմանափակ մեղսունակությունը սկսեց դիտարկվել որպես պատիժը մեղմացնող հանգամանք նաև որոշ այլ արտասահմանյան երկրների քրեական օրենսդրությամբ, մասնավորապես՝ Շվեդիայի 1964թ. քրեական օրենսգրքի 6-րդ պարագրաֆով, Դանիայի 1986թ. քրեական օրենսգրքի 39-րդ պարագրաֆով և Ֆինլանդիայի 1889թ. քրեական օրենսգրքով: Նշված բոլոր օրենսգրքերը գտնվում էին քրեական իրավունքի դասական դպրոցի ազդեցության տակ (Ի.Բենտամ, Ա.Ֆեյերբախ), որի ընդհանուր մոտեցումն այն էր, որ մեղսունակությունն անխզելիորեն կապված է մեղքի հետ և ուլ ավելի քիչ մեղք է դրսևորում, նա այնքան մեղմ պատժի պետք է ենթարկվի⁸:

Բոլորովին այլ էին քրեական իրավունքի սոցիոլոգիական դպրոցի ներկայացուցիչների դիրքորոշումները: Արևմտյան Եվրոպայում այդ դպրոցի ներկայացուցիչներ էին Լիստը, Թարդը, Պրինսը, ովքեր 1889թ. ստեղծեցին Քրեագետների միջազգային միությունը, որը գործեց մինչև 1914թ. և անցկացրեց 12 նիստ: Մի շարք նիստերում քննարկվում էր նաև սահմանափակ մեղսունակության հիմնախնդիրը⁹:

Սոցիոլոգիական դպրոցի մեթոդաբանական հիմքը պոզիտիվիզմի տեսությունն էր: Որպես հանցավորության պատճառ՝ սոցիոլոգիական դպրոցի ներկայացուցիչները դիտում էին հանցագործի վտանգավոր վիճակը, ըստ որի հանցանք կատարած անձինք բաժանվում էին 2 խմբի.

1. Պատահական հանցագործներ, ովքեր հանցանք են կատարում արտաքին գործոնների ազդեցությամբ,

⁸ Stu` Спасенников Б.А. Субъект преступления: уголовно-правовой и медико-психологический аспекты. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Екатеринбург., 2001, էջ 28:

⁹ Stu` Люблинский П.И. Суд и права личности: Сборник статей / Под ред. Давыдова Н.В., Полянского Н.Н. М.: Статут. 2005. էջեր 32-70:

2. Սովորական հանցագործներ, ովքեր հանցանք են կատարում իրենց ներքին հասկությունների, գլխավորապես՝ հոգեկան շեղումների պատճառով:

Հանցագործի հոգեկան շեղումների և հանցավորության պատճառների միջև ուղիղ կապի առանձնացումը սոցիոլոգիական դպրոցի ներկայացուցիչներին հիմք է տվել յուրովի մեկնաբանել մեղսունակության և սահմանափակ մեղսունակության հասկացությունները:

Մասնավորապես՝ սահմանափակ մեղսունակության վիճակում հանցանք կատարած անձինք սոցիոլոգիական դպրոցի ներկայացուցիչների կողմից դասակարգվում էին «վտանգավոր» և «նվազ վտանգավոր» խմբերի: Վտանգավոր հանցագործների համար առաջարկվում էր ոչ միայն հատուկ բանտային ռեժիմ, այլև անվտանգության միջոցների կիրառում նախքան հանցանք կատարելը: Սահմանափակ մեղսունակության վիճակի առկայությունն անխզելիորեն կապվում էր վտանգավոր վիճակի առկայության հետ: Եվ հենց այս մոտեցումներ էր ընդունվել Քրեագետների միջազգային միության 1910 և 1913թթ. նիստերում¹⁰:

Ինչ վերաբերվում է հայկական իրավական մտքի և օրենսդրության զարգացման պատմության մեջ մեղսունակության և անմեղսունակության վերաբերյալ գաղափարներին, ապա պետք է նշել, որ որոշ ընդհանրական կարգավորումներ կարելի է տեսնել դեռևս Մխիթար Գոշի Դատաստանագրքում: Մասնավորապես՝ Դատաստանագրքի «ՃՀԱ» գլուխը վերնագրված է՝ «Դիվահարի մասին, ով մարդ է սպանում»: Այդ գլխում նշված է՝ «Հարցում. Եթե մեկը դիվահարվելիս մարդ է սպանում, այնժամ, երբ դևից սրբվի, իբրև սպանող պարտավոր է ապաշխարհել, թե չէ: Պատասխան. Փոքր ինչ, որովհետև արածը չարից է եղել: Նույնը լինի նաև այն մտախաբկանքների մեջ ընկածների համար: Եվ հոգևոր դատաստանի համաձայն, եթե նմանները իրենք իրենց և կամ այլոց, ապա առանց ապաշխարհության չման»: Սակայն այս դատաստանը մարմնավոր/աշխարհիկ դատավորների համար չէ»¹¹:

Ինչպես տեսնում ենք, դեռևս Մխիթար Գոշն է տարբերակված մոտեցում ցուցաբերել հոգեպես հիվանդների և առողջների նկատմամբ պատասխանատվության միջոցների կիրառմանը, նշելով, որ հոգեկան խանգարումների

¹⁰ Տես՝ Станкевич В. Борьба с опасным состоянием как основная задача нового уголовного права // Новые идеи в правоведении. М.: Спарк. 1996. էջ 113:

¹¹ Տես՝ Մխիթար Գոշ: Դատաստանագիրք: Երևան, 2001, էջ 123:

վիճակում սպանություն կատարած անձինք չպետք է պատասխան տան աշխարհիկ դատարանի առջև: Հատկանշական է այն հանգամանքը, որ այդ ժամանակ գործող կրոնական պատկերացումների ազդեցությամբ և գերիշխանությամբ, հոգեկան խանգարումները մեկնաբանվում էին որպես չար ուժերի ազդեցության հետևանք, դիվահարություն:

Հայրենական օրենսդրության պատմության մեջ անմեղսունակության բնորոշումն առաջին անգամ տրվեց ՀՍՍՀ 1961թ. քրեական օրենսգրքի 11-րդ հոդվածում: Այդ հոդվածում սահմանվում էր՝ «Քրեական պատասխանատվության ենթակա չէ այն անձը, ով հանրորեն վտանգավոր արարքը կատարելու պահին գտնվելիս է եղել անմեղսունակության վիճակում, այսինքն՝ խրոնիկական հոգեկան հիվանդության, հոգեկան գործունեության ժամանակավոր խանգարման, տկարամտության կամ այլ հիվանդագին վիճակի հետևանքով չէր կարող հաշիվ տալ իրեն իր գործողությունների համար կամ ղեկավարել այդ գործողությունները: Այդպիսի անձի նկատմամբ՝ դատարանի նշանակմամբ, կարող են կիրառվել սույն օրենսգրքի 53-56 հոդվածներով նախատեսված բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցները»:

Համեմատելով ՀՍՍՀ 1961թ. քրեական օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի և ՀՀ 2003թ. քրեական օրենսգրքի 25-րդ հոդվածի առաջին մասի ձևակերպումները՝ կարելի է ասել, որ անմեղսունակության բժշկական և իրավաբանական չափանիշի օրենսդրական նկարագրությունը ձևավորվել է արդեն 1961թ. օրենսգրքում, իսկ 2003թ. քրեական օրենսգրքում դրա օրենսդրական բնորոշման տարբերությունները կրում են սույն խմբագրական, տեխնիկական բնույթ:

Հատկանշական է, որ ՀՍՍՀ 1961թ. քրեական օրենսգրքի 11-րդ հոդվածում իրավական կարգավորման էր ենթարկված նաև ղեպքից հետո հոգեկան հիվանդությամբ հիվանդացած անձանց քրեական պատասխանատվության հարցը. «Պատժի ենթակա չէ նաև այն անձը, որը հանցագործությունը կատարել է մեղսունակության վիճակում, սակայն մինչև դատարանի կողմից դատավճիռ կայացնելը՝ հիվանդացել է հոգեկան հիվանդությամբ, որը զրկել է նրան իր գործողությունների համար իրեն հաշիվ տալու կամ այդ գործողությունները ղեկավարելու հնարավորությունից: Այդպիսի անձի նկատմամբ՝ դատարանի նշանակմամբ, կարող են կիրառվել բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ, իսկ առողջանալուց հետո նա կարող է ենթակա լինել պատժի»:

Դրա հետ մեկտեղ, ՀՍՍՀ 1961թ. քրեական օրենսգրքում որևէ նշում չկար սահմանափակ մեղսունակության վերաբերյալ, ինչպես նաև այսպես կոչված

«տարիքային անմեղսունակության» վերաբերյալ: Այդ 2 հասկացությունները օրենսդրորեն ամրագրվեցին 2003թ. ՀՀ քրեական օրենսգրքում: Այսպես, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 24-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն, եթե անձը հասել է տվյալ հոդվածի առաջին կամ երկրորդ մասով նախատեսված տարիքի, սակայն մտավոր զարգացման մեջ հետ մնալու հետևանքով ընդունակ չի եղել ամբողջ չափով գիտակցել իր արարքի բնույթն ու նշանակությունը կամ ղեկավարել դա, ապա նա ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության: Ինչ վերաբերում է սահմանափակ մեղսունակությանը, ապա ՀՀ քրեական օրենսգրքի 26-րդ հոդվածը սահմանում է, որ մեղսունակ անձը, ով հանցանքը կատարելիս հոգեկան խանգարման հետևանքով չէր կարող ամբողջությամբ գիտակցել իր գործողության (անգործության) փաստացի բնույթն ու հասարակական վտանգավորությունը կամ ղեկավարել դա, ենթակա է քրեական պատասխանատվության: Սահմանափակ մեղսունակությունը, որպես մեղմացնող հանգամանք, հաշվի է առնվում պատիժ նշանակելիս և կարող է հիմք դառնալ պատժի հետ միաժամանակ բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոց նշանակելու համար:

Այսպիսով, ամփոփելով մեղսունակության և անմեղսունակության վերաբերյալ պատմաիրավական ուսումնասիրության արդյունքները՝ կարելի է փաստել, որ հայկական իրավական մտքի պատմության մեջ ընդհանրական կարգավորումներ կարելի է տեսնել դեռևս Մխիթար Գոշի Դատաստանագրքում: Դրանում Մխիթար Գոշը տարբերակված մոտեցում է ցուցաբերել հոգեպես հիվանդների և առողջների նկատմամբ պատասխանատվության միջոցների կիրառմանը, նշելով, որ հոգեկան խանգարումների վիճակում սպանություն կատարած անձինք չպետք է պատասխան տան աշխարհիկ դատարանի առջև: Հատկանշական է այն հանգամանքը, որ այդ ժամանակ գործող կրոնական պատկերացումների ազդեցությամբ և գերիշխանությամբ՝ հոգեկան խանգարումները մեկնաբանվում էին որպես չար ուժերի ազդեցության հետևանք, դիվախարություն: Իսկ համեմատելով ՀՍՍՀ 1961 թ. քրեական օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի և ՀՀ 2003 թ. քրեական օրենսգրքի 25-րդ հոդվածի առաջին մասի ձևակերպումները՝ կարելի է ասել, որ անմեղսունակության բժշկական և իրավաբանական չափանիշի օրենսդրական նկարագրությունը ձևավորվել է արդեն 1961թ. օրենսգրքում, իսկ 2003թ. քրեական օրենսգրքում դրա օրենսդրական բնորոշման տարբերությունները կրում են սոսկ խմբագրական, տեխնիկական բնույթ:

Մեղսունակության և անմեղսունակության իրավական կատեգորիաները վկայում են անձի՝ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու հնարավորության կամ անհնարինության մասին: Այդ պատճառով անձի քրեական պատասխանատվության հարցը լուծելիս՝ իրավակիրառողը պետք է առաջին հերթին վերլուծի ոչ միայն հանցագործության սուբյեկտիվ կողմին և դրա ապացուցված լինելուն վերաբերող հարցեր, այլև հանրորեն վտանգավոր արարքը կատարելու պահին և դրանից հետո անձի և նրա վարքագծի մասին տվյալները:

ՄԵՂՍՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՆՄԵՂՍՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ԵՎ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆՑԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ

Բաղդասարյան Անի

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի
Ուսումնական կենտրոնի դասախոս,
ոստիկանության ավագ լեյտենանտ

Մեղսունակությունը հանցագործության սուբյեկտի հիմնական հատկանիշներից է և առանց «մեղսունակություն», «անմեղսունակություն» հասկացությունների պարզաբանման, գործնականում հնարավոր չէ կենսագործել պատասխանատվության անխուսափելիության և արդարության սկզբունքները:

Հոդվածում հեղինակը համակողմանի ներկայացրել է մեղսունակության և անմեղսունակության ընդհանուր բնութագիրը, մասնավորապես՝ նշված ոլորտի վերաբերյալ օրենսդրության զարգացումը, զուգահեռներ է անցկացրել արտասահմանյան երկրների քրեական օրենսդրության ոլորտը կարգավորող դրույթների հետ:

Բանալի բառեր. մեղսունակություն, անմեղսունակություն, սահմանափակ մեղսունակություն, հոգեկան խանգարումներ, հոգեկան հիվանդ, քրեական պատասխանատվություն, տկարամտություն, պատժի մեղմացում, հանրորեն վտանգավոր արարք, բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցներ:

РАЗВИТИЕ ОТЕЧЕСТВЕННОГО И ЗАРУБЕЖНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О ВМЕНЯЕМОСТИ И НЕВМЕНЯЕМОСТИ

Багдасарян Ани Завеновна

преподаватель Учебного центра Образовательного
комплекса полиции Республики Армения,
старший лейтенант полиции

Правовые категории "вменяемости" и "невменяемости" свидетельствуют о возможности или невозможности привлечения лица к уголовной ответственности. Поэтому при решении вопроса привлечения лица к уголовной ответственности, необходимо проанализировать не только субъективную сторону преступления и круг вопросов, относящихся к доказанности преступления, но и данные, относящиеся к особенностям поведения лица до и после совершения общественно опасного деяния.

Вменяемость является одним из основных признаков субъекта преступления, и без разъяснения понятий "вменяемости" и "невменяемости", невозможно практическое осуществление принципов ответственности и справедливости.

Автор статьи всесторонне представил общие характеристики вменяемости и невменяемости, проследил развитие законодательства в данной области, а также привел сравнения с положениями, регулирующими сферу законодательства, действующими в зарубежных странах.

Ключевые слова: вменяемость, невменяемость, ограниченная вменяемость, душевные расстройства, душевнобольной, уголовная ответственность, слабоумие, смягчение наказания, общественно опасное деяние, способы принуждения медицинского свойства.

THE DEVELOPMENT OF PATRIOTIC AND FOREIGN LEGISLATION ABOUT IMPUTABILITY AND NON IMPUTABILITY

Baghdasaryan Ani

Lecturer of the Training Center of the Educational
Complex of Police of the Republic of Armenia,
Police Senior Lieutenant

Legal categories of "sanity" and "insanity" testify to the possibility or impossibility of bringing a person to criminal liability. Therefore, solving the issue of criminal liability, it is necessary to analyze not only the subjective side of the crime and the range of issues related to the evidence of the crime, but also data relating to the characteristics of the person's behavior before and after committing a socially dangerous act.

The sanity is the main feature of the subject of crime and without explanation of the following concepts "sanity" and "insanity" it is impossible to realize the principles of justice and inevitability of responsibility.

In this article the author presents a comprehensive description of insanity and sanity, particularly, the development of legislation, as well as draws a parallel with provisions regulating criminal legislation of foreign countries.

Keywords: sanity, insanity, criminal liability, evidence of the crime, socially dangerous act.

НЕКОТОРЫЕ УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ БОРЬБЫ С НЕЗАКОННЫМ ОБОРОТОМ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ, ПСИХОТРОПНЫХ ВЕЩЕСТВ, ИХ АНАЛОГОВ И ПРЕКУРСОРОВ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ

Гриценко Оксана Анатольевна

Заведующий кафедры уголовного права и
криминологии Одесского государственного
университета внутренних дел,
кандидат юридических наук, доцент,
майор полиции

Классическим выражением методов уголовно-правового противодействия преступлениям является уголовное наказание, которое, по нашему мнению, и в дальнейшем должно оставаться основным методом меры воздействия на преступность. Средства уголовного наказания имеют наибольший эффект воздействия по сравнению с другими средствами. Другими средствами уголовно-правового противодействия преступлениям, кроме уголовной ответственности и наказания, являются:

- стимулирование участия граждан в борьбе с преступностью (институты необходимой обороны, задержания преступника);
- стимулирование добровольного отказа от доведения преступления до конца;
- поощрения лиц, совершивших преступление, к действительному раскаянию и исправлению.

Поиск новых методов и средств противодействия преступности является актуальной социально-правовой проблемой. Изобретение простых и действенных мер противодействия преступности определит, прежде всего, новую парадигму правового регулирования общественных отношений, которые возникают, находят свое развитие и завершаются в сфере уголовного законодательства. Так, действенной формой противодействия является применение не только тех мер, которые заменяют или дополняют уголовное наказание, но и таких, которые исключают уголовное преследование, освобождают от уголовной ответственности, в общем, смягчают уголовную ответственность путем правового поощрения.

Термин «поощрительная уголовно-правовая норма», обозначающий определенное правило поведения, соблюдение которого стимулируется смягчением или

полным устранением уголовно-правовых последствий в связи с социально одобряемым поведением лица, сравнительно недавно появился в отечественной юридической литературе.

В этой связи очевидно, что выделение комплекса поощрительных юридических предписаний в качестве самостоятельного вида норм является особой классификацией, которая имеет преимущественно социально-политическое значение и построена по специфическому критерию - характеру социального воздействия, призванного вызвать данное поведение. Суть такой классификации состоит в разграничении норм на поощрительные и проводящие прямое государственное воздействие [1, С. 80-82].

Своеобразный характер социального воздействия на сознание и волю лица, призванного стимулировать правопослушный вариант поведения, бесспорно, является важнейшим отличительным свойством данных норм. Столь же бесспорным является тот факт, что такие нормы не имеют цель принудить лицо к определенному поведению, а поощряют, одобряют и стимулируют его.

Разумеется, уголовно-правовое поощрение, как следствие применения поощрительных уголовно-правовых норм, есть весьма действенный стимул коррекции человеческого поведения, способный изменить данное поведение даже тогда, когда угроза наказания оказывается бессильной. В связи с этим тот интерес, который проявлялся юридической наукой к проблеме исследования этого феномена, представляется далеко не случайным.

Поощрительные уголовно-правовые нормы имеют ярко выраженный предупредительный характер, а также способствуют быстрому и полному раскрытию преступлений. Система этих норм показывает, что кроме запретов и обязательств, законодатель может использовать также и позволяющий метод уголовно-правового регулирования, особой разновидностью которого является поощрение. Практика борьбы с преступностью свидетельствует о том, что подкрепление норм, предусматривающих ответственность за преступное деяние, правовым предписанием поощрительного характера существенно повышает значение криминального закона в профилактике преступлений [2, С.81].

К поощрительным нормам положительного постпреступного поведения можно отнести специальные виды освобождения лица от уголовной ответственности после совершения им преступлений. Среди поощрительных норм в действующем УК Украины отдельное место занимает ч. 4 ст. 307, которая предусматривает освобождение от уголовной ответственности лиц, совершивших незаконное производство, изготовление, приобретение, хранение, перевозку, пересылку наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов без квалифицирующих призна-

ков, если лицо добровольно сдало наркотические средства, психотропные вещества или их аналоги, а также указало источник их приобретения или содействовало раскрытию преступлений, связанных с незаконным оборотом.

Указанная норма имеет значительную профилактическую направленность. Она стимулирует, с одной стороны, действенное раскаяние лица, совершившего незаконные действия с наркотическими средствами и психотропными веществами, их аналогами, с другой - способствует раскрытию преступлений, связанных с нарушением законодательства по борьбе с наркотизмом. Применение ст. 307 УК Украины дает возможность получать дополнительные положительные результаты при проведении оперативно-розыскных, следственных и профилактических мероприятий в борьбе с преступлениями, связанными с незаконным оборотом наркотиков в Украине.

Таким образом, в отношении лиц, совершивших деяния, связанные с незаконным оборотом (в частности, перевозкой и пересылкой) наркотических средств или психотропных веществ, их аналогов на территории Украины, в действующем законодательстве содержится норма, которая склоняет этих правонарушителей к сотрудничеству с правоохранительными органами « в обмен » на освобождение от уголовной ответственности (ч.4 ст.307 УК).

Действующее уголовное законодательство Украины регламентирует норму, в которой устанавливается уголовная ответственность за незаконное перемещение наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров, или фальсифицированных лекарственных средств через таможенную границу Украины (контрабанда) - ст.305 УК. Указанная статья близко граничит с нормами, которые предусматривают уголовную ответственность за незаконный оборот наркотических средств и психотропных веществ, так как не только посягает на общий установленный порядок перемещения через таможенную границу Украины материальных ценностей, но и, прежде всего, создает угрозу причинения вреда не менее важному объекту – здоровью населения.

Следует отметить, что значительная часть наркотиков, психотропных веществ и сырья для их изготовления попадают в Украину именно контрабандным путем. Борьба с наркотизмом во всех проявлениях является одним из приоритетных направлений государственной политики борьбы с преступностью. Противодействие проникновению наркотиков через границы Украины - задача не менее важная, чем борьба с их распространением на территории Украины.

Таким образом, на наш взгляд, необходимым является дополнение поощрительной нормой ст. 305 УК Украины по аналогии ст. 307 УК Украины, в следующей редакции: ч. 4 ст.305 УК - добровольная сдача наркотических средств или психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров или фальсифицированных ле-

карственных средств; добровольное указание источника их приобретения или содействие в раскрытии преступления, связанного с незаконным оборотом (в том числе и с контрабандой) этих предметов, освобождает лицо от уголовной ответственности.

Поиск новых, действенных мер предотвращения распространения незаконного оборота наркотических средств, в частности, дополнение ст.305 УК Украины поощрительной нормой будет способствовать, на наш взгляд, более эффективной борьбе с контрабандным распространением наркотических средств, позволит ускорить проведение оперативно-розыскных и следственных действий по делам о контрабанде наркотиков и психотропных веществ, а также способствовать розыску и изобличению преступников. Кроме названных преимуществ, предложенная поощрительная норма обеспечит повышение эффективности профилактической деятельности.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Алексеев С.С. Общая теория права: Курс в 2-х томах. - М.: Юридическая литература, 1982. - Т. 2. - 359 с.
2. Елеонский В.А. Поощрительные нормы уголовного права и их значение в деятельности органов внутренних дел. Хабаровск, 1984. - 108 с.
3. Кримінальний кодекс України: прийнятий 5 квітня 2001р. №2341-III: [набрав чинності 1 вересня 2001р.]: із змінами і доповненнями станом на 01.09.2016 [Електронний ресурс] // Режим доступу :<http://portal.rada.gov.ua>.

НЕКОТОРЫЕ УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ БОРЬБЫ С НЕЗАКОННЫМ ОБОРОТОМ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ, ПСИХОТРОПНЫХ ВЕЩЕСТВ, ИХ АНАЛОГОВ И ПРЕКУРСОРОВ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ

Грищенко Оксана Анатольевна

Заведующий кафедры уголовного права и криминологии Одесского государственного университета внутренних дел,
кандидат юридических наук, доцент,
майор полиции

В статье рассматриваются уголовно-правовые аспекты борьбы с незаконным оборотом наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов и прекурсо-

ров по законодательству Украины. Автор выделяет как средство уголовно-правового противодействия преступлениям, стимулирование участия граждан в борьбе с преступностью с помощью поощрительных норм. Автором предлагается введение поощрительной нормы в ст. 305 УК Украины.

Ключевые слова: уголовно-правовое противодействие, уголовная ответственность, незаконный оборот наркотических средств, контрабанда, наркотизм.

CERTAIN CRIMINAL ASPECTS OF COMBATING ILLICIT TRAFFICKING IN NARCOTIC DRUGS, PSYCHOTROPIC SUBSTANCES, THEIR ANALOGUES AND PRECURSORS UNDER THE UKRAINIAN LEGISLATION

Gritenko Oksana

Head of the Department of Criminal Law and Criminology
of Odessa's State University of Internal Affairs of Ukraine,
PhD in Law, Associate Professor,
Police Major

The article deals with criminal law aspects of the fight against illicit trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors under the laws of Ukraine. The author identifies as a means of criminally-legal counteraction to crimes, stimulation of participation of citizens in the fight against crime by means of incentive norms. The author suggests the introduction of incentive regulations in Art. 305 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: criminal-legal opposition, criminal liability, drug trafficking, smuggling, drug addiction.

ՀԱՓՇՏԱԿՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՊՏԱԾ ԳՈՒՅՔԻՆ ՏԻՐԱՆԱԼՈՒ ՍԱՀՄԱՆԱԶԱՏՄԱՆ ՉԱՓԱՆԻՇՆԵՐԸ

Մարկոսյան Միսակ

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի ակադեմիայի
իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի և
քրեաբանության ամբիոնի պետ,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ոստիկանության մայոր

Հասարակական հարաբերությունների իրավական կարգավորման գործընթացում քրեաիրավական և քաղաքացիաիրավական ոլորտների սահմանագատման խնդիրներից մեկը հափշտակության և գտած գույքին տիրանալու տարանջատումն է: Այդ խնդրի ճիշտ լուծման կարևորությունը պայմանավորված է նրանով, որ հափշտակության և գտած գույքին տիրանալու սահմանագատման հստակ չափանիշների առանձնացումը թույլ է տալիս խուսափել այնպիսի իրավիճակներից, երբ անձն անհիմն կերպով քրեական պատասխանատվության է ենթարկվում ընդամենը քաղաքացիաիրավական պարտականությունների չկատարման համար:

1961 թ. ՀՄՄՀ քրեական օրենսգրքի 86-րդ հոդվածը քրեական պատասխանատվություն էր սահմանում գույքի գաղտնի հափշտակման (գողության համար), իսկ 95-րդ հոդվածը՝ գտած կամ պատահամար հանցավորի տիրապետությանն անցած պետական կամ հանրային արժեքավոր գույքի յուրացման համար: 2003 թ. ՀՀ քրեական օրենսգրքի ընդունմամբ գտած կամ պատահամար հանցավորի տիրապետությանն անցած գույքի յուրացումն ապաքրեականացվեց, իսկ գողության հանցակազմի շրջանակները չընդլայնվեցին: Դա նշանակում է, որ գործող քրեական օրենսգրքի պայմաններում գտած կամ պատահամար հանցավորի տիրապետությանն անցած գույքի յուրացման համար պատասխանատվություն սահմանող նորմի բացակայությունը չի կարող «փոխհատուցվել» գողության վերաբերյալ նորմի տարածական մեկնաբանությամբ. դա կհամարվի քրեական օրենքի կիրառում անալոգիայով: Հետևաբար, անհրաժեշտ է հստակ առանձնացնել հափշտակության և գտած գույքին տիրանալու սահմանագատման չափանիշները:

Մասնագիտական գրականության մեջ կարելի է հանդիպել հափշտակության և գտած գույքին տիրանալու սահմանազատման տարբեր չափանիշների:

Այսպես, ըստ **Գ.Ա. Կրիզերի հափշտակության և գտած գույքին տիրանալու տարբերությունն** այն է, որ գտած գույքին տիրանալու դեպքում գույքի սեփականատերն¹ իր մեղքով է կորցնում գույքի նկատմամբ փաստացի տիրապետումը, և այդ գույքը, դուրս գալով սեփականատիրոջ գույքային ֆոնդից, դառնում է տիրագուրկ²: Ա.Ա. Պինանի կարծիքով, գտած գույք է համարվում այնպիսի գույքը, որը վերջնականապես դուրս է եկել սեփականատիրոջ տիրապետումից տարբեր պատճառներով, սակայն առանց գտնողի մասնակցության, այսինքն՝ առանց վերջինիս այնպիսի գործողությունների կատարման, որոնք կարող են գնահատվել որպես գույքին տիրանալ³:

Համանման դիրքորոշում է արտահայտել նաև Ա.Վ.Շուլցան, ըստ որի՝ հափշտակության դեպքում հանցավորն իր ակտիվ գործողություններով գույքը հանում է սեփականատիրոջ գույքային ֆոնդից և սկսում ապօրինի տիրապետել այն, իսկ գտանքի դեպքում անձը տիրանում է այնպիսի գույքի, որն արդեն դուրս է եկել սեփականատիրոջ տիրապետումից՝ անկախ վերջինիս կամքից և գործողություններից⁴:

Միննույն ժամանակ Ա.Վ.Շուլցան տարբերություն է դնում կորցրած և մոռացված գույքի միջև: Մոռացված գույքը գտնվում է այնպիսի վայրում, որը հայտնի է սեփականատիրոջը, և նա հնարավորություն ունի վերադառնալ և վերցնել կամ այլ կերպ վերադարձնել այդ գույքը: Այդ հիմքով մոռացված գույքը կարող է հանդիսանալ հափշտակության առարկա, եթե հանցավորը գիտակցել է, որ սեփականատերը կվերադառնա իր գույքը վերցնելու համար: Ըստ հեղինակի՝ սեփականատիրոջ կողմից իրեն հայտնի վայրում (հյուրանոց, վագոնի խցիկ, հաստատության շենք և այլն) մոռացված գույքին տիրանալը պետք է

¹ Սույն հոդվածում <<սեփականատեր>> ասելով՝ նկատի ունենք նաև գույքի այլ օրինական տիրապետողներին:

² Տե՛ս *Кризер Г.А.* Квалификация хищений социалистического имущества. М., 1974. էջ 45-46:

³ Տե՛ս *Пинаев А.А.* Уголовно-правовая борьба с хищениями. Харьков, 1975. էջ 51-52:

⁴ Տե՛ս *Шульга А.В.* Объект и предмет преступлений против собственности в условиях рыночных отношений и информационного общества. М., 2007. էջ 63:

որակել որպես հափշտակություն, եթե հանցավորը գիտակցել է սեփականատիրոջ կողմից իր գույքը վերցնելու նպատակով վերադառնալու հնարավորությունը⁵:

Վերոնշյալ մոտեցման կողմնակից է նաև Վ. Խիլյուտան, ըստ որի՝ գտած գույքին տիրանալը կարող է որակվել որպես հափշտակություն հետևյալ երկու պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում՝

1. Գույքի սեփականատերը հստակ գիտի, թե որտեղ է գտնվում իր գույքը,
2. Գույքը գտած անձն այդ պահին հավաստի կերպով գիտի, թե ում է պատկանում գույքը կամ ողջամիտ հիմքեր ունի ենթադրելու, թե որտեղ է գույքի սեփականատերը և որ վերջինս կարող է գալ գույքի հետևից⁶:

Ա.Գ.Բեզվերիխովի կարծիքով՝ հափշտակությունը բացակայում է կորցրած գույքին տիրանալու դեպքում: Ըստ հեղինակի՝ կորցրած գույք է համարվում այնպիսի գույքը, որը սեփականատիրոջ գույքային ֆոնդից դուրս է եկել վերջինիս կամքից անկախ (իր մեղքով կամ պատահական հանգամանքների ուժով), և նրան հայտնի չէ գույքի գտնվելու վայրը: Թեև գույքը կորցնելը չի ենթադրում սեփականության իրավունքի դադարում, բայց դիտարկվում է որպես գույքի տիրապետման դադարում, այդ պատճառով կորցրած գույքին տիրանալը չի կարող որակվել որպես հափշտակություն⁷:

Ի.Ս.Տիշկևիչը և Ա.Բ.Տիշկևիչը հափշտակությունը և գտած գույքին տիրանալը սահմանազատելիս՝ կարևորում են նաև անձի մոտ գույքին տիրանալու դիտավորության ծագման պահը, եթե անձի մոտ ուրիշի գույքին տիրանալու դիտավորությունը ծագել է նախքան դրա՝ սեփականատիրոջ գույքային ֆոնդից դուրս գալը, և հանցավորն իր դիտավորության իրականացման համար կատարել է որոշակի գործողություններ, ապա արարքը գնահատվում էր որպես հափշտակություն⁸:

Ա.Բ.Բոյցովը կարևորում է նաև այն հանգամանքը, թե արյոյո՞ք գույքը գտնողին հայտնի է դրա սեփականատերը: Ըստ հեղինակի՝ տիրագուրկ գույքին տիրացած անձի արարքն իր հոգեբանական բնութագրով էականորեն

⁵ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 66:

⁶ Տե՛ս *Хилюта В.* Присвоение потерянных и забытых вещей // Уголовное право. - М.: АНО "Юридические программы", 2010, № 1. - էջ 48:

⁷ Տե՛ս *Безверхов А.Г.* Имущественные преступления. Самара, 2002. էջեր 214- 215:

⁸ Տե՛ս *Тишкевич И.С., Тишкевич С.И.* Квалификация хищений имущества. Мн., 1996. էջ 26:

տարբերվում է այն անձի արարքից, ով տիրացել է այնպիսի գտած գույքին, որի սեփականատերը հայտնի է, նույնիսկ եթե վերջինս կորցրել, այլ ոչ թե մոռացել է իր գույքը⁹:

Գտած գույքին տիրանալու և հափշտակության սահմանազատման հարցը քննարկելիս՝ նպատակահարմար ենք համարում անդրադառնալ նաև որոշ արտասահմանյան երկրների քրեական իրավունքում այդ խնդրի լուծման մոտեցումներին:

Մեծ Բրիտանիայի քրեական իրավունքում գտած իրերին տիրանալու իրավաբանական գնահատականի հարցը սերտորեն կապված է անազնվության չափանիշի հետ: Այսպես, գողությունը բացակայում է, եթե անձը, տիրանալով գտած գույքին, ենթադրում է, որ դրա սեփականատիրոջը հնարավոր չէ հայտնաբերել ողջամիտ եղանակով (բացակայում է անազնվության չափանիշը)¹⁰:

ԱՄՆ քրեական իրավունքում գործում է կորցրած կամ մոռացված գույքին տիրանալու իրավաբանական գնատահատականի հետևյալ մոտեցումը: Կորցրած կամ մոռացված գույքին տիրացած անձը ենթակա է պատասխանատվության հափշտակության համար հետևյալ երկու պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում՝

1. Եթե անձի մոտ գույքին տիրանալու ցանկությունը ծագել է հենց գույքը գտնելու պահին,
2. Եթե անձը գույքը գտնելու պահին գիտի, թե ո՞վ է գույքի սեփականատերը կամ, ելնելով գույքի բնույթից կամ այն գտնելու հանգամանքներից, ողջամիտ հիմքեր ունի ենթադրելու, թե որտեղ է նա գտնվում¹¹:

ԱՄՆ դատական նախադեպերից մեկում ձևակերպված է հետևյալ կանոնը.

- եթե գույքը գտած անձը չգիտի, թե ո՞վ է դրա սեփականատերը կամ ինչպե՞ս է հնարավոր նրան գտնել, ապա նա պարտավոր չէ փնտրել սեփականատիրոջը՝ հայտարարություններ հրապարակելու կամ տեղեկություններ փնտրելու միջոցով¹²:

⁹ Տե՛ս *Бойцов А.И.* Преступления против собственности. СПб., 2002. էջ 246:

¹⁰ www.lia.net.ru/info/jurisprudence/php?n=79 (վերջին այցելության ամսաթիվը՝ 05.04.2016թ.):

¹¹ Տե՛ս *Козочкин И.Д.* Уголовное право США: успехи и проблемы реформирования. СПб., 2007. էջ 380:

¹² Տե՛ս *Уголовное право зарубежных государств. Особенная часть: Учеб. пособие / Под ред. И.Д. Козочкина. М., 2004. էջ 139:*

Ինչպես տեսնում ենք, անգլոսաքսոնական իրավական համակարգում գտած գույքին տիրանալու և հափշտակության սահմանազատման չափանիշը գույքը գտնողի կողմից դրա պատկանելիության գիտակցման փաստն է: Այդ պատճառով հափշտակությունը բացակայում է, եթե գույքը գտած անձը գիտակցում է, որ գույքի սեփականատերը չի կարող հայտնաբերվել ողջամիտ ճանապարհով:

Ֆրանսիայի իրավակիրառ պրակտիկայում գործում է այն մոտեցումը, որ հափշտակության առարկա չեն այն իրերը, որոնք չեն պատկանում ոչ ոքի (*res nullius*): Խոսքն այնպիսի գույքի մասին է, որից սեփականատերը հրաժարվել է: Կորցրած գույքն այդ կատեգորիային չի պատկանում և դրան տիրանալը ուրակվում է որպես հափշտակություն: Միևնույն ժամանակ գործնականում բարդություններ են առաջանում այն հարցի պարզման կապակցությամբ, թե արդո՞ք գտած գույքին տիրացած անձը գիտակցել է, որ գույքը կորցրած է, և սեփականատերը չի հրաժարվել իր գույքից: Օրինակ՝ թանկարժեք իրերին տիրանալու դեպքում ենթադրվում է, որ դրանք կորցրած են, այլ ոչ թե դեն նետված¹³:

Ինչ վերաբերում է Հայաստանի Հանրապետության գործող քրեական և քաղաքացիական օրենսդրության տեսանկյունից գտած գույքին տիրանալու և հափշտակության սահմանազատմանը, ապա այդ նպատակով նախ անհրաժեշտ է վերլուծել հափշտակության հասկացությունը և այն քաղաքացիաիրավական նորմերը, որոնք կարգավորում են տիրագուրկ, դեն նետված և կորցրած գույքի հետ կապված հարաբերությունները:

Հափշտակության հասկացությունը տրվել է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ Ղափլիթ Ղամբարյանի և այլոց գործի վերաբերյալ 2013 թ. սեպտեմբերի 13-ի որոշման մեջ. «Հափշտակություն ասելով հասկացվում է՝ ուրիշի գույքն ապօրինի անհատույց շահադիտական նպատակով վերցնելը կամ այն հանցավորինը կամ այլ անձինը դարձնելը, եթե հանցավորն այդ գույքը տնօրինելու կամ օգտագործելու իրական հնարավորություն է ունեցել»¹⁴:

Տիրագուրկ, դեն նետված և կորցրած գույքի հետ կապված հարաբերությունները կարգավորվում են ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի (այսուհետ՝

¹³ Տե՛ս *Клепицкий И.А.* Имущественные преступления (сравнительно-правовой аспект) // Законодательство. 2000. № 2. էջեր 73-74:

¹⁴ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2013 թ. սեպտեմբերի 13-ի որոշումը ԵԿԴ/0087/01/12 գործի վերաբերյալ, 31-րդ կետ:

քաղ.օր.) 11-րդ գլխում («Սեփականության իրավունք ձեռք բերելը») ամրագրված նորմերով:

Տիրագուրկ գույքի հասկացությունը տրված է քաղ.օր. -ի 178-րդ հոդվածի առաջին մասում՝ տիրագուրկ է համարվում այն գույքը, որը չունի սեփականատեր, որի սեփականատերն անհայտ է կամ հրաժարվել է դրա նկատմամբ սեփականության իրավունքից:

Դեն նետված գույքը հանդիսանում է տիրագուրկ գույքի տեսակ: Այսպես՝ քաղ.օր. ի 179-րդ հոդվածի առաջին մասը սահմանում է. «Շարժական գույքը, որը սեփականատերը լքել է կամ դրա նկատմամբ սեփականության իրավունքից հրաժարվելու նպատակով թողել է այլ կերպ (դեն նետված գույք), այլ անձինք կարող են վերածել իրենց սեփականության՝ սույն հոդվածի 2-րդ կետով սահմանված կարգով»: Նույն հոդվածի երկրորդ մասի համաձայն՝ «Անձը, ում սեփականության, տիրապետման կամ օգտագործման ներքո գտնվող հողամասում, ջրավազանում կամ այլ օբյեկտում, կամ նվազագույն աշխատավարձի հիսնապատիկի չափից ակնհայտ ցածր արժեք ունեցող դեն նետված գույք կամ դեն նետված մետաղների ջարդոն, խոտանված արտադրանք, օգտակար հանածոների արդյունահանման ժամանակ առաջացած լցակույտեր, արտադրական և այլ թափոններ, իրավունք ունի այդ գույքը վերածել իր սեփականության՝ ձեռնամուխ լինելով դրա օգտագործմանը կամ կատարելով գույքը սեփականության վերածելու այլ գործողություններ: Դեն նետված այլ գույքն անցնում է այն տիրապետող անձի սեփականությանը, եթե այդ անձի դիմումի հիման վրա դատարանը գույքը ճանաչում է տիրագուրկ»:

Ինչ վերաբերում է կորցրած գույքին, ապա ըստ քաղ.օր.-ի 181-րդ հոդվածի առաջին մասի՝ կորցրած գույքը գտնողը պարտավոր է այդ մասին անհապաղ հայտնել գույքը կորցրած անձին կամ գույքի սեփականատիրոջը, կամ իրեն հայտնի որևէ այլ անձի, որն իրավունք ունի ստանալ այդ գույքը և վերադարձնել այն: Եթե գույքը գտնվել է շենքում կամ տրանսպորտում, այն պետք է հանձնվի այդ շենքի կամ տրանսպորտի միջոցի սեփականատիրոջը կամ տիրապետողին: Այդ դեպքում անձը, ում հանձնվում է գտանքը, ձեռք է բերում գույքը գտնող անձի իրավունքները և կրում է նրա պարտականությունները: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ եթե գույքը վերադարձնելու պահանջի իրավունք ունեցող անձը կամ նրա գտնվելու վայրն անհայտ է, գույքը գտնող անձը պարտավոր է գտանքի մասին հայտնել ոստիկանություն կամ տեղական ինքնակառավարման մարմին:

Քաղ. օր. -ի 182-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ գույքը գտնողն իրավունք ունի այն ստանալու իրավագործություն ունեցող անձից գույքի արժեքի մինչև 20 %-ի չափով վարձատրություն պահանջել գտանքի համար: Նույն հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է, որ վարձատրության իրավունքը չի ծագում, եթե գույքը գտնողը չի հայտնել գտանքի մասին կամ փորձել է թաքցնել այն:

Քաղ.օր. -ը, որպես կորցրած գույքի առանձնահատուկ դրսևորում, համանման կերպով կարգավորել է նաև առանց հսկողության թողնված կենդանիների հարցը (183-185-րդ հոդվածներ):

Այսպիսով, ընդհանրացնելով գտած գույքին տիրանալու և հափշտակության սահմանազատման չափանիշների վերաբերյալ մասնագիտական գրականության մեջ և արտասահմանյան երկրների քրեական իրավունքում առկա մոտեցումները, ինչպես նաև հայրենական օրենսդրության համապատասխան դրույթները՝ կարելի է անել հետևյալ եզրահանգումները:

Մեր կարծիքով՝ գույքը գտնողի համար դրա սեփականատիրոջ հայտնի լինելը կամ չլինելը չի կարող հանդիսանալ հափշտակության և գտած գույքին տիրանալու սահմանազատման չափանիշ: Գույքը գտնողի համար դրա սեփականատիրոջ հայտնի լինելը գտնողին պարզապես պարտավորեցնում է այդ մասին անհապաղ հայտնել նրան (քաղ.օր.-ի 181-րդ հոդվածի 1-ին մաս), սակայն այդ քաղաքացիաիրավական պարտականության չկատարման համար գործող քրեական օրենսդրությամբ պատասխանատվություն սահմանված չէ¹⁵:

Այն գույքը, որը գտնողի տեսանկյունից կարելի է անվանել գտած գույք, սեփականատիրոջ տեսանկյունից կարող է ունենալ հետևյալ կարգավիճակները՝ դեռ նետված գույք, կորցրած գույք, մոռացված գույք կամ ժամանակավորապես առանց հսկողության թողնված գույք:

Պեն նետված է համարվում այն գույքը, որը սեփականատերը լքել է կամ դրա նկատմամբ սեփականության իրավունքից հրաժարվելու նպատակով թողել է այլ կերպ (օրինակ՝ աղբամանի մեջ զցած կոշիկները, խնջույքից հետո անտառում թողնված սնունդը և այլն):

¹⁵ ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքի նախագծով նախատեսվում է քրեականացնել սխալմամբ անձին փոխանցված կամ հանձնված գույքը չվերադարձնելը, ինչպես նաև գտանքը չվերադարձնելը:

Կորցրած է համարվում այն գույքը, որը սեփականատիրոջ տիրապետումից դուրս է եկել՝ առանց վերջինիս դիտավորյալ **գործողությունների** և նրան հայտնի չէ գույքի գտնվելու կոնկրետ վայրը (օրինակ՝ գրպանից ընկած թղթադրամը, բեռնատար մեքենայի ընթացքի ժամանակ դրա թափքից ընկած ցեմենտի պարկը և այլն):

Մոռացված է համարվում այն գույքը, որը սեփականատերը դիտավորությամբ թողել է կոնկրետ վայրում՝ հետագայում (կոնկրետ պահին) վերցնելու նպատակով, սակայն մոռացել է նախատեսված պահին վերցնել այն և նրան հայտնի է գույքի գտնվելու կոնկրետ վայրը (օրինակ՝ սուպերմարկետում գնորդն իր պայուսակը դնում է պահարանի մեջ, որպեսզի առևտուր կատարելուց հետո վերցնի այն, սակայն հասնելով տուն՝ հիշում է, որ պայուսակը թողել է պահարանում):

Եթե անձը չի կարողանում հիշել, թե կոնկրետ որտեղ է թողել իր գույքը, ապա դա ոչ թե մոռացված, այլ կորցրած գույք է: Կորցրած պետք է համարել նաև այն գույքը, որը թեև սեփականատերը դիտավորությամբ թողել է կոնկրետ վայրում՝ հետագայում (կոնկրետ պահին) վերցնելու նպատակով, սակայն մոռացել է նախատեսված պահին վերցնել այն, և չի կարող հաստատապես համոզված լինել, որ գույքը գտնվում է հենց այն վայրում, որտեղ նա թողել է այն (օրինակ՝ անձը մետրոյի վագոնից դուրս գալիս՝ իր պայուսակը մոռանում է վագոնի նստարանի վրա և միայն տուն հասնելուց հետո է հիշում, որ պայուսակը թողել է մետրոյի վագոնում): Այլ կերպ ասած՝ մոռացված գույքի դեպքում սեփականատերը ոչ միայն գիտի գույքը թողնելու կոնկրետ վայրը, այլև համոզված է, որ գույքը դեռևս գտնվում է այդ վայրում և հնարավորություն ունի վերադառնալ և վերցնել իր գույքը:

Ճամանակավորապես առանց հսկողության թողնված է համարվում այն գույքը, որը սեփականատերը դիտավորությամբ թողել է կոնկրետ վայրում՝ հետագայում (կոնկրետ պահին) վերցնելու նպատակով (օրինակ՝ անձը հեծանիվը թողնում է խանութի մուտքի մոտ, որպեսզի մտնի խանութ, ուղևորը պայուսակը թողնում է ավտոկայանի սպասասրահում, որպեսզի գնա զուգարան և այլն):

Պարզ է, որ դեռ նետված գույքին տիրանալը չի կարող որակվել որպես հափշտակություն, քանի որ բացակայում է հափշտակության օբյեկտը, մասնավորապես՝ հափշտակության առարկայի իրավաբանական հատկանիշը:

Մեր կարծիքով, հափշտակության առարկա կարող է լինել միայն մոռացված և ժամանակավորապես առանց հսկողության թողնված գույքը, իսկ կորցրած գույքին տիրանալու պարագայում հափշտակությունը բացակայում է: Այդ մոտեցումը հիմնավորվում է նրանով, որ մոռացված և ժամանակավորապես առանց հսկողության թողնված գույքը դեռևս գտնվում է սեփականատիրոջ տիրապետման ներքո, իսկ կորցրած գույքը համարվում է սեփականատիրոջ տիրապետումից դուրս եկած գույք:

Մեր մոտեցումը հիմնավորելու համար, փորձենք բացահայտել «գույքի տիրապետում» հասկացության բովանդակությունը:

Դեռևս հռոմեական մասնավոր իրավունքում տիրապետումը՝ *possessio*, բնորոշվում էր որպես գույքի նկատմամբ անձի փաստացի իշխանություն, որը գուցորդված է այդ գույքի լիիրավ տերը լինելու ցանկությամբ: Տիրապետման կառուցվածքում առանձնացվում էին երկու տարրեր՝ փաստացի տիրապետումը (*corpus possessionis*) և տիրապետման կամքը (*animus possidendi*):

Հռոմեական մասնավոր իրավունքի վաղ աղբյուրներում փաստացի տիրապետում (*corpus possessionis*) էր համարվում գույքի նկատմամբ անմիջական ֆիզիկական իշխանությունը, երբ անձը հնարավորություն ունի իրականացնել գույքի նկատմամբ ուղղակի վերահսկողություն (օրինակ՝ տանը քնած մարդը չի կարող վերահսկել իր գույքը, որը գտնվում է տան բակում): Մակայն հետագայում ձևավորվեց փաստացի տիրապետման առավել հստակեցված և ճկուն բնութագրում. «*corpus possessionis*» առկա է բոլոր այն դեպքերում, երբ սովորական պայմաններում անձը հնարավորություն ունի երկար և անխոչընդոտ մնալ գույքի փաստացի տեր: Օրինակ՝ հռոմեական իրավունքում ընդունված էր, որ ընտանի կենդանիները գտնվում են տիրոջ փաստացի տիրապետման տակ այնքան ժամանակ, քանի դեռ ունեն գոմը վերադառնալու սովորություն և հնարավորություն: Եթե գյուղացին իր կովն առավոտյան խառնում է գյուղի նախրին, ապա նա չի կորցնում կովի նկատմամբ տիրապետումը, թեև օրվա ընթացքում ուղղակի վերահսկողություն չի իրականացնում կովի նկատմամբ: Տիրապետումը կդադարի, եթե կովը մոռանա դեպի գոմ ճանապարհը կամ կովին գողանան: Կամ, օրինակ, եթե անձը գնում է գույք, որը գտնվում է պահեստում, ապա տիրապետումը սկսվում է այն պահից, երբ նա ստանում է պահեստի բանալիները: Մեկ այլ օրինակ՝ սովորական է համարվում այն իրավիճակը, երբ հագուստը գտնվում է զգեստապահարանում, տան բակում չորանում է պարանի վրա կամ հանձնված է լվացքատուն: Այդ ժամանակ *corpus*

possessionis առկա է: Բայց, եթե տիրուհին որոշի լվացքը չորացնել գիշերը և ոչ թե տան բակում, այլ ճանապարհի մոտ, ապա ոչ ոք չի ասի, որ դա սովորական է հագուստի համար, հետևաբար, այդ ժամանակահատվածում փաստացի տիրապետումը դադարում է: Այլ կերպ ասած՝ փաստացի տիրապետումը (*corpus possessionis*) գույքի նկատմամբ անձի վերաբերմունքի այնպիսի վիճակն է, որը նորմալ է համարվում գույքի այդ տեսակի սովորական տիրոջ համար¹⁶:

Տիրապետման իրականացման եղանակները չեն սահմանափակվում միայն գույքը ֆիզիկապես պահելով (*corpore et tactu*): Տիրապետումն առկա է նաև այն դեպքերում, երբ գույքը գտնվում է սեփականատիրոջ տանը կամ նրան պատկանող շինությունում, հողամասում, այլ իրերի մեջ, հագուստում, մարմնի վրա, այնպիսի վայրում, որը հայտնի չէ կողմնակի անձանց: Տիրապետման իրականացման եղանակներ կարող են համարվել նաև գույքի ամրացումն անշարժ գույքին, անձամբ կամ այլ անձանց միջոցով հսկելը և այլն: Փաստացի տիրապետումը կապված չէ գույքը ֆիզիկապես բռնելու հետ, փաստացի տիրապետումն առկա է, եթե սովորական պայմաններում անձն ունի գույքի նկատմամբ իր վերահսկողությունը տևականորեն և անխոչընդոտ իրականացնելու հնարավորություն¹⁷: Դեռևս 19-րդ դարի վերջին գերմանացի իրավագետ Ռուդոլֆ ֆոն Իերինգը տիրապետումը բնորոշում էր որպես սեփականության տեսանկյունից¹⁸:

Ժամանակակից քաղաքացիական իրավունքում գույքի տիրապետումը բնորոշվում է որպես գույքի գտնվելը սեփականատիրոջ տնտեսական իշխանության ներքո¹⁹: Գույքի տիրապետումը համարվում է դադարեցված, եթե անձն այլևս փաստացի հնարավորություն չունի իր գույքի նկատմամբ իրականացնել սեփական կամքը²⁰:

Երբ խոսում ենք տիրապետման մասին, ապա նկատի ունենք որոշակի փաստական վիճակ, այն է՝ գույքի գտնվելն անձի փաստացի հսկողության

¹⁶ Տե՛ս *Зайков А. В.* Римское частное право в систематическом изложении: Учебник / А. В. Зайков. — М.: Русский Фонд Содействия Образованию и Науке, 2012. — էջեր 234-235:

¹⁷ Տե՛ս *И. Б. Новицкий Римское право*, Ассоциация «Гуманитарное знание» «ТЕИС» Москва 2002, էջեր 61-65:

¹⁸ Տե՛ս *Р. Иеринг* Об основании защиты владения. М., 1883, էջ 144:

¹⁹ Տե՛ս *Բարսեղյան Տ.* Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք: Առաջին մաս (երրորդ հրատակություն): ԵՊՀ, Երևանի համալս. հրատ., 2006, էջ 286:

²⁰ Տե՛ս *Богданчиков С.В.* Уголовно-правовые и криминологические аспекты преступлений против собственности. Монография. М., Юнитидана: Закон и право, 2011, էջ 64:

տակ²¹: Եթե սեփականատերը կորցրել է իր գույքը և չգիտի դրա գտնվելու կոնկրետ վայրը, ապա նա այլևս փաստացի հնարավորություն չունի գույքի նկատմամբ իրականացնել սեփական կամքը, ուստի այդպիսի գույքը պետք է համարել սեփականատիրոջ տիրապետումից դուրս եկած:

Ինչպես գիտենք, հափշտակության հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշ է արարքի և հետևանքի միջև պատճառական կապը: Որպես արարք հանդես է գալիս գույքը վերցնելը և այն հանցավորինը կամ այլ անձինը դարձնելը: Մասնագիտական գրականության մեջ ուրիշի գույքը վերցնել ասելով՝ հասկացվում է սեփականատիրոջ կամ այլ օրինական տիրապետողի՝ տվյալ գույքի նկատմամբ ունեցած տիրապետումը այս կամ այն եղանակով դադարեցնելը²²: Որպես հետևանք՝ հափշտակության հանցակազմում հանդես է գալիս սեփականատիրոջ գույքային ֆոնդի պակասումը, որի հաշվին հանցավորի գույքային ֆոնդը լրացվում է: Այսինքն՝ հափշտակության մեղսագրման համար անհրաժեշտ է հաստատել, որ սեփականատիրոջ գույքային ֆոնդը պակասել է հենց հանցավորի կողմից գույքը վերցնելու հետևանքով²³: Ելնելով վերոգրյալից՝ կարելի է փաստել, որ կորցրած գույքին տիրանալու դեպքում, բացակայում է հափշտակության օբյեկտիվ կողմը:

Ինչ վերաբերում է մոռացված և ժամանակավորապես առանց հսկողության թողնված գույքին տիրանալուն, ապա, մեր կարծիքով, հափշտակությունն այդ դեպքերում առկա է, քանի որ անձը տիրանում է այնպիսի գույքին, որը դեռևս գտնվում է սեփականատիրոջ տիրապետման ներքո: Ե՛վ գույքը մոռանալու, և՛ այն ժամանակավորապես առանց հսկողության թողնելու դեպքում, սեփականատերն իր գույքը որոշակի վայրում դիտավորյալ կերպով թողնելով՝ շարունակում է իրականացնել գույքի նկատմամբ կամային վերահսկողություն, քանի որ հաստատապես գիտի գույքի գտնվելու կոնկրետ վայրը և հնարավորություն ունի վերադառնալ գույքի հետևից:

²¹ Տե՛ս **Չ. Միկչյան** Տիրապետում. իրավունք, թե՛ փաստ/Օրենք և իրականություն, 2010, թիվ 9 (179), էջ 11:

²² Տե՛ս Богданчиков С.В. Նշվ. աշխ., էջ 63:

²³ Թերևս այդ առումով որպես հակափաստարկ կարող է բերվել ավագակության ձևական հանցակազմը, սակայն մենք համակարծիք ենք այն հեղինակներին, ըստ որոնց՝ ավագակությունը նույնպես անհրաժեշտ է սահմանել որպես նյութական հանցակազմով հանցագործություն: Տես, օրինակ, **Барсукова И.Г.** Уголовно-правовая и криминологическая характеристика разбоя. Дис.канд. юрид. наук. М., 2005. էջեր 49-51:

Այլ կերպ ասած՝ մոռացված գույքին տիրանալու և կորցրած գույքին տիրանալու տարբերությունն այն է, որ կորցրած գույքի դեպքում բացակայում է տիրապետման սուբյեկտիվ բաղադրիչը. սեփականատերը չգիտի, թե կոնկրետ որտեղ է գտնվում իր գույքը, իսկ մոռացված գույքի դեպքում գույքի գտնվելու վայրը հայտնի է սեփականատիրոջը, և նա հնարավորություն ունի վերադառնալ գույքի հետևից, ուստի գույքի տիրապետման ռեժիմը պահպանվում է:

Միևնույն ժամանակ, գտած գույքին տիրանալու ճիշտ իրավաբանական գնահատական տալու համար անհրաժեշտ է պարզել գույքը գտնողի սուբյեկտիվ ընկալումը: Մասնավորապես՝ մոռացված կամ ժամանակավորապես առանց հսկողության թողնված գույքին տիրացած անձը կարող է քրեական պատասխանատվության ենթարկվել հափշտակության համար միայն այն դեպքում, եթե վարույթն իրականացնող մարմինը հաստատված կհամարի, որ նա գիտակցել է, որ տիրանում է հենց մոռացված կամ ժամանակավորապես առանց հսկողության թողնված, այլ ոչ թե դեն նետված կամ կորցրած գույքին:

Սակայն գտած գույքին տիրացած անձի սուբյեկտիվ ընկալումը պարզելը գործնականում բավականին բարդ է, քանի որ գույքը գտնողը կարող է չիմանալ՝ սեփականատերը գույքը դեն է նետել, կորցրել է, մոռացել, թե՛ ժամանակավորապես թողել է առանց հսկողության: Նման հանգամանքներն էապես դժվարեցնում են անձի մոտ ուրիշի գույքի հափշտակության դիտավորության հիմնավորման հնարավորությունը:

Մեր պատկերացմամբ՝ գտած գույքին տիրացած անձի սուբյեկտիվ ընկալումը բացահայտելիս՝ վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է հաշվի առնի այնպիսի հանգամանքներ, ինչպիսիք են.

1. Գույքի վիճակը (սարքին կամ անսարք լինելը, ամբողջական կամ մասնատված լինելը),
2. Գույքի արտաքին տեսքը (մաշվածությունը, գունաթափությունը, վնասված լինելը),
3. Գույքի արժեքը,
4. Գույքի գտնվելու վայրը,
5. Տվյալ վայրում գույքի գտնվելու ժամանակահատվածի տևողությունը,
6. Տվյալ վայրում և ժամանակահատվածում գույքի պահպանության կամ պաշտպանության փաստը (օրինակ՝ պայուսակը թողնվել է սուպերմարկետի փակ պահարանում, հեծանիվը հատուկ լարով ամրացվել է

մետաղյա ձողին, լողափում թողնված բջջային հեռախոսը ծածկվել է արբիչով),

7. Տվյալ վայրում և ժամանակահատվածում գույքի գտնվելու փաստի սովորական (ընդունված) լինելը (օրինակ՝ ցերեկային ժամին խանութի մուտքի մոտ մանկասայլակը թողնելու փաստը սովորական է, իսկ նույն վայրում գետնին ընկած դրամապանակը՝ ոչ):

Եթե նշված հանգամանքների համակցությունը գնահատելու արդյունքում վարույթն իրականացնող մարմինը հաստատված կհամարի, որ գույքը վերցնող անձը գիտակցել է, որ այն դեն նետված է, և պահպանված են քաղ. օր.-ի 179-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված պահանջները, ապա նա ենթակա չէ ո՛չ քրեական, և ո՛չ էլ քաղաքացիաիրավական պատասխանատվության:

Եթե վարույթն իրականացնող մարմինը հաստատված կհամարի, որ գույքը վերցնող անձը գիտակցել է, որ այն մոռացված է կամ ժամանակավորապես թողնված է առանց հսկողության, ապա նա ենթակա է քրեական պատասխանատվության հափշտակության համար:

Իսկ եթե վարույթն իրականացնող մարմինը հաստատված կհամարի, որ գույքը վերցնող անձը գիտակցել է, որ այն կորցրած է, ապա նրա համար կարող է առաջանալ միայն քաղաքացիաիրավական պատասխանատվություն (համաձայն քաղ. օր. -ի 1092-րդ հոդվածի՝ անձի վրա կորվի անհիմն հարստացումը վերադարձնելու պարտականություն, ինչպես նաև նա կգրվի քաղ. օր.-ի 182-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված՝ գտանքի համար վարձատրություն պահանջելու իրավունքից):

Ամփոփելով նյութը՝ նշենք, որ հափշտակության և գտած գույքին տիրանալու սահմանազատման նշված չափանիշները կիրառելիս՝ անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև փաստական սխալի դեպքում արարքի որակման կանոնները: Մասնավորապես՝ եթե անձը որոշակի օբյեկտիվ և իրական հանգամանքներից ելնելով սխալմամբ կարծել է, թե տիրանում է մոռացված կամ ժամանակավորապես առանց հսկողության թողնված գույքին (այսինքն՝ կատարում է հափշտակություն), սակայն իրականում այդ գույքը դեն նետված է կամ կորցրած, ապա նա պետք է քրեական պատասխանատվության ենթարկվի հափշտակության փորձի համար: Իսկ եթե անձը որոշակի օբյեկտիվ և իրական հանգամանքներից ելնելով սխալմամբ կարծել է, թե տիրանում է դեն նետված կամ

կորցրած գույքին, սակայն իրականում այդ գույքը մոռացված է կամ ժամանակավորապես առանց հսկողության թողնված, ապա նա ենթակա չէ քրեական պատասխանատվության:

ՀԱՓՇՏԱԿՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳՏԱԾ ԳՈՒՅՔԻՆ ՏԻՐԱՆԱԼՈՒ ՄԱՀՄԱՆԱԶԱՏՄԱՆ ՉԱՓԱՆԻՇՆԵՐԸ

Մարկոսյան Միսակ

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի ակադեմիայի
իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի և
քրեաբանության ամբիոնի պետ,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ոստիկանության մայոր

Հասարակական հարաբերությունների իրավական կարգավորման գործընթացում քրեաիրավական և քաղաքացիաիրավական ոլորտների սահմանագատման խնդիրներից մեկը հափշտակության և գտած գույքին տիրանալու տարանջատումն է: Այդ խնդրի ճիշտ լուծման կարևորությունը պայմանավորված է նրանով, որ հափշտակության և գտած գույքին տիրանալու սահմանագատման հստակ չափանիշների առանձնացումը թույլ է տալիս խուսափել այնպիսի իրավիճակներից, երբ անձն անհիմն կերպով քրեական պատասխանատվության է ենթարկվում ընդամենը քաղաքացիաիրավական պարտականությունների չկատարման համար:

Հեղինակը, ընդհանրացնելով իրավաբանական գրականության և արտասահմանյան երկրների քրեական օրենսդրության մեջ նշված խնդրի լուծման վերաբերյալ արտահայտված տարբեր մոտեցումները, ինչպես նաև հայրենական օրենսդրության համապատասխան դրույթները, շարադրում է սեփական առաջարկությունները հափշտակության և գտած գույքին տիրանալու սահմանագատման վերաբերյալ:

Բանալի բառեր. հափշտակություն, հափշտակության առարկա, գտանք, դեն նետված գույք, կորցրած գույք, սեփականության իրավունք, տիրապետում, պատճառական կապ, քաղաքացիաիրավական պատասխանատվություն, քրեական պատասխանատվություն:

КРИТЕРИИ РАЗГРАНИЧЕНИЯ ХИЩЕНИЯ ОТ ЗАВЛАДЕНИЯ НАЙДЕННЫМ ИМУЩЕСТВОМ

Маркосян Мисак Меружанович

начальник кафедры уголовного права и криминологии
Академии Образовательного комплекса
полиции Республики Армения
кандидат юридических наук, доцент,
майор полиции

Одной из задач разграничения уголовно-правовых и гражданско-правовых сфер регулирования общественных отношений является отграничение хищения от завладения найденным имуществом. Важность правильного решения данной задачи состоит в том, что выделение четких критериев разграничения хищения от завладения найденным имуществом позволяет избежать таких ситуаций, когда лицо необоснованным образом привлекается к уголовной ответственности за несовершение лишь гражданско-правовых обязанностей.

Автор, обобщив разные подходы к решению данной проблемы, высказанные в юридической литературе и уголовном праве зарубежных стран, а также соответствующие положения отечественного законодательства, излагает собственные предложения по разграничению хищения от завладения найденным имуществом.

Ключевые слова: хищение, предмет хищения, находка, брошенная вещь, потерянная вещь, право собственности, владение, причинная связь, гражданско-правовая ответственность, уголовная ответственность.

THE BENCHMARKS OF DELIMITATION OF THEFT AND ACQUISITION OF FOUND PROPERTY

Markosyan Misak

*Head of the Chair of Criminal Law and Criminology,
Academy of Educational Complex of Police of the Republic of Armenia,
Associate professor, PhD in Law
Police Major*

The delimitation of theft and acquisition of found property is one of the most important issues for differentiation of Criminal Law and Civil Law spheres of public relations regulation. The importance of correct solution of this problem is conditioned by necessity to except situations when a natural person could be unreasonably subjected to criminal responsibility for non-performance of his/her Civil Law obligations.

Summarizing different approaches, available in specialized literature and Criminal Law of foreign countries, as well as provisions of Armenian legislation, the author has introduced his own proposals on benchmarks of delimitation of theft and acquisition of found property.

Keywords: theft, theft items, found property, abandoned property, lost property, right of ownership, possession, causality, civil liability, criminal responsibility.

ԱՎԱԶԱԿՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ ԼՈՒՅՍԻ ՆԵՐՔՈ

Մեղքսեղան Արմինե

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի ակադեմիայի քրեական իրավունքի և քրեաբանության ամբիոնի դոցենտ,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու,
ոստիկանության փոխգնդապետ

Հափշտակության ամենավտանգավոր եղանակը համարվում է ավազակությունը, որը ոստնձգում է երկու օբյեկտների. մի կողմից՝ սեփականության, մյուս կողմից՝ կյանքի ու առողջության ապահովմանն ուղղված հասարակական հարաբերությունների դեմ:

Աշխարհի գրեթե բոլոր երկրներում հափշտակությունները բաժանվում են երկու խմբի՝ գողություններ (ընդ որում դրա մեջ մտնում է նաև ոչ բռնի կողոպուտը) և հափշտակության բռնի ձևեր, որը հաճախ բնորոշվում է *ограбление*¹ տերմինով²:

Միայն ԱՊՀ երկրների քրեական օրենսգրքերում է, որ հափշտակության առանձին ձևերը հստակ տարանջատված են, այդ թվում առանձնացված է ավազակությունը՝ որպես հափշտակության առավել վտանգավոր եղանակ:

Իսկ ահա ռոմանոգերմանական իրավական համակարգի երկրների քրեական օրենսգրքերին ընդհանրապես հայտնի չէ ավազակություն տերմինը: Դրա փոխարեն կիրառվում են *հասարակ կամ ծանր* *ограбление* հասկացությունները: Գերմանիայի քրեական օրենսգրքի 249-րդ հոդվածը պատասխանատվություն է նախատեսում գույքի առևանգման համար, որը կատարվել է տուժողի նկատմամբ ուժ կամ կյանքի համար վտանգավոր սպառնալիք գործադրելով: Նույն օրենսգրքի առանձին՝ 250 հոդվածով պատասխանատվություն է նախատեսված ծանրացուցիչ հանգամանքներում կատարված ավազակության համար, որի մեջ մտնում է զենքով կամ բանդայի կազմում ավազակություն կատարելը:

¹ *Ограбление* տերմինն ըստ ռուս-հայերեն բառարանի թարգմանվում է որպես կողոպուտ, սակայն շատ հաճախ մասնագիտական գրականության մեջ այն օգտագործվում է ավազակությունը բնորոշելու համար:

² Տե՛ս *Додонов В. Н., Капинус О. С., Щерба С. П.* Сравнительное уголовное право. Особенная часть. М., 2010, էջ 214:

Ավստրիայի քրեական օրենսգրքում առաձնացված են բռնի հափշտակության երկու ավագակության ձևեր՝ *ավագակություն (Raub) և ծանր ավագակություն (Schwerer Raub)*: Ընդ որում, ավագակություն է համարվում այլ անձի նկատմամբ բռնություն կյանքի կամ առողջության համար վտանգ ստեղծելու սպառնալիքով անձից ուրիշի շարժական գույքը վերցնելը կամ ստիպելը, գույքը նրան հանձնելը՝ իր կամ երրորդ անձի անօրինական հարստացման դիտավորությամբ, իսկ ծանր ավագակություն է համարվում բանդայի կազմում կամ զենքի գործադրմամբ ավագակություն կատարելը:

Ֆրանսիայում սեփականության դեմ ուղղված բոլոր հանցագործությունները, այդ թվում նաև ավագակությունը, միավորված են մեկ հասկացության մեջ՝ «vol»³, որը բնորոշվում է որպես այլ անձի գույքի վերցնելը:

Անգլիայի քրեական օրենսգրքում ավագակությունը բնութագրվում է որպես բռնություն գործադրելով կամ բռնություն գործադրելու սպառնալիքով գույքը վերցնելը:

Ստացվում է այնպես, որ գրեթե բոլոր երկրներում ավագակությունը նախատեսվում է նյութական հանցակազմի տեսքով:

ՀՀ գործող քրեական օրենսգրքի 175 հոդվածի համաձայն՝ ավագակությունը ուրիշի գույքը հափշտակելու նպատակով հարձակումն է, որը կատարվել է կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով: Այսինքն, գործող օրենսդրությամբ ավագակությունը նկարագրված է ձևական հանցակազմի տեսքով՝ ավագակությունն ավարտված է համարվում հարձակման պահից՝ անկախ գույքին տիրանալու հանգամանքից: Սակայն նման ձևակերպումը քննադատության է արժանացել մասնագիտական գրականության մեջ այն առումով, որ ավագակությունը համարվում է հափշտակության մի եղանակ, ուստի ավագակությանը պետք է բնորոշ լինեն հափշտակության բոլոր հատկանիշները, այդ թվում հափշտակության ավարտման պահը, այսինքն, հափշտակությունն ավարտված է համարվում, երբ հանցավորն իրական հնարավորություն ունի գույքը տնօրինելու կամ օգտագործելու: Այդ իսկ պատճառով է, որ մասնագիտական գրականության մեջ երբեմն ավագակությունն ավելի շուտ համարվում է սեփականության դեմ ուղղված այլ հանցագործություն, քան հափշտակություն⁴:

³ Իր իմաստային նշանակությամբ vol տերմինը համընկնում է հափշտակության հետ:

⁴ Տե՛ս **Кочий С. М.** Ответственность за корыстные преступления против собственности М., 2000, էջ 98:

Ավագակության՝ ձևական հանցակազմով նկարագրված լինելը կարելի է մասամբ հիմնավոր համարել այն հանգամանքով, որ ավագակության ավարտման պահը հանցավորձի փուլ տեղափոխելով՝ փորձ է արվել ուժեղացնել սեփականության և անձի քրեաիրավական պաշտպանությունը⁵:

Սակայն վիճակագրությունը ցույց է տալիս, որ ավագակության գրեթե բոլոր դեպքերում հանցագործները «ձեռնունայն» չեն հեռանում և երկու դեպքում էլ արարքը որակվում է որպես ավարտված ավագակություն՝ անկախ այն հանգամանքից, գույք հափշտակվել է, թե՛ ոչ: Սակայն կարծում ենք, միևնույն հարթության վրա չեն կարող գտնվել «ավագակություն-հարձակումը» և «ավագակություն-հափշտակությունը»: Նման որակման պայմաններում կխախտվի արդարության սկզբունքը: Թեև պետք է նշել, որ որոշ դեպքերում պատժի անհատականացման շրջանակներում դատարանները կարող են հաշվի առնել այն հանգամանքը, թե արդյոք ավարտված հափշտակություն տեղի ունեցել է, թե՛ ոչ: Սակայն նման պահանջը չի կարելի համարել օրենսդրական և պարտադիր բոլոր դատարանների համար: Այս առումով ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքի նախագծով փորձ է արվել շտկել նման անհամապատասխանությունը՝ ավագակության հանցակազմը նկարագրելով նյութական հանցակազմի տեսքով: Այսպես, ըստ նախագծի 242 հոդվածի՝ ավագակությունը բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով կատարված հափշտակությունն է:

Նախագծում տրված ձևակերպումից պարզ է դառնում, որ ավագակությունը համարվում է նյութական հանցակազմով հանցագործություն, այսինքն, ավարտված է համարվում, երբ հանցավորն իրական հնարավորություն ունի գույքը տնօրինելու կամ օգտագործելու: Թերևս նման կարգավորումն առավել ընդունելի է, քանի որ ավագակությունը համարվում է հափշտակության եղանակներից մեկը, ուստի դրան ևս պետք է բնորոշ լինեն հափշտակության բոլոր հատկանիշները, այդ թվում ավարտման պահը: Նախագծով, ի տարբերություն գործող օրենսգրքի, տրվել է նաև հափշտակության օրենսդրական սահմանումը: Ըստ նախագծի, հափշտակություն է համարվում ուրիշի գույքն ապօրինի, անհատույց վերցնելը՝ այն հանցավորինը կամ այլ անձինը դարձնելու նպատակով: Հափշտակությունն ավարտված է համարվում, եթե հանցավորն այդ

⁵ St' u Кригер Г. А. Квалификация хищения социалистического имущества. М., 1974, էջ 94:

գույքն ապօրինաբար տնօրինելու կամ օգտագործելու իրական հնարավորություն է ունեցել:

Բացի այդ, գոյություն ունի ևս մեկ հանգամանք, ինչը ևս վկայում է ավագակության՝ ըստ նախագծի տրված կարգավորման օգտին:

Հափշտակության այլ եղանակներից ավագակությունը տարբերվում է հանցագործության կատարման առանձնահատուկ եղանակով՝ հարձակում, որը կատարվել է կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր բռնություն գործադրելով կամ այդպիսի բռնություն գործադրելու սպառնալիքով:

Այսինքն, ավագակության հանցակազմի առկայությունը պարզելու համար նախ պետք է հավաստել, որ առաջին հերթին առկա է հափշտակություն (իր բոլոր հատկանիշներով), երկրորդ՝ հափշտակության կատարման եղանակը, ինչպես նաև այդ երկու երևույթների միջև կապը, այսինքն այն, որ կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր բռնությունը կամ այդպիսի բռնություն գործադրելու սպառնալիքով զուգորդված՝ հարձակումը կատարվել է հենց հափշտակության նպատակով:

Հարձակումը բնութագրվում է հանկարծակիությամբ, ագրեսիվությամբ, անսպասելիությամբ⁶: Ընդ որում, հարձակումը զուգորդվում է ֆիզիկական կամ հոգեկան բռնությամբ: Բռնությունը ենթադրում է տուժողի նկատմամբ ցանկացած միջամտություն նրա կամքի հաղթահարման համար, որը սահմանափակում է վերջինիս համապատասխան որոշում կայացնելու կամ համապատասխան գործողություն կատարելու հնարավորությունը: Ֆիզիկական բռնությունը ենթադրում է անմիջական ազդեցություն տուժողի ֆիզիկական ամբողջականության վրա կամ արտաքին խոչընդոտների միջոցով նրա ազատության սահմանափակում: Հոգեկան բռնությունն անձի կամային գործընթացների վրա ներազդելու միջոց է, որը կապված չէ մոլորության հետ: Այս համաստով թունավորման ցանկացած ձև, նույնիսկ խաբեության ճանապարհով այն տուժողի օրգանիզմ ներարկելը, իրենից ենթադրում է ոչ թե խաբեություն, այլ բռնություն⁷:

⁶ St' u Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / под. Ред. **А. И. Рапога**. М., 2004, էջ 272:

⁷ St' u **Богданчиков С. В.** Уголовно-правовые и криминологические аспекты преступлений против собственности. М., 2011, էջ 97:

Սակայն կարող է հարց առաջանալ, արդյո՞ք բոլոր դեպքերում է, որ հարձակումը պարտադիր է, քանի որ բոլոր այն դեպքերում, երբ, օրինակ, խաբեությամբ կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր թույն է ներարկվում տուժողի օրգանիզմ, այնուհետև տեղի է ունենում գույքի հաշտակություն, փաստացիորեն հարձակումը բացակայում է, սակայն կատարվածը պետք է որակել որպես ավագակություն: Փաստորեն, ավագակության հանցակազմում կարևոր է ոչ թե հարձակման առկայությունը, այլ բռնության տեսակը, այն է՝ կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր: Ուստի այդ նկատառումներից ելնելով՝ նախագծով հարձակումը նախատեսված չէ որպես ավագակության օբյեկտիվ կողմի հատկանիշ:

Ի տարբերություն գործող քրեական օրենսգրքի, որտեղ ավագակության կատարման եղանակ է համարվում կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր բռնությունը կամ այդպիսի բռնություն գործադրելու սպառնալիքը, նախագծով ավագակության եղանակ է համարվում բռնություն գործադրելու կամ բռնություն գործադրելու սպառնալիքը՝ առանց կոնկրետացնելու բռնության տեսակը: Այսինքն, ըստ նախագծի, եթե նույնիսկ հափշտակություն կատարվի կյանքի կամ առողջության համար ոչ վտանգավոր բռնությամբ, կատարվածը պետք է որակել որպես ավագակություն, իսկ գործող քրեական օրենսգրքի պայմաններում այն պետք է որակել որպես ծանրացնող հանգամանքներով կատարված կողոպուտ (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 176 հոդվածի 2-րդ մասի 4-րդ կետ): Այսինքն, նախագծով օրենսդրի տրամաբանությունը միտված է նրան, որ եթե բռնությամբ կամ դրա սպառնալիքով կատարվում է հափշտակություն, ապա այն իրենից բարձր հանրային վտանգավորություն է ներկայացնում, և արարքը ենթակա է որակման հափշտակության ամենավտանգավոր եղանակի՝ ավագակության համար քրեական պատասխանատվություն նախատեսող հոդվածով: Բացի այդ, նախագծով տրվել է նաև բռնության օրենսդրական սահմանումը՝ այն բնորոշելով որպես այլ մարդու նկատմամբ դիտավորյալ ֆիզիկական ներգործություն կամ նրան ֆիզիկական կամ հոգեկան վնասի պատճառում, որը կատարվում է նրա կամքին հակառակ կամ նրա կամքն անտեսելով:

Օրենսդրական նման ձևակերպման պայմաններում էականորեն կհետտացվի նաև իրավակիրառ պրակտիկայում ավագակությունը ծանրացնող հանգամանքներում կատարված կողոպուտից տարբերակելը, թեև ՀՀ վճռաբեկ դատարանը 2013թ. փետրվարի 15 որոշմամբ մասամբ ներկայացրել է այս 2

հանցագործությունները միմյանցից տարբերելու չափանիշները, սակայն, ամեն դեպքում, որակման առումով, կարծում ենք, դժվարություններ կլինեն⁸:

Ավագակության հանցակազմը նյութական հանցակազմի ձևով նկարագրելը նաև հնարավորություն կտա նախագծի պայմաններում կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր բռնություն գործադրելով կամ դրա սպաննալիքով գուգորդված շորթումը հասակորեն տարանջատել ավագակությունից կամ ավագակության փորձից, հատկապես այն դեպքերում, երբ շորթումը և ավագակությունը հաջորդել են միմյանց:

Թե՛ գործող քրեական օրենսգրքով և թե՛ նախագծով ավագակությունը դրսևորվում է մեղքի դիտավորյալ ձևով, իսկ որպես սուբյեկտ կարող է համարվել 14 տարին լրացած, ֆիզիկական, մեղսունակ անձը:

Հատկանշական է, որ նախագծով փոխվել են նաև հափշտակության չափերը:

Եթե գործող օրենսդրությամբ հափշտակության (այդ թվում ավագակության) խոշոր չափ է համարվում նվազագույն աշխատավարձի հինգհարյուրապատիկից երեքհազարապատիկը չգերազանցող գումարը, իսկ առանձնապես խոշոր չափ է համարվում նվազագույն աշխատավարձի երեքհազարապատիկը գերազանցող գումարը, ապա նախագծով հափշտակության խոշոր չափ է համարվում ամսական նվազագույն աշխատավարձի հարյուրապատիկը չգերազանցող գումարը, իսկ առանձնապես խոշոր չափ է համարվում ամսական նվազագույն աշխատավարձի հարյուրապատիկը գերազանցող գումարը: Իսկ ինչ վերաբերվում է հափշտակության, այդ թվում ավագակության զգալի չափի և խոշոր չափի տարանջատմանը, ապա դրա մասին նախագծով որևէ նշում չկա, կարծում ենք՝ դա ոչ թե օրենսդրական բաց է, այլ հափշտակության զգալի կամ խոշոր չափի որոշումը թողնվել է իրավակիրառ մարմինների հայեցողությանը, որոնք ելնելով կոնկրետ դեպքի հանգամանքներից, հատկապես տուժողի սոցիալական վիճակից, լիագործված են որոշելու հափշտակության չափը:

Նախագծով գրեթե պահպանվել են գործող օրենսգրքով նախատեսված ավագակության ծանրացնող և առաձնապես ծանրացնող հանգամանքները:

⁸ Տե՛ս << վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշումները քրեաիրավական նորմերի կիսաման վերաբերյալ: Ուսումնական ձեռնարկ, կազմ. Գ. Թ. Գրիգորյան, Մ. Մ. Մարկոսյան, Եր- 2015թ, էջեր 134-144:

Ավելացել են նաև մի շարք ծանրացնող հանգամանքներ, մասնավորապես.

1. առանձին դաժանությամբ,
2. անզգուշությամբ մահ պատճառելով,
3. հղի կնոջ կամ անօգնական վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ,
4. տեխնիկական միջոցների, հատուկ հարմարեցված սարքավորումների կամ այլ առարկաների կամ միջոցների գործադրմամբ գույքի պաշտպանության կամ պահպանման համար նախատեսված սարքավորումները, համակարգերը կամ այլ միջոցները վնասելով, ոչնչացնելով կամ շրջանցելով ավազակություն կատարելը:

Պետք է նշել, որ նախագծով որպես ծանրացնող հանգամանք վերացել է պահեստարան կամ շինություն ապօրինի մուտք գործելով ավազակություն կատարելը, սակայն կարծում ենք, պահեստարանից կամ շինությունից ավազակություն կատարվում է հիմնականում տեխնիկական միջոցների գործադրմամբ, ուստի նախագծով այն ենթակա է որակման որպես ծանրացնող հանգամանքներում կատարված ավազակություն:

Կազմակերպված խմբի կողմից ավազակություն կատարելը՝ որպես առանձնապես ծանրացնող հանգամանք, նախագծով փոխարինվել է հանցավոր կազմակերպության կողմից ավազակություն կատարելով: Դա ոչ միայն զուտ տերմինաբանական փոփոխություն է, այլ նաև՝ բովանդակային: Այսպես, եթե գործող օրենսդրությամբ կազմակերպված խումբ է համարվում մեկ կամ մի քանի հանցանքներ կատարելու համար ձևավորված *երկու կամ ավելի* անձանցից բաղկացած կայուն խումբը, ապա նախագծով հանցավոր կազմակերպություն է համարվում մեկ կամ մի քանի հանցանքներ կատարելու համար ստեղծված *երեք կամ ավելի* անձից բաղկացած կայուն խմբի կամ խմբերի միավորման կողմից: Ընդ որում, հանցանքը համարվում է հանցավոր կազմակերպության կողմից կատարված նաև այն դեպքում, երբ դա ստեղծած կամ ղեկավարող անձի դիտավորության մեջ ընդգրկված հանցանքն անմիջականորեն կատարել է խմբի թեկուզ մեկ անդամը կամ խմբի առաջադրանքով՝ դրա անդամ չհանդիսացող անձը:

Նախագծով ավելացել է ավազակության առանձնապես ծանրացնող հետևյալ հանգամանքը՝ պատմական, գեղարվեստական կամ մշակութային առանձնակի արժեք ունեցող առարկաներ հափշտակելով ավազակություն կա-

տարելը: Նման ծանրացնող հանգամանքն ավելացել է առանձնակի արժեք ունեցող գույքի հափշտակության համար պատասխանատվություն նախատեսող հատուկ նորմի վերացմամբ, որը նախատեսված է գործող քրեական օրենսգրքի 180-րդ հոդվածում:

Պատժի չափի հարցում թե՛ գործող օրենսգրքով և թե՛ նախագծով օրենսդրի մոտեցումները նույնն են: Այսինքն, ավազակության հասարակ և ծանրացնող հանգամանքներում կատարված տեսակները համարվում են ծանր հանցագործություններ, իսկ առանձնապես ծանրացուցիչ հանգամանքներում կատարված ավազակությունը համարվում է առանձնապես ծանր հանցագործություն:

ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելու պայմաններում իրավակիրառը կարող է բախվել նաև այլ խնդրի հետ, մասնավորապես՝ արդյո՞ք նոր ընդունված օրենքը կարող է ունենալ հետադարձ ուժ և տարածվել մինչև այդ օրենքը հանցանք կատարած, պատիժ կրող կամ դատվածություն ունեցող անձանց նկատմամբ: Կարծում ենք, բոլոր այն դեպքերում, երբ գործող օրենսգրքի պայմաններում անձը կատարել է ավազակություն–հարձակում, այսինքն, հանցագործի կամքից անկախ հանգամանքներում փաստացի գույքի վերցնում տեղի չի ունեցել (գործող օրենսգրքի պայմաններում այն ենթակա է որակման որպես ավարտված ավազակություն), ապա նախագծի ընդունման պայմաններում այդ նորմը կունենա հետադարձ ուժ, քանի որ այդ նորմի պայմաններում ավազակություն–հարձակումը ենթակա է որակման որպես ավազակության փորձ, որի դեպքում՝ համաձայն չավարտված հանցագործության դեպքում պատիժ նշանակելու կարգի, ազատազրկման ձևով պատիժը չի կարող գերազանցել ազատազրկման ձևով առավելագույն պատժի երեք քառորդը: Իսկ այն բոլոր դեպքերում, երբ նոր օրենսգիրքը կվատթարացնի հանցանք կատարած անձի վիճակը, մասնավորապես՝ այնպիսի ծանրացնող հանգամանքներ ավելացնելով (օրինակ հղի կնոջ նկատմամբ կատարելը), որոնք հայտնի չեն գործող օրենսգրքին, ապա այդ մասով նոր օրենքը չի ունենա հետադարձ ուժ: Այսինքն, նոր օրենքի հետադարձ ուժ տալու կամ չտալու հարցը պետք է որոշել՝ ելնելով այն հանգամանքից, թե ընդհանուր առմամբ որքանո՞վ է այդ օրենքը, թեկուզ մասնակիորեն, բարելավում հանցանք կատարած անձի վիճակը:

Այսպիսով, կարելի է եզրահանգել, որ թե՛ գործող քրեական օրենսգրքով և թե՛ նախագծով ավազակությունը համարվում է հափշտակության ամենա-

վտանգավոր եղանակը, քանի որ ավագակություն կատարող անձը միաժամանակ ոտնձգում է քրեախրավական պաշտպանության ներքո գտնվող երկու շահերի՝ սեփականության և կյանքի ու առողջության դեմ, սակայն նախագծում առկա ավագակության համար պատասխանատվություն նախատեսող քրեախրավական նորմի ձևակերպումը, որտեղ ավագակության հանցակազմը նկարագրված է նյութական հանցակազմի ձևով, մեր կարծիքով, առավել ընդունելի է: Բացի այդ հստակեցված է ավագակության դիսպոզիցիան, ինչի պայմաններում ավագակությունը հեշտ կլինի տարբերել բռնությամբ կատարվող կողոպուտից, ինչն էլ իր հերթին կնպաստի նաև պրակտիկայում քրեախրավական նորմի միատեսակ կիրառմանը:

ԱՎԱԶԱԿՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԽՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԱԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ ԼՈՒՅՍԻ ՆԵՐՔՈ

Մեկիքսության Արմինե

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի ակադեմիայի քրեական իրավունքի և քրեաբանության ամբիոնի դոցենտ,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու,
ոստիկանության փոխգնդապետ

Հոդվածում վերլուծված է ավագակության քրեախրավական բնութագիրն ըստ ՀՀ գործող քրեական օրենսգրքի և ՀՀ քրեական օրենսգրքի նախագծի: Հափշտակության ամենավտանգավոր եղանակը համարվում է ավագակությունը, որը ոտնձգում է երկու օբյեկտների, մի կողմից՝ սեփականության, մյուս կողմից՝ կյանքի ու առողջության ապահովմանն ուղղված հասարակական հարաբերությունների դեմ:

ՀՀ գործող օրենսգրքով ավագակությունը նախատեսված է որպես ձևական հանցակազմով հանցագործություն, որն ավարտված է համարվում գույքը հաշվատակելու նպատակով հարձակման պահից՝ անկախ գույքին տիրանալու հանգամանքից: Իսկ նախագծով ավագակությունը նկարագրված է նյութական հանցակազմի ձևով:

Հեղինակի կարծիքով, նախագծով տրված ավագակության սահմանումն առավել ընդունելի է, բացի այդ պարզեցված է ավագակության դիսպոզիցիան, ինչի արդյունքում դժվարություն չի առաջանա ավագակությունը բռնությամբ

կատարվող կողոպուտից սահմանազատելու հարցում, ինչն էլ իր հերթին կնպաստի օրենքի միատեսակ կիրառմանը:

Բանալի բառեր. Ավագակություն, հարձակում, նյութական հանցակազմ, բռնություն, հափշտակություն, քրեաիրավական նորմ:

УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАЗБОЯ В СВЕТЕ ПРОЕКТА НОВОГО УК РА

Меликсетян Армине Сержиковна

Доцент кафедры уголовного права и криминологии Академии
Образовательного комплекса полиции РА,
кандидат юридических наук,
подполковник полиции

Самым опасным способом хищения является разбой, который посягает на два объекта: с одной стороны, на собственность, а с другой стороны на жизнь и здоровье.

В УК РА разбой описан в виде формального состава: разбой считается оконченным в момент нападения, независимо от факта завладения имуществом. Но такая формулировка в юридической литературе заслужила критику в том смысле, что разбою, как способу хищения, присущи типичные признаки хищения, в том числе и момент окончания, когда преступник имеет реальную возможность распоряжаться или воспользоваться имуществом. В связи с этим, проект нового УК РА сделал попытку уладить такое разногласие, описывая состав разбоя как материальный.

Таким образом, формулировка проекта положения уголовного законодательства, предусматривающая ответственность за разбой, по нашему мнению, наиболее приемлема. Кроме этого, выяснена диспозиция разбоя, при наличии которой легче будет отличить разбой от насильственного грабежа, который, в свою очередь, будет способствовать единообразному применению уголовно-правовой нормы на практике.

Ключевые слова: разбой, нападение, материальный состав, насилие, хищение, уголовно-правовая норма.

CRIMINAL LEGAL NATURE OF ASSAULT IN THE LIGHT OF THE DRAFT CRIMINAL CODE OF RA

Meliksetyan Armine

Associate professor of the Chair of Criminal Law and Criminology,
Academy of Educational Complex of Police of the RA, PhD in Law,
Police Lieutenant Colonel

The present article covers the criminal legal nature of assault according to the functioning Criminal Code of RA and the draft Criminal Code. Meanwhile, the elements of the assault have been analyzed through making parallels between the two legal regulations. At the end of the article the author has come to the conclusion that the new formulation of the criminal legal norm imposing penalty for assault in the draft Criminal Code is more acceptable, as it describes the elements of assault as material elements. Besides, according to the author, the disposition of assault is more clarified. In this case it will be easier to distinguish the assault from the robbery with violence which will contribute to the similar application of the criminal legal norm in practice.

Keywords: assault, attack, material elements, violence, theft, criminal legal norm.

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ НОРМ ОБ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ФАЛЬСИФИКАЦИЮ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ ПО УГОЛОВНОМУ ДЕЛУ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЯДА ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН ПОСТСОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ И РОМАНО-ГЕРМАНСКОЙ ПРАВОВЫХ СЕМЕЙ

Свиридов Станислав Владимирович

адъюнкт факультета подготовки научно-педагогических

и научных кадров Московского университета

МВД России имени В.Я. Кикотя

Научный руководитель: Осокин Роман Борисович,

доктор юридических наук, доцент

Рассмотрение уголовного законодательства об ответственности за фальсификацию доказательств по уголовному делу в зарубежных государствах позволяет выявить общие и отличительные признаки УК РФ по регламентации ответственности за данное преступление, так как позитивный опыт конструирования нормы об уголовно-правовом запрете фальсификации доказательств по уголовному делу может быть полезен только в сравнении с уголовно-правовым запретом за совершение подобного деяния в других странах. К этому прибегают и иные авторы в рамках своих исследований [1-6].

В данной статье нами будут рассмотрены некоторые уголовные законы зарубежных стран, относящихся к постсоциалистической правовой семье (Республика Беларусь, Азербайджанская Республика, Республика Таджикистан, Республика Армения, Кыргызская Республика, Республика Молдова, Грузия, Республика Узбекистан, Туркменистан, Республика Казахстан).

Кроме постсоциалистической правовой семьи, нами будут также проанализированы уголовные законы некоторых зарубежных стран, входящих в романо-германскую правовую семью (Швеции, Франции, Дании, ФРГ, Голландии и Швейцарии).

Так, в ст. 395 УК Республики Беларусь предусматривается ответственность за фальсификацию доказательств [7, с. 418-419]. Диспозиция этой статьи УК Республики Беларусь также лаконична, как и диспозиция ст. 303 УК РФ [8], что не позволяет четко уяснить легальное толкование термина «фальсификация». Кроме того, как белорусский, так и российский законодатель запрещает фальсификацию доказательств по гражданскому делу, совершенную специальным субъек-

том (лицом, участвующим в деле либо его представителем), под угрозой альтернативной санкции, самое строгое наказание по которой определено в виде ареста сроком до 6 месяцев (ч. 1 ст. 395 УК Республики Беларусь).

Аналогично части 2 ст. 303 УК РФ, часть 2 ст. 395 УК Республики Беларусь запрещает совершение фальсификации доказательств по уголовному делу специальным субъектом-лицу, осуществляющему предварительное расследование, прокурору, судье и защитнику [7, с. 419]. При этом в ч. 3 ст. 395 УК Республики Беларусь содержится ответственность за совершение деяния, предусмотренного ч. 2 этой же статьи, если преступление повлекло тяжкие последствия [7, с. 419]. Как видно, белорусский законодатель расширяет перечень отношений в области доказывания по уголовным делам, подлежащих уголовно-правовой охране, так как относит к специальным субъектам судей. При этом белорусский законодатель, в отличие от российского, исключает из содержания соответствующего предписания защиту идентичных отношений в области гражданского судопроизводства, чем, по существу, устраняет квалифицированный состав фальсификации доказательств по гражданским делам.

Уголовный кодекс Азербайджанской Республики содержит ответственность за рассматриваемое нами деяние в ст. 294 [9, с. 301-302], где, однако, не раскрывается формально-логический объем объективной стороны состава преступления. В свою очередь ст. 294.2 УК Азербайджанской Республики исключает судей из числа специальных субъектов фальсификации доказательств по уголовным делам [9, с. 302].

При этом специальной нормы в УК Азербайджанской Республики, регламентирующей ответственность за фальсификацию результатов оперативно-розыскной деятельности, не имеется. Однако, ст. 302 рассматриваемого УК предусматривает ответственность за нарушение частных предписаний законодательства об оперативно-розыскной деятельности, криминализируя ее осуществление неполномоченным субъектом, без законных оснований, а также с незаконным использованием специальных технических средств [9, с. 309-310].

Анализ ст. 359 УК Республики Таджикистан [10, с. 359-360], ст. 349 УК Республики Армения [11, с. 687], ст. 326 УК Кыргызской Республики [12] и ст. 310 УК Республики Молдова [13] свидетельствует о сходном и однотипном установлении уголовной ответственности за фальсификацию доказательств по уголовным делам.

Наибольший интерес, с нашей точки зрения, представляет регламентация ответственности за рассматриваемое деяние по уголовному законодательству Грузии. Так, ст. 368 данного УК содержит наказание за уничтожение доказательств участником судопроизводства [14, с. 364], а ст. 369 УК Грузии запрещает фальси-

фикацию доказательств [14, с. 364-365]. Данный запрет типичен для ранее рассмотренных уголовных законов постсоветских стран. В ч. 2 ст. 369 УК Грузии предусматривается ответственность за фальсификацию доказательств по уголовным делам специальным субъектом [14, с. 364], при этом также регламентируется ответственность за совершение данного преступления, повлекшего тяжкие последствия по уголовному делу о тяжком либо особо тяжком преступлении [14, с. 365].

Уголовный кодекс Республики Узбекистан не содержит ответственности за фальсификацию доказательств по уголовному делу. Однако, в п. «а» ст. 327 УК Республики Узбекистан в качестве квалифицирующего признака ложного доноса предусматривается ответственность за искусственные доказательства обвинения [15, с. 259-260]. Такой же подход имеется и в уголовном законодательстве Республики Туркменистан, где в ч. 2 ст. 200 этого УК предусматривается ответственность за подобное деяние [16, с. 375-376].

Уголовный кодекс Республики Казахстан, в отличие от рассмотренных нами ранее уголовных законов некоторых стран постсоциалистической правовой семьи, содержит широко дифференцированный запрет фальсификации доказательств. Так, в ст. 416 УК Республики Казахстан, кроме того, содержится ответственность за фальсификацию доказательств по делам об административных правонарушениях (ч. 2 ст. 416), фальсификацию результатов оперативно-розыскных мероприятий (ч. 3 ст. 416), а также фальсификацию доказательств по гражданским, уголовным и административным делам, повлекшую вынесение неправосудного судебного акта (ч. 4 ст. 416) [17].

Рассмотрев некоторые уголовные кодексы стран, входящих в постсоциалистическую правовую семью по особенности регламентации ответственности за фальсификацию доказательств по уголовным делам, переходим к рассмотрению содержания норм об ответственности за подобное деяние в некоторых уголовных законах стран, относящихся к романо-германской правовой семье.

К примеру, в гл. 14 УК Швеции объединены 12 составов преступлений, связанных с фальсификацией [18, с. 108-115], в том числе подделка документа (ст. 1), тяжкая подделка документа (ст. 3), сокрытие документа, под которым понимается его перемещение, уничтожение либо приведение в непригодное для использования состояние (ст. 4) и подделка подписи (ст. 5).

При этом ответственность за подделку доказательств по уголовному делу закреплена в ст. 8 гл. 15 УК Швеции [18, с. 120], в диспозиции которой поясняется, что под этим деянием понимается подделка либо устранение доказательств, а также умышленное использование заведомо для виновного ложных доказательств в целях осуждения невиновного лица. Кроме того, ст. 9 УК Швеции предусматри-

вает еще один запрет – запрет предотвращения судебной ошибки по небрежности [18, с. 120-121], распространяющийся на все составы уголовно-наказуемых деяний, закрепленные в гл. 15, в том числе и на ст. 8.

Пункты 1,2 ст. 434-4 отдела I гл. IV УК Франции регламентируют ответственность за воспрепятствование установлению истины путем искажения, фальсификации или стирания следов, подбрасывания, перемещения или уничтожения предметов, а равно уничтожения, искажения, сокрытия или изъятия предметов либо документов, способных облегчить раскрытие преступления, поиск доказательств и осуждение виновных [19, с. 410-411]. При этом квалифицированный состав преступления связан со специальным статусом лица, к должностным обязанностям которого относится содействие установлению истины [19, с. 411].

В § 158 гл. 17 УК Дании предусмотрен запрет на ложное предоставление доказательств в суде [20, с. 140], не адресуя данное императивное предписание только лицам, которым по делу предъявлено обвинение [20, с. 140-141]. При этом § 164 [20, с. 142-143] содержит ответственность за уничтожение, искажение и устранение доказательства, а равно представление ложного доказательства в целях предъявления обвинения либо осуждения любому лицу за совершение преступления, в том числе с согласия лица, не совершавшего какое-либо определенное/определенные деяние/деяния, беря на себя соответствующую ответственность. В свою очередь, законодатель Дании предусмотрел общий статус субъекта в каждом из приведенных составов преступлений.

УК ФРГ в § 269 регламентировал уголовно-правовой запрет за подделку данных, значимых для получения доказательств, в результате чего может произойти искажение содержания полученных данных [21].

Законодатель Голландии в ч. 2 § 1 ст. 189 УК предусмотрел ответственность за умышленное уничтожение, сокрытие либо утаивание предметов преступного посягательства или орудий преступления, а также иных доказательств с целью скрыть событие преступления либо создать препятствия для досудебного и судебного производства по нему [22, с. 321], а равно в сокрытии, уничтожении, утаивании, создании препятствий для изъятия доказательств [22, с. 322].

Исходя из анализа ч. 5 ст. 110 УК Швейцарии [23, с. 159], можно сделать вывод, что раздел 11 УК Швейцарии содержит ответственность за подделку различных документов [23, с. 235-237] и иных объектов, и запрещает фальсификацию письменных, но не иных вещественных доказательств, что, по нашему мнению, является пробелом УК Швейцарии.

Таким образом, исходя из вышеизложенного, можно сделать следующий вывод, что в настоящее время в проанализированных уголовных законах стран пост-социалистической и романо-германской правовых семей, содержащих запреты фальсификации доказательств по уголовному делу, отсутствует единый подход

технико-юридического конструирования соответствующих норм, так как в уголовных законах одних государств содержится, помимо общей, еще и специальная норма, предусматривающая ответственность за различные формы и виды фальсификации доказательств (Республика Беларусь, Республика Таджикистан, Республика Молдова, Швеция и прочие государства), а в иных – все формы и виды фальсификации доказательств сосредоточены в одной норме, которая предусматривает ответственность в основном и квалифицированном составе преступного деяния (Республика Узбекистан, Республика Туркменистан).

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Филькина М. А. Сравнительно-правовой анализ норм об ответственности за хищение культурных ценностей по российскому и зарубежному уголовному законодательству // Проблемы экономики и юридической практики. 2007. № 4. С. 120-121.
2. Курсаев А. В., Осокин Р. Б. Ответственность за похищение имущества с тел умерших или мест их захоронения по уголовному законодательству зарубежных стран и проблемы совершенствования ст. 244 УК РФ «Надругательство над телами умерших и местами их захоронений» // Международное публичное и частное право. 2011. № 4. С. 38-41.
3. Осокин Р. Б. Специфика криминализации общественно опасных деяний против нравственности по Уголовному кодексу Испании // Актуальные проблемы уголовного права, уголовного процесса, криминологии и уголовно-исполнительного права: теория и практика: материалы Международной научно-практической конференции (10-11 апреля 2012 г.). Тамбов: Издательский дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2012. С. 305-308.
4. Пунько А. О. Сравнительно-правовой анализ уголовного законодательства России и зарубежных стран об ответственности за похищение человека // Пробелы в российском законодательстве. 2013. № 1. С. 151-155.
5. Дядюн К. В. Регламентация ответственности за убийство матерью новорожденного ребенка: сравнительно-правовой анализ уголовного законодательства России и Скандинавских стран // Вопросы современной юриспруденции. 2015. № 47. С. 69-75.
6. Осокин Р. Б. Опыт уголовно-правового противодействия преступлениям против общественной нравственности в Великобритании // Общественная безопасность как уголовно-правовая и криминологическая категория: материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 50-летию юбилею прокурору Тамбовской области, заведующего ка-

- федрой уголовного права и процесса, кандидата юридических наук Владимиру Ивановичу Торговченкову. Тамбов: Издательский дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2015. С. 144-147.
7. Уголовный кодекс Республики Беларусь / предисл. Б. В. Волженкина; обзорная статья А. В. Баркова. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 474 с.
 8. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ (в ред. от 7.02.2017 г.): принят Гос. Думой Федер. Собр. Рос. Федерации 24 мая 1996 г.: одобр. Советом Федерации Федер. Собр. Рос. Федерации 5 июня 1996 г. // Собр. законодательства Рос. Федерации. - 1996. - № 25, ст. 2954; Рос. газ. – 2017. – 10 февр.
 9. Уголовный кодекс Азербайджанской республики / науч. ред., предисл. И. М. Рагимова; перевод с азерб. Б. Э. Аббасова. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 325 с.
 10. Уголовный кодекс Республики Таджикистан / предисл. А. В. Федорова. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 410 с.
 11. Уголовное право Армении и России. Общая и Особенная части / отв. ред. С. С. Аветисян, А. И. Чучаев. М.: КОНТРАКТ, 2014. 800 с.
 12. Уголовный кодекс Кыргызской Республики: [сайт]. URL: http://www.kenesh.kg/RU/Articles/7307-UGOLOVNYJ_KODEKS_KYRGYZSKOJ_RESPUBLIKI_v_red_ZKR_10_ot_1032012g.aspx (дата обращения: 17.01.2017).
 13. Уголовный кодекс Республики Молдова: [сайт]. URL: <http://lex.justice.md/ru/331268/> (дата обращения: 17.01.2017).
 14. Уголовный кодекс Грузии / науч. ред. З. К. Бигвава; вступ. статья В. И. Михайлова; обзорн. статья О. Гамкрелидзе; перевод с грузинского И. Мериджанашвили. СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. 409 с.
 15. Уголовный кодекс Республики Узбекистан / вступ. статья М. Х. Рустамбаева, А. С. Якубова, З. Х. Гулямова. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 338 с.
 16. Смирнов А. В., Калиновский К. Б. Комментарий к Уголовному кодексу Туркменистана. Постатейный / под общ. ред. А. В. Смирнова. Ашхабад: Центр ОБСЕ в Ашхабаде, 2013. 663 с.
 17. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 09 июля 2014 г.: [сайт]. URL: http://prokuror.gov.kz/sites/default/files/uk_rk_rus.doc (дата обращения: 17.01.2017).
 18. Уголовный кодекс Швеции / науч. ред. Н. Ф. Кузнецова и С. С. Беляев; перевод на русский язык С. С. Беляева. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 320 с.

19. Уголовный кодекс Франции / науч. ред. Л. В. Головки, Н. Е. Крыловой; перевод с франц. и предисл. Н. Е. Крыловой. СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. 650 с.
20. Уголовный кодекс Дании / науч. ред. и предисл. С. С. Беляева; перевод с датского и англ. С. С. Беляева, А. Н. Рычевой. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 230 с.
21. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии // Юридическая Россия: [сайт]. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242733&subID=100102942,100102944,100103635,100103969#text>(дата обращения: 2.02.2017).
22. Уголовный кодекс Голландии / науч. ред. Б. В. Волженкин; пер. с англ. И. В. Мироновой. 2-е изд. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 510 с.
23. Уголовный кодекс Швейцарии / науч. ред., предисл. и пер. с нем. А. В. Се-ребренниковой. СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. 350 с.

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ НОРМ ОБ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ФАЛЬСИФИКАЦИЮ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ ПО УГОЛОВНОМУ ДЕЛУ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЯДА ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН ПОСТСОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ И РОМАНО-ГЕРМАНСКОЙ ПРАВОВЫХ СЕМЕЙ

Свиридов Станислав Владимирович

адъюнкт факультета подготовки научно-педагогических

и научных кадров Московского университета

МВД России имени В.Я. Кикотя

Научный руководитель: Осокин Роман Борисович,

доктор юридических наук, доцент

В статье рассматриваются особенности регламентации ответственности за фальсификацию доказательств по уголовному делу в некоторых зарубежных странах, относящихся к постсоциалистической и романо-германской правовой семье. Отмечается, что до сих пор не выработано единого подхода к технико-юридической конструкции норм об ответственности за рассматриваемое автором деяние. Указывается, что в уголовных законах некоторых зарубежных стран в качестве субъектов фальсификации доказательств по уголовному делу могут быть, кроме специальных (Республика Беларусь, Республика Казахстан и т.д.), также и общие (Франция, Дания).

Ключевые слова: вещественные доказательства, доказательство по уголовному делу, доказательства в уголовном судопроизводстве, подделка доказательств, фальсификация доказательств.

THE COMPARATIVE AND LEGAL ANALYSIS OF REGULATIONS ABOUT CRIMINAL LIABILITY FOR FALSIFICATION OF PROOFS ON CRIMINAL CASE BY THE LEGISLATION OF A NUMBER OF FOREIGN COUNTRIES OF POST-SOCIALIST AND ROMANO-GERMAN LEGAL FAMILIES

Sviridov Stanislav

Adjunct of the Faculty training of the Teaching and Research
Staff of the Moscow University of Ministry of Internal
Affairs of Russia of V. Ya. Kikotya
Supervisor: Osokin Roman,
Associate Professor, Doctor of Law

In article features of a regulation of responsibility for falsification of proofs on criminal case in some foreign countries relating to a post-socialist and Romano-German legal family are considered. It is noted that it isn't developed single approach to a technical and legal design of regulations about responsibility for the act considered by the author yet. It is specified that in penal statutes of some foreign countries as subjects of falsification of proofs on criminal case can be, except special (Republic of Belarus, the Republic of Kazakhstan, etc.) as well general (France, Denmark).

Keywords: physical evidences, the proof on criminal case, proofs in criminal trial, a counterfeit of proofs, falsification of proofs.

СИСТЕМАТИЗАЦИЯ НАКАЗАНИЙ В УГОЛОВНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ РОССИИ И АРМЕНИИ

Стрилец Олег Валентинович

профессор кафедры уголовного права учебно-научного
комплекса по предварительному следствию в органах
внутренних дел Волгоградской академии МВД России,
кандидат юридических наук, доцент,
полковник полиции

Уголовное наказание – это мера государственного принуждения, которая может быть применена судом только к лицу, признанному виновным в совершении преступления, предусмотренного уголовным законом. При современном развитии уголовного законодательства многих стран, все чаще возникает вопрос о действенности системы наказаний и целесообразности включения в неё отдельных видов.

Проблема систематизации наказаний в российском и зарубежном уголовном праве имела принципиальное значение на каждом этапе его становления.

Сопоставим две дефиниции, которые увидели свет с разницей почти в столетие. Так, С. В. Познышев отмечает, что лестница (система) наказаний «представляет собой совокупность карательных мер данного кодекса в их соотношении друг с другом и имеет вид перечня, в котором наказания размещаются по степени их относительной важности» [1, с. 465], а В.К.Дуюнов определяет систему наказаний как «социально обусловленную целостную совокупность взаимодействующих видов уголовных наказаний, установленную законом в форме исчерпывающего перечня с учетом их сравнительной тяжести» [2, с. 182].

В русском языке понимание термина «система» сводится к единству определенных частей. Новый словарь русского языка определяет систему, как «структура, представляющая собою единство закономерно расположенных и функционирующих частей» [3, с. 603]. Толковый словарь русского языка: «нечто целое, представляющее собой единство закономерно расположенных и находящихся во взаимной связи частей» [4, с. 719]. В философских словарях применяется практически сходное определение понятия системы: «объединение некоторого разнообразия в единое и четко расчлененное целое, элементы которого по отношению к целому и другим частям занимают соответствующие им места» [5, с. 406].

За последние десятилетия в российском уголовном праве система наказаний рассматривается как определенный перечень видов наказаний. Так, А. С. Михлин пишет, что «все наказания в УК образуют систему наказаний – исчерпывающий их перечень, включающий все виды наказаний в определённом порядке» [6, с. 21],

подобной позиции придерживаются и другие ученые [7]. Вместе с тем, существуют и другие более справедливые точки зрения, в понимании системы наказаний, как методологической категории. С. Ф. Милюков определяет систему как «совокупность предусмотренных уголовным законом видов государственного принуждения, которые находятся в отношениях взаимосвязи, взаимозависимости и взаимозаменяемости, способны обеспечить достижение целей кары (восстановления социальной справедливости), общего и специального предупреждения, а также исправления преступника, назначаются судом за конкретные преступления, исходя из принципов уголовного права» [8, с. 7]. А. Э. Жалинский отмечает, что система наказаний «не сводится к простому перечню видов наказания» [9, с. 381].

Однако, возможно ли рассматривать современный подход к «системе», «перечню», «лестнице» наказаний без уроков истории? Скорее нет, ведь историко-правовой анализ либо укрепляет основания научной доктрины, отражая ее соответствие законодательству и традициям общества, либо амортизирует эти основания. Без исторического исследования системы и видов наказаний на разных этапах российской государственности, углубленное освоение данного института уголовного права невозможно.

Одним из первых законодательных актов Древней Руси является Русская правда (Краткая редакция). В ней наказания «наказания за обиду» сводились к выплате потерпевшему или его родственникам определенной денежной суммы. Однако, наряду с этим допускалась и кровная месть. В Русской правде (Пространная редакция) система наказаний, в целом, не претерпела изменений.

Судебник 1497 года и Судебник 1550 года, нормами которых уголовное право было адаптировано к социально-экономическим условиям того времени, существенно расширили систему наказаний и туда вошли: смертная казнь, лишение свободы на определенный срок, телесные и имущественные наказания, ссылка.

В 1715 году, как результат уголовно-правового механизма реализации реформ Петра I, был принят Артикул воинский. Так, по данному историческому памятнику законодательства, за колдовство определялось наказание в виде сожжения (арт. 1), кто «против его величества особы хулительными словами погрешит ... имеет живота лишен быть, и отсечением главы казнен» (арт. 20). За «непотребную тревогу» после отбоя, виновный мог быть «живота лишен» (арт. 37). «Всякий бунт, возмущение или упрямство без всякой милости» наказывались «виселицею», а при необходимости допускалась и внесудебная расправа: виновных в возмущении надлежало «на месте и в деле самом наказать и умертвить» (арт. 137). Убийство своей «волею и нарочно без нужды и без смертного страху» наказывалось отсечением головы (арт. 154), при убийстве из корыстных побуждений исполнитель «купно с тем, кто его нанял, подкупил или упрямил, колесом разломан, и тела их на колеса положены быть имеют» (арт. 161). Лицам, совершившим изнасилование, грозила

смертная казнь или вечная ссылка на галеры (арт. 166, 167), кровосмешение – смертная казнь. Виновные в «осквернении отрока», ненасильственном мужеложстве, скотоложстве подвергались телесным наказаниям (арт. 165, 166) [10, с. 327-365].

Наказания этой страшной эпохи характеризовались исключительно беспощадными мерами.

Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1845 года включало в себя раздел 1 («О преступлениях, проступках и наказаниях вообще»), большинство норм которого посвящалось системе и видам наказаний (гл. 2 «О наказаниях» – ст. 18-95), общим началам и порядку назначения наказания (гл. 3 «Определение наказаний по преступлениям» – ст. 95-156), смягчению, частичному или полному освобождению от наказания (гл. 4 «О смягчении и отмене наказаний» – ст. 157-172) [11, с. 160-309]. К уголовным наказаниям относились: смертная казнь, ссылка в каторжные работы, на поселение в Сибирь, Кавказ и лишение всех прав, состояния.

Руководящие начала по уголовному праву РСФСР 1919 года открыли новый этап российской государственной деятельности в области наказаний. Данный нормативно-правовой акт советского уголовного права закреплял следующие виды наказаний:

- а) внушение;
- б) выражение общественного порицания;
- в) принуждение к действию, не представляющему физического лишения;
- г) объявление под бойкотом;
- д) исключение из объединения на время или навсегда;
- е) восстановление, а при невозможности его – возмещение причиненного ущерба;
- ж) отрешение от должности;
- з) воспрещение занимать ту или иную должность или исполнять ту или другую работу;
- и) конфискация всего или части имущества;
- к) лишение политических прав;
- л) объявление врагом революции или народа;
- м) принудительные работы без помещения в места лишения свободы;
- н) лишение свободы на определенный или неопределенный срок до наступления известного события;
- о) объявление вне закона;
- п) расстрел;
- р) сочетание вышеназванных видов наказания [12, с. 57-60].

В Уголовном кодексе РСФСР 1922 года конкретизировано содержание наказания и других мер «социальной защиты», применяемых с целью:

- а) общего предупреждения новых нарушений как со стороны нарушителя, так и со стороны других неустойчивых элементов общества;
- б) приспособления нарушителя к условиям общежития путем исправительно-трудового воздействия;
- в) лишения преступника возможности совершения дальнейших преступлений.

К другим мерам социальной защиты были отнесены:

- а) помещение в учреждения для умственно или морально дефективных;
- б) принудительное лечение;
- в) воспрещение занимать ту или иную должность или заниматься той или иной деятельностью или промыслом;
- г) удаление из определенной местности.

В систему наказаний непосредственно было включено: изгнание из пределов РСФСР на срок или бессрочно; поражением в правах [12, с. 116-143].

Уголовный кодекс РСФСР 1926 года, обусловленный образованием СССР, соединял в себе нормы союзного и республиканского уголовного законодательства, по структуре и содержанию он во многом напоминал УК РСФСР 1922 года. Термин «наказание» отсутствовал и при обозначении видов и содержания мер воздействия по УК РСФСР 1926 года. «Мерами социальной защиты судебно-исправительного характера, – отмечалось, к примеру, в ст. 20, – являются:

- а) объявление врагом трудящихся с лишением гражданства Союза ССР и обязательным изгнанием из его пределов;
- б) лишение свободы со строгой изоляцией;
- в) лишение свободы без строгой изоляции;
- г) принудительные работы без лишения свободы;
- д) поражение политических и отдельных гражданских прав;
- е) удаление из пределов Союза ССР на срок;
- ж) удаление из пределов РСФСР или отдельной местности с обязательным поселением в иных местностях или без этого, или с запрещением проживания в отдельных местностях или без этого;
- з) увольнение от должности с запрещением занятий той или другой должности или без этого;
- и) запрещение занятий той или иной деятельностью или промыслом;
- к) общественное порицание;
- л) конфискация имущества, полная или частичная;
- м) денежный штраф;
- н) предостережение;
- о) возложение обязанности загладить причиненный вред.

В качестве «исключительной меры охраны государства трудящихся» применялась смертная казнь [12, с. 256–288].

Уголовный кодекс РСФСР 1960 года регламентировал следующие виды наказания:

- 1) лишение свободы;
- 2) ссылка;
- 3) высылка;
- 4) исправительные работы без лишения свободы;
- 5) лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью;
- 6) штраф;
- 7) увольнение от должности;
- 8) возложение обязанности загладить причиненный вред;
- 9) общественное порицание;
- 10) конфискация имущества;
- 11) лишение воинского или специального звания.

Исключительной мерой наказания считалась смертная казнь [13].

Следующий этап развития уголовного законодательства о наказании знаменуется принятием Основ уголовного законодательства Союза ССР и республик 1991 г., которые так и не вступили в силу. Вместе с тем, изменения прогрессивного характера, которые нашли отражение в данном нормативном акте и явились основой для построения уголовных законодательств стран, входящих ранее в состав СССР.

Современный институт уголовного наказания России и Армении в своем содержании претерпел процесс сложного реформирования, часто не оправданного. Значительную роль в этом процессе сыграл Модельный Уголовный кодекс для государств-участников СНГ, который был принят постановлением Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ от 17 февраля 1996 года и, несмотря на рекомендательный характер данного документа, его новеллы явились основой для построения уголовных кодексов многих государств, в частности Уголовного кодекса Армении (2003 г.)

В первоначальной редакции Уголовный кодекс РФ (1996 г.) включал в себя следующие наказания:

- а) штраф;
- б) лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью;
- в) лишение специального, воинского или почетного звания, классного чина и государственных наград;
- г) обязательные работы;

- д) исправительные работы;
- е) ограничение по военной службе;
- ж) конфискация имущества;
- з) ограничение свободы;
- и) арест;
- к) содержание в дисциплинарной воинской части;
- л) лишение свободы на определенный срок;
- м) пожизненное лишение свободы;
- н) смертная казнь.

В 2003 году конфискация имущества, как вид наказания в уголовном законодательстве России, была декриминализована. Федеральный закон РФ от 27.12.2009 № 377-ФЗ «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в связи с введением в действие положений Уголовного кодекса Российской Федерации и Уголовно-исполнительного кодекса Российской Федерации о наказании в виде ограничения свободы», коренным образом изменяет содержание наказания в виде ограничения свободы.

В 2011 году в УК РФ было внесено еще одно изменение, затрагивающий институт наказания, в ст. 44 УК РФ введен вид наказания – принудительные работы.

Однако изменения, внесенные в действующее российское уголовное законодательство относительно норм института наказания, не только не упрочили его положение, а наоборот, снизили эффективность применения отдельных видов наказания [14].

Уголовное законодательство Республики Армения состоит из Уголовного кодекса Армении. Действующая редакция Уголовного кодекса Армении была подписана президентом Армении Р.Кочаряном 29 апреля 2003 года и вступила в силу с 1 августа 2003 года. В соответствии со ст. 49 УК Армении, в систему уголовных наказаний входят:

- 1) штраф;
- 2) лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью;
- 3) общественные работы;
- 4) лишение специального или воинского звания, разряда, чина или квалификационного класса;
- 5) конфискация имущества;
- 6) исправительные работы;
- 7) арест;
- 8) содержание в дисциплинарном батальоне;
- 9) лишение свободы на определенный срок;

10) пожизненное лишение свободы [15].

Вместе с тем, при всем сходстве двух систем уголовных наказаний, в положительную сторону отметим наличие в уголовном законодательстве Армении конфискации имущества как вида наказания.

Конфискация имущества - это вид наказания, который известен со времен древнерусского законодательства. Исключение его из системы уголовных наказаний России, а в 2006 году возвращение в статусе – меры уголовно-правового характера, не изменило сущность конфискации. Как и прежде – это принудительное безвозмездное изъятие и обращение в собственность государства имущества.

Федеральный закон РФ от 13.06.1996 № 64-ФЗ «О введении в действие Уголовного кодекса Российской Федерации» и Закон Республики Армения от 29 апреля 2003 года № ЗР-529 «О введении в действие Уголовного кодекса Республики Армения», в ст. 4 предлагали отсрочить применение наказаний в виде ареста. Вряд ли допустимо на уровне кодекса закреплять наказания, для которых не созданы условия для их исполнения.

Систематизация наказаний в уголовном законодательстве любого государства требует четкого и обоснованного подхода к выбору видов наказаний. Безосновательное расширение системы наказаний имеет и отрицательные последствия. Бесспорно, любое наказание, входящее в систему, в полной мере должно соответствовать целям наказания: восстановления социальной справедливости, исправления осуждённого и предупреждения совершения новых преступлений.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Познышев С. В. Основные начала науки уголовного права. Общая часть уголовного права. – М.: А.А. Карцев, 1912. – 668 с;
2. Дуюнов В.К. Уголовно-правовое воздействие: теория и практика. - М.: Научная книга, 2003 520 с.
3. Ефремова Т.Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. – М.: Рус. яз., 2000 – Т. 2: П-Я. – 1088 с.
4. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений– М.: Азбуковник, 1999. – 944 с.
5. Философский словарь: Основан Г. Шмидтом. – М.: Республика, 2003. – 575 с.
6. Словарь по уголовному праву / отв. ред. А.В. Наумов. – М.: Издательство БЕК, 1997. – 702 с.
7. См.: Зубкова В. И. Уголовное наказание и его социальная роль: теория и практика. – М.: Издательство НОРМА, 2002. – С.179; Наумов А. В. Российское уголовное право. Курс лекций: в 3 т. Т. 1. Общая часть. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – С.537; Прохоров Л. А. Уголовное право:

-
- учебник / Л. А. Прохоров, М. Л. Прохорова. – М.: Юристъ, 2004. – С. 149; Становский М. Н. Назначение наказания. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 1999. – С. 28 – 29 и др.
8. Миллюков С. Ф. Российская система наказаний / науч. ред. проф. Б. В. Волженкин. – СПб., 1998. – 48 с.
 9. Жалинский А. Э. Понятие, виды и цели наказания // Уголовное право России: учебник для вузов. В 2-х т. Т. 1. Общая часть / отв. ред. и руковод. авт. коллектива – А. Н. Игнатов и Ю. А. Красиков. – М.: НОРМА, 2000. – Гл. 15. – 639 с.
 10. Российское законодательство X-XX веков. В девяти томах. Т. 4. – М.: Юрид. лит., 1986. – 512 с.
 11. Российское законодательство X-XX веков. В девяти томах. Т. 6. – М.: Юрид. лит., 1988. – 432 с.
 12. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР, 1917-1952 гг. / под ред.: Голяков И.Т. – М.: Госюриздат, 1953. – 463 с.
 13. Уголовный кодекс РСФСР 1960 г. [Электронный ресурс]. URL: Доступ из справ правовой системы «Консультант Плюс» (дата обращения: 10.02.2017).
 14. См.: Стрилец О.В. Новые виды наказаний в ракурсе современной уголовной политики // Уголовная политика и культура противодействия преступности: материалы Междунар. науч.-практ. конф., 30 сент. 2016 г. – Краснодар: Краснодарский университет МВД России, 2016. – Т. I. – С. 264-268.
 15. Уголовный кодекс Республики Армения. [Электронный ресурс] URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1349&lang=rus&sel=show#> (дата обращения: 11.02.2017).

СИСТЕМАТИЗАЦИЯ НАКАЗАНИЙ В УГОЛОВНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ РОССИИ И АРМЕНИИ

Стрилец Олег Валентинович

профессор кафедры уголовного права учебно-научного
комплекса по предварительному следствию в органах
внутренних дел Волгоградской академии МВД России,
кандидат юридических наук, доцент,
полковник полиции

В статье рассматриваются проблемы систематизации уголовных наказаний в законодательствах России и Армении.

В современном мире процесс формирования системы уголовных наказаний является неотъемлемым элементом деятельности любого государства. При изменении общества и государства, должно перерождаться и уголовное право, существование данного постулата неприемлемо без трансформации института наказания.

Целью статьи является исследование эффективности современных систем уголовных наказаний двух стран и целесообразности включения в них отдельных видов наказаний.

Ключевые слова: наказание, система, виды, право, законодательство.

SYSTEMATIZATION OF PUNISHMENTS IN THE CRIMINAL LEGISLATION OF RUSSIA AND ARMENIA

Strilets Oleg

Professor of the Criminal Law Department of the
Educational and Scientific Complex on the
Preliminary Investigation in the Interior Bodies of the
Volgograd Academy of the Interior Ministry of the Russian
Federation, Candidate of Law, Associate Professor,
Police Colonel

The article considers the problems of systematizing criminal punishments in the legislation of Russia and Armenia.

The process of building the system of criminal punishments in the modern world is an integral element of the activity of any state. When the society and state change the criminal law should also regenerate, the existence of the given postulate is unacceptable without transformation of the institute of punishment.

The purpose of the article is to research efficiency of the modern systems of criminal punishments in two countries and analyze expediency of including separate types of punishments in them.

Keywords: punishment, system, types, right, legislation.

ФОРМИРОВАНИЕ В РОССИЙСКОМ УГОЛОВНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ X-XIX ВВ. ТЕРМИНОВ «КРАЖА», «ГРАБЕЖ» И «РАЗБОЙ»

Третьякова Наталья Сергеевна

начальник научно-исследовательского
отдела Омской академии МВД России,
кандидат юридических наук,
полковник полиции

Маракулин Денис Анатольевич

заместитель начальника научно-
исследовательского и редакционно-
издательского отдела Барнаульского
юридического института МВД России,
подполковник полиции

Нормы об ответственности за преступления против собственности были сформулированы в российском законодательстве в числе первых. Как отмечает В. В. Мальцев, «нормы об общественно опасных деяниях против собственности (по существу, наряду лишь с нормами о деяниях против личности), начиная с древнейших времен и поныне, составляли и составляют каркас законодательства всякого общества, а любые сколь-нибудь значительные социально-экономические преобразования в обществе прежде всего отражались и отражаются на нормах о собственности» [1; с. 5].

Самым распространенным способом хищений, известным со времен Русской Правды (X-XI вв.), была татьба (*кража*, похищение). Этим термином обозначались и другие виды имущественных преступлений, получившие позже самостоятельные названия: «татьба обманом – воровство; татьба насилем – грабеж, разбой; татьба простая – тайный унос вещи» [2; с. 644].

В крупнейших законах Русского централизованного государства – Судебнике 1497 г. великого князя Ивана III и Судебнике 1550 г. царя Ивана IV, также используется термин «татьба». В них выделяются виды краж, квалифицированные по объекту: «церковная» и «головная татьба». По мнению большинства исследователей, под «церковным татем» понимается лицо, совершившее святотатство – деяние, нарушающее интересы церкви – оплота феодального государства. Относительно содержания понятия «головной татьбы» у исследователей нет единогласия. Существует предположение, что это кража с убийством [3; с. 312]. Мнение других ученых состоит в том, что под этим термином подразумевается похищение людей, преимущественно холопов, для последующей продажи [4; с. 224-225]; [5; с. 135]. В Соборном Уложении 1649 г. по-прежнему выделяется «церковная татьба», но понятие «головная татьба» уже не используется. При этом в качестве отягчающего обстоятельства для простой татьбы выделяется кража с убийством, которую и можно было бы считать «преемницей» головной татьбы. Однако в русском языке

словосочетание «головной тать» означало «человек, крадущий людей, продающий чужих рабов» [2; с. 180], поэтому «головная татьба» не может быть отнесена к хищениям. Имущественные преступления в Соборном уложении объединены в главу «О разбойных и татиных делах». Структура главы отвечает замыслу законодателя последовательно представить виды «татьбы» от простой: «А приведут татя, а доведут на него одну татьбу... скажет, что крал впервые, а убийства не учинил...» к «татьбе» с отягчающими обстоятельствами. К отягчающим обстоятельствам относили кражу во второй и более раз, а также кражу с убийством. Ряд статей содержат нормы, направленные на охрану частной собственности: устанавливается ответственность за кражу из жилища, кражу с поля «хлеба жатого или сена», вылавливание «татиным обычаем ис пруда или ис саду» рыбы.

В Артикуле воинском 1715 г., занимающем одно из центральных мест в уголовном законодательстве эпохи Петра I, вместо слова «татьба» употребляются «кража» и «воровство». Отдельные виды краж, например, церковная и головная татьба, сформулированы более конкретно по сравнению с ранее действовавшим законодательством. В Артикуле содержатся нормы об ответственности за кражу «из церкви или иных святых мест», которая наказывается так же строго, как кража из обоза провианта, привозимого в крепости и города. Также устанавливается ответственность за мелкие виды краж: «число краденаго более двадцати рублей не превышает»; кражу, совершенную «овощными ворами»; кражу дров, кур, гусей и рыбы.

В Уложении о наказаниях уголовных и исправительных 1845 г. «...кражею признается всякое, каким бы то ни было образом, но в тайне, без насилия, угроз и вообще без принадлежащих к свойству разбоя или грабежа обстоятельств, похищение чужих вещей, денег или инагодвижимаго имущества». В данном определении достаточно четко обозначен основной признак кражи – тайность ее совершения, по которому этот способ хищения отграничивается от грабежа и разбоя.

В отличие от кражи – тайного хищения, в древнерусском праве за совершение открытых и насильственных имущественных преступлений не предусматривалось особого уголовного наказания. Так, в Договоре Руси и Византии 911 г. за насильственное присвоение чужой вещи назначался штраф, равный тройной стоимости похищенной вещи [6; с. 308-310]. Как отмечает Д. Тальберг, «ни Русская Правда, ни другие памятники не знают ни грабежа, ни разбоя в современном значении этого слова» [7; с. 15]. В одних случаях открытое и насильственное хищение охватывалось понятием воровства, в других признавалось ненаказуемым.

В Русской Правде разбой не представляет самостоятельного состава, он выполняет функцию одного из квалифицирующих признаков убийства – преступления против личности [8; с. 15]. Поэтому и наказание за разбой назначается не в статьях о «татьбе», а в статье «О убийстве»: «Аже кто убить... в разбои...». По

мнению М. Ф. Владимирского-Буданова, преступления против жизни именуются «убийством» и «разбоем», но первым термином обозначается убийство вообще, вторым – преднамеренное [6; с. 318]. И. А. Исаев, сравнивая «убийство на пиру» и «убийство в разбое», писал, что в первом случае понимается неумышленное, открыто совершенное убийство, а во втором – разбойное, т. е. имеющее признаки корыстности, преднамеренности [9; с. 18]. Б. А. Романов также называл разбой «термином двуликим», обозначающим и разбой с целью грабежа, и убийство [10; с. 84-85]. Полагаем, несмотря на неточность формулировок, Русская Правда упоминает о разбое как о преступлении против жизни; *разбой* – это преднамеренное убийство с корыстной целью.

В Судебнике 1497 г. законодатель также причисляет разбой к особо тяжким преступлениям, но, с другой стороны, выделяет его как имущественное преступление, отдельное от татбы, обозначая наказание за него в статье «А татбе»: «А доведуть на кого татбу или разбой, или душегубство, или ябедничество, или иное какое лихое дело...».

В Судебнике 1550 г. разбой понимается как хищение, связанное с насилием. «Объект этого преступления и теперь остается сложным: в нем все еще подразумевается нападение на имущество и нападение на жизнь и здоровье, но именно с целью отнятия имущества. Для полноты состава преступления следует присоединить еще и субъективные черты: обращение преступления в ремесло и совершение его шайкой» [6; с.349]. Таким образом, в Судебниках разбой уже не связывают с убийством, но насилие является обязательным признаком данного преступления.

В Соборном Уложении 1649 г. разбой относится к имущественным преступлениям наряду с кражей, о чем свидетельствует название главы «О розбойных и татных делех». Очевидно, в законе таким образом отразилось обострение классовых противоречий XVI-XVII вв., приведшее к увеличению случаев разбоя как одной из форм социального протеста. Борьба с разбоями была объявлена «государевым делом», а употребление в законе одушевленного существительного «разбойник» не только указывало на опасность преступления, но и на опасность для общества того человека, кто его совершил. В отличие от прежнего законодательства, обычно связывавшего разбой с убийством, Уложение понимает под разбоем преступление против собственности, соединяя его с понятием грабежа, отягощенного насилием: «...розбивал, а убийства не учинил...».

В Артикуле воинском 1715 г. термин «разбой» не употребляется, а все насильственные преступления названы грабежом. Приводится перечень обстоятельств, ужесточающих ответственность за грабеж, соответствующих современному пониманию разбоя: «Кто на людей на пути и улицах вооруженною рукою нападет и оных силою ограбит или побьет, поранит и умертвит, или ночью с оружием в дом ворвется, пограбит, побьет, поранит или умертвит». Считать данные деяния

разбоем позволяет употребление однокоренного слова «побьет», однако вместо другого возможного однокоренного слова «убьет» для обозначения более тяжелых последствий используется глагол «умертвит».

В Своде Законов Российской империи 1832 г. ответственность за разбой установлена в самостоятельной главе «О разбое». Под разбоем здесь понимается «нападение на какое-либо место, жительство, деревню, двор или какое-либо здание для похищения имущества, произведенное открытой силою и с явною опасностью для самого лица, насилием угрожаемого». Считавшееся ранее обязательным признаком разбоя его совершение шайкой, группой не предусматривается даже в качестве отягчающего обстоятельства. Положения Свода Законов в определенной мере были восприняты и Уложением о наказаниях уголовных и исправительных 1845 г. Разбой определяется здесь как одна из форм хищений чужого имущества, характеризуется открытостью и явностью нападения, а ответственность за разбой устанавливается в главе «О преступлениях и проступках против собственности частных лиц».

Позднее в Уложении в редакции 1857 г. разбой определялся как «всякое на кого-либо, для похищения принадлежащего или находящегося у него имущества нападение, когда оно учинено открытою силою с оружием или хотя и без оружия, но сопровождалось убийством или покушением на оное, или же нанесением увечья, ран, побоев и других телесных истязаний, или такого рода угрозами и иными действиями, от которых представлялась явная опасность для жизни, здоровья или свободы лица, или лиц, подвергшихся нападению». Таким образом, понятие разбоя расширилось, были уточнены некоторые отдельные признаки, главным из которых следует считать нападение с применением насилия.

Грабеж в российском русском праве первоначально не был выделен в качестве самостоятельного вида преступления и не имел строго закрепленного законодательного определения. По мнению Д. Гальберга, «под грабежом понимался всякий насильственный захват чужого имущества» [7; с. 15]. С точки зрения других историков-юристов, грабеж не выделялся в специальный вид имущественного преступления, но назывался татьбой. М. Ф. Владимирский-Буданов писал: «Древнерусскому праву... неизвестен грабеж как преступление; но из этого не следует, что такое деяние вовсе не считалось преступным и не наказывалось, напротив, оно только не выделялось в особый вид из целой массы имущественных преступлений, заключенных под общим названием татьбы» [11; с. 298]. Близкая точка зрения была высказана И. Я. Фойницким: «До Соборного Уложения “татьба” была единственным термином для обозначения, с одной стороны, тайного похищения движимости, с другой – насильственного отнятия ее, не переходящего в разбой» [12; с. 21]. В

Русской Правде под грабежом понимается не имущественное преступление, а имущественное наказание: «...выдавать и всего с женою и с детьми на поток и на разграбление».

В Судебнике 1550 г. была сделана попытка разграничить грабеж как открытое похищение вещи («грабил, а не бил») и разбой как хищение, связанное с насилием («бил, а не грабил»). М. Ф. Владимирский-Буданов объяснял, что «бой и грабеж всегда при обвинениях шли вместе... Судебник старается разграничить два преступления совершенно разнородные и дать суть отдельно по каждому из двух преступлений. Грабеж как явное отнятие собственности, бывшее результатом насилия (боя), а не намеренно подготовленное (что переходило уже в понятие разбоя), не включался в число уголовных дел высшего порядка (стоял ниже татьбы с поличным)» [13; с. 212]. Таким образом, четкого разграничения грабежа и разбоя в Судебниках еще нет; грабеж, как правило, тоже сопряжен с насилием. «Под грабежом, - писал Д. Тальберг, – московское законодательство... понимает вообще всякое насильственное действие в сфере имущественных отношений» [14; с. 72].

Как самостоятельное преступление, грабеж впервые был закреплен в Соборном Уложении 1649 г. и понимался как мелкая кража, отнятие материального блага без насилия: «...ходя по улицам, людей режут и грабят, и шапки срывают...». Грабеж по-прежнему не считался тяжким преступлением, однако значимость борьбы государства с грабежами иллюстрируется разнообразием видов грабежа, содержащихся в Уложении. Грабеж постепенно отделяется от татьбы и начинает приобретать черты открытого похищения имущества. Впервые в законодательстве говорится о том, что грабеж может быть «без бою», т. е. без насилия.

В Артикуле воинском 1715 г. Грабеж, как самостоятельный состав, определен в названии главы об имущественных преступлениях: «О зажигании, грабительстве и воровстве». Грабежом здесь считалось хищение, которое «с невооруженною рукою чинится», но связано с «отниманием силою».

Определение грабежа в Своде Законов полностью повторяет формулировку Указа Екатерины II от 3 апреля 1781 г «О суде и наказаниях за воровство разных родов». Его основными признаками являются: движимое имущество, присвоение чужой собственности, психическое или физическое насилие, но без нанесения ран, побоев и увечий.

В Уложении 1845 г. грабежом признавалось, « во-первых, всякое у кого-либо отнятие, принадлежащего ему или же находящегося у него имущества, с насилием, или даже с угрозами, но такого рода, что эти угрозы и сами насильственные действия не представляли опасности ни для жизни, ни для здоровья или свободы того лица; во-вторых, всякое, хотя и без угроз и насилия, но открытое похищение какого-либо имущества в присутствии самого хозяина или других людей».

Подводя итог, отметим, что наиболее распространенным способом хищения, закрепленным в законах Российского государства, была татьба. На протяжении нескольких веков данным термином обозначались различные виды имущественных преступлений, а само существительное «татьба» являлось синонимом существительного «хищение». Затем термин «татьба» был вытеснен терминами «кража» и «воровство». Основной признак кражи-тайность, впервые четко обозначен в Уложении о наказаниях уголовных и исправительных 1845 г. В период становления российского уголовного законодательства термины «разбой» и «грабеж» в своем современном значении не употреблялись и были очень близки по содержанию. Вплоть до XIX в. грабеж толковался в русском языке как «насилие, действие грабителя, разбой, хищничество». Окончательное разделение грабежа и разбоя произошло в Соборном Уложении 1649 г. Со времени появления в законодательстве термина «разбой» его содержание изменилось. Понимаемый изначально как убийство, позже – как убийство из корыстных побуждений, с целью грабежа, разбой с XVI в. представляет собой наиболее опасную форму преступлений против собственности.

Полагаем, что история возникновения и развития рассмотренных уголовно-правовых терминов будет способствовать уяснению их современного значения.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Мальцев В.В. Ответственность за преступления против собственности., Волгоград, 1999.
2. Даль В.И. Толковый словарь русского языка. – М., 2000.
3. Татищев В.Н. История российская с самых древнейших времен. – Л., 1968. – Т. 7.
4. Колычева Е.И. Холопство и крепостничество (конец XV-XVI вв.). – М., 1971.
5. Зимин А.А. Россия на рубеже XV-XVI столетий. – М., 1982.
6. Владимирский-Буданов М.Ф. Обзор истории русского права. – Ростов н/Д, 1995.
7. Тальберг Д. Насильственное похищение имущества по русскому праву (разбой и грабеж): историко-догматическое исследование. – СПб., 1880.
8. Верина Г.В. Дифференциация уголовной ответственности за преступления против собственности: Проблемы теории и практики / под ред. Б.Т. Разгильдиева. – Саратов, 2003.
9. Исаев И.А. История государства и права России: полный курс лекций. – М., 1994.
10. Романов Б.А. Люди и нравы Древней Руси: историко-бытовые очерки XI-XIII вв. – М.-Л., 1966.

11. Владимирский-Буданов М.Ф. Обзор истории русского права. – 3-е изд., доп. – Киев - Санкт-Петербург, 1900.
12. Фойницкий И.Я. Мошенничество по русскому праву. – СПб, 1871. – Ч. I.
13. Судебники XV-XVI вв. – М.-Л., 1952.
14. Тальберг Д. Насильственное похищение чужой движимой собственности по русскому праву// Журнал Министерства народного просвещения. – 1880. - № 1.

ФОРМИРОВАНИЕ В РОССИЙСКОМ УГОЛОВНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ X-XIX ВВ. ТЕРМИНОВ «КРАЖА», «ГРАБЕЖ» И «РАЗБОЙ»

Третьякова Наталья Сергеевна

начальник научно-исследовательского
отдела Омской академии МВД России,
кандидат юридических наук,
полковник полиции

Маракулин Денис Анатольевич

заместитель начальника научно-
исследовательского и редакционно-
издательского отдела Барнаульского
юридического института МВД России,
подполковник полиции

В статье анализируется процесс возникновения и развития уголовно-правовых норм об ответственности за кражу, грабеж и разбой в российском законодательстве X-XIX вв.; рассматривается влияние исторических процессов на их содержание; характеризуется терминология.

Ключевые слова: законодательство, хищение, кража, разбой, грабеж, термин.

FORMATION IN THE RUSSIAN CRIMINAL LEGISLATION OF X-XIX CENTURIES THE TERMS "THEFT", "ROBBERY" AND "BRIGANDAGE"

Tretyakova Natalia

Head of Research Department of Omsk
Academy of the Russian Interior Ministry,
Candidate of Legal Sciences,
Police Colonel

Marakulin Denis

Deputy Head of the Research and Publishing
Department of Barnaul Law Institute of the
Russian Interior Ministry,
Police Lieutenant Colonel

The article analyzes the origins and development of criminal law on liability for theft, robbery and brigandage in Russian legislation of X-XIX centuries; it examines the impact of historical processes for their maintenance; terminology is characterized.

Keywords: legislation, plunder, theft, brigandage, robbery, term.

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ НОРМ ОБ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НАРУШЕНИЕ ПРАВА НА СВОБОДУ СОВЕСТИ И ВЕРОИСПОВЕДАНИЙ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РОССИИ И РЯДА ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

Осокин Роман Борисович

начальник Управления организации научной и редакционно-издательской деятельности Московского университета МВД России имени В.Я. Кикотя, доцент, доктор юридических наук

Кокорев Владимир Геннадьевич

аспирант кафедры уголовного права и процесса Тамбовского государственного университета имени Г.Р. Державина

Одним из способов совершенствования отечественного законодательства является обращение к праву зарубежных стран. Кроме того, сравнительно-правовой анализ отечественного и зарубежного уголовного законодательства некоторых стран, установивших ответственность за нарушение права на свободу совести и вероисповеданий, позволит проанализировать сходные и отличительные признаки состава преступления, предусмотренного ст. 148 УК РФ.

В пояснительной записке к законопроекту «О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и отдельные законодательные акты Российской Федерации в целях противодействия оскорблению религиозных убеждений и чувств граждан, осквернению объектов и предметов религиозного почитания (паломничества), мест религиозных обрядов и церемоний» акцентируется внимание на том, что во многих странах мира используется аналогичный правовой инструментарий с целью реализации прав граждан на свободу вероисповеданий и защиты религиозных верований [1].

Рассмотрим уголовно-правовую регламентацию данного деяния в уголовных законах стран, входящих в следующие правовые семьи:

- романо-германскую, в которой, начиная с XIX в., господствующая роль отведена закону, а также действуют кодексы [2, с. 41] (ФРГ [3], Испания [4], Республика Сербия [5], Швейцария [6], Бельгия [7], Дания [8], Австрия [9], Голландия [10], Турция [11], Япония [12], Таиланд [13], Тунис [14]);
- постсоциалистическую, образованную на основе социалистической правовой семьи за счет включения государств, входивших в состав социалистического лагеря [15, с. 340] (Республика Болгария [16], Республика Польша [17], Республика Беларусь [18], Эстонская Республика [19], Латвийская Республика [20], Литовская Республика [21], Украина [22], Республика Армения [23], Республика Молдова

[24], Грузия [25], Азербайджанская Республика [26], Республика Таджикистан [27], Республика Казахстан [28]);

• англо-саксонскую, в которой норма общего права представляет собой абстрактность, так как направлена на то, чтобы разрешить конкретную проблему, а не сформулировать общее правило поведения на будущее [2, с. 42] (США [29]).

Перед рассмотрением специфики уголовно-правовой охраны права на свободу совести и вероисповеданий по УК РФ и уголовному законодательству указанных зарубежных стран, следует обратить внимание на положение международно-правовых актов (ратифицированных большинством стран мира), согласно которому государство гарантирует равенство прав и свобод человека и гражданина, независимо от отношения к религии [30, с. 12-13; 31, с. 35; 32, с. 71].

Так, ст. 148 УК РФ «Нарушение права на свободу совести и вероисповеданий» с учетом внесения в нее изменений Федеральным законом от 29 июня 2013 г. № 136-ФЗ «О внесении изменений в статью 148 Уголовного кодекса Российской Федерации и отдельные законодательные акты Российской Федерации в целях противодействия оскорблению религиозных убеждений и чувств граждан», содержит ответственность за совершение двух деяний, а именно:

- 1) публичные действия, выражающие явное неуважение к обществу и совершенные в целях оскорбления религиозных чувств верующих;
- 2) незаконное воспрепятствование деятельности религиозных организаций или проведению богослужений, иных религиозных обрядов и церемоний [33].

В зарубежном уголовном законодательстве ответственность за рассматриваемое нами деяние регламентируется по-разному.

Различные формы деяния, сопряженные с оскорблением религиозных чувств верующих, запрещаются нормами следующих уголовных законов зарубежных стран:

- п. 4 ч. 1 § 243 УК ФРГ [3, с. 205-206] запрещает святотатство – кражу из церкви, когда из церкви либо иного здания, либо помещения, служащего для совершения религиозных обрядов, похищается вещь, предназначенная для богослужения или являющаяся объектом религиозного почитания;

- § 304 УК ФРГ [3, с. 241] криминализирует повреждение или разрушение предметов, которые служат объектом почитания действующего на территории государства религиозного общества, или вещи, предназначенной для богослужения;

- п. 2 § 139 УК Дании [8, с. 127] содержит ответственность за неприличное обращение с предметами, принадлежащими любой церкви и используемыми для религиозных служб;

- ст. 161 УК Украины предусматривает ответственность за умышленные действия, направленные на оскорбление чувств граждан в связи с их религиозными убеждениями [22]. Кроме того, к оскорблению религиозных чувств верующих

по УК Украины относятся следующие деяния: повреждение религиозных сооружений или культовых зданий (ст. 178 УК Украины) [22], осквернение либо уничтожение святынь (ст. 179 УК Украины) [22];

- ч. 1 ст. 176 УК Турции, содержит ответственность за причинение ущерба священным для определенной религии храмам с целью надругательства над религией [11, с. 131], ст. 177 УК Турции криминализирует повреждение убранства в храме [11, с. 131-132], п. 5 ст. 492 УК Турции регламентирует ответственность за кражу предметов, находящихся в молельнях и принадлежащих им [11, с. 310-311];

- п. 9 ст. 335 УК Таиланда устанавливает ответственность за кражу в церкви [13, с. 171-172], ст. 335-2 УК Таиланда криминализирует похищение статуи Будды, религиозного объекта либо его части, принадлежащих обществу или являющиеся собственностью нации [13, с. 173-174];

- статья 250.9 «Осквернение почитаемых предметов» Примерного УК США [29, с. 188], п. 3 ч. 2 § 189 УК Австрии криминализируют глумление над религиозными предметами [9, с. 238-239]; п. 1 ч. 1 § 126 УК Австрии устанавливает ответственность за тяжкое повреждение имущества, используемого для богослужения, либо почитаемое церковью или каким-либо религиозным обществом, находящимся на территории Австрии [9, с. 174];

- статья 161 УК Туниса предусматривает ответственность за посягательства на предметы, служащие для исполнения культа [14, с. 50-51], а ст. 164 УК Туниса содержит ответственность за уничтожение полностью либо частично культового здания [14, с. 51]; ст. 144 УК Бельгии криминализирует осквернение предметов, находящихся в храме [7, с. 117-118]; ст. 155 УК Грузии устанавливает ответственность за совершение преступления, сопряженного с незаконным воспрепятствованием богослужению, соединенного с оскорблением религиозных чувств верующих или священнослужителей [25, с. 196-197].

Кроме того, необходимо выделить уголовные законы государств, которые охраняют религиозные и иные чувства граждан, что соответствует указанным ранее международным правовым нормам:

- УК Испании содержит уголовно-правовую охрану чувств верующих в ст. 524 и ч. 1 ст. 525, а в ч. 2 ст. 525 УК Испании регламентирует ответственность за оскорбление атеистов и лиц, которые не придерживаются никаких убеждений [4, с. 161];

- УК Латвийской Республики предусматривает в ст. 150 УК ответственность за оскорбление религиозных чувств, возбуждение вражды в связи с их отношением к религии либо атеизму [20, с. 167-168];

- УК Республики Казахстан в ст. 174 «Возбуждение социальной, национальной, родовой, расовой, сословной или религиозной розни» регламентирует от-

ответственность за умышленные действия, направленные на оскорбление религиозных чувств граждан и пропаганду исключительности, превосходства или неполноценности граждан по признаку их отношения, в частности, к религии [28];

- УК Литовской Республики регламентирует в ст. 169 УК ответственность за дискриминацию, в частности, за принадлежность лица к каким-либо верованиям, убеждениям или взглядам [21, с. 268].

Анализ уголовного законодательства Республики Сербия [5], Республики Болгария [16], Республики Беларусь [18], Эстонской Республики [19], Республики Молдова [24], Республики Армения [23], Азербайджанской Республики [26], Республики Таджикистан [27] свидетельствует об отсутствии норм, направленных на охрану религиозных и/или атеистических и иных (не) убеждений и чувств граждан.

При этом УК следующих зарубежных стран регламентируют ответственность за создание препятствий к проведению религиозных действий, богослужений и т.п.: §167 УК ФРГ [3, с. 160], ч. 1 ст. 522 и ст. 523 УК Испании [4, с. 160-161], ст. 261 УК Швейцарии [6, с. 241-242], ст. 145 и 146 УК Голландии [10, с. 282], ст. 240 УК Республики Сербия [5, с. 249-250], ст. 143 УК Бельгии [7, с. 117], ч. 1 § 189 УК Австрии [9, с. 238], ч. 1 ст. 175 УК Турции [11, с. 130], ч. 2 ст. 188 УК Японии [12, с. 116], ст. 165 УК Туниса [14, с. 51], ч. 1 ст. 165 УК Республики Болгария [16, с. 125], § 1 ст. 195 УК Республики Польша [17, с. 148], ст. 195 УК Республики Беларусь [18, с. 251], ст. 138 УК Эстонской Республики [19, с. 131], ст. 151 УК Латвийской Республики [20, с. 168], ст. 171 УК Литовской Республики [21, с. 270], ст. 157 УК Республики Таджикистан [27, с. 169-170], ст. 155 УК Грузии [25, с. 196-197], ст. 160 УК Республики Армения [23, с. 200], ст. 167 УК Азербайджанской Республики [26, с. 185-186], ч. 1 ст. 180 УК Украины [22].

Таким образом, большинство из проанализированных уголовных законов зарубежных стран содержат нормы об ответственности за создание препятствий к проведению религиозных действий, за исключением уголовных законов Дании [8], Таиланда [13], Республики Молдова [24], Республики Казахстан [28], США [29].

Необходимо указать, что криминализация подобного преступления в указанных уголовных законах зарубежных стран обусловлена тем, что в результате его совершения нарушается право граждан на свободу вероисповедания, закрепленного в ряде международных правовых актов [30, с. 15; 31, с. 33; 32, с. 70].

Зарубежный опыт регламентации ответственности за совершение кражи (хищения) из культовых зданий мог бы быть полезен для отечественного уголовного законодательства, так как в настоящее время в УК РФ фактически отсутствует специальная норма об ответственности виновного лица, посягающего на религиоз-

ные особо почитаемые верующими предметы [34]. Кроме того, хищение, совершаемое в местах отправления религиозных обрядов, оскорбляет религиозные чувства верующих, тем самым повышая общественную опасность этого деяния. Вследствие этого нами предлагается изложить диспозицию одной из частей ст. 148 УК РФ в следующей редакции: «Хищение предметов религиозного культа из здания или помещения, предназначенного для отправления религиозных обрядов и церемоний».

Ценность похищаемых предметов будет выражаться не в материальном эквиваленте, а в духовном, так как подобные преступления (хищения) наносят большой вред чувствам верующих, поскольку похищенные предметы оскверняются самим фактом совершения деяния [35, с. 27; 36, с. 70-71; 37, с. 21].

Исходя из вышеизложенного, можно сформулировать следующие выводы:

В настоящее время не выработано единообразной мировой практики уголовно-правовой охраны религиозных чувств и (или) атеистических убеждений граждан, поскольку в одних странах установлена ответственность только за оскорбление религиозных чувств верующих (Япония, Польша, Швейцария, Голландия и т.д.), в других – за оскорбление атеистов и лиц, которые не придерживаются никаких убеждений (Испания и иные), в третьих - отсутствуют какие-либо уголовно-правовые нормы, содержащие ответственность за данное/данные преступление/преступления (Республика Беларусь, Республика Молдова, Азербайджанская Республика, Республика Таджикистан и другие). При этом в ряде стран (ФРГ, Турция, Таиланд и иные), к оскорблению религиозных чувств верующих относится кража из церкви и совершение иных противоправных действий в особо почитаемых верующими местах.

Деяние, сопряженное с воспрепятствованием проведению богослужений и т.п. (при условии, что конкретное вероисповедание зарегистрировано на территории соответствующей страны и не нарушает права и свободы человека и гражданина), криминализовано в большинстве изученных нами уголовных законах зарубежных стран (ФРГ, Швейцария, Голландия, Республика Сербия, Япония, Грузия, Республика Армения и т.д.), что обусловлено также реализацией норм международных правовых актов.

В свою очередь, для отечественного уголовного законодательства может быть полезен опыт ряда стран по уголовно-правовой охране предметов религиозного культа от их хищений. Исходя из этого, нами предлагается изложить диспозицию одной из частей ст. 148 УК РФ в следующей редакции: «Хищение предметов религиозного культа из здания или помещения, предназначенного для отправления религиозных обрядов и церемоний».

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. К проекту Федерального закона «О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и отдельные законодательные акты Российской Федерации в целях противодействия оскорблению религиозных убеждений и чувств граждан, осквернению объектов и предметов религиозного почитания (паломничества), мест религиозных обрядов и церемоний» [Электронный ресурс]: пояснительная записка. Документ опубликован не был. Доступ из справ-правовой системы «Консультант Плюс».
2. Давид Р. Основные правовые системы современности (сравнительное право)/перевод с франц. М.А.Крутоголова и В.А.Туманова; предисл. В. Туманова. М.: Прогресс, 1967. 496с.
3. Уголовное уложение (Уголовный кодекс) Федеративной Республики Германия: научно-практический комментарий и перевод текста закона / П. В. Головненков. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Проспект, 2016. 312 с.
4. Уголовный кодекс Испании / под ред. и с предисл. Н. Ф. Кузнецовой и Ф. М. Решетникова; пер. с испанского В. П. Зыряновой, Л. Г. Шнайдер. М. Зерцало, 1998. 218 с.
5. Уголовный кодекс Республики Сербия / науч. ред. и предисл. Ю. А. Кашубы; пер. с англ. С. Карибова. СПб.: Юридический центр Пресс, 2009. 268 с.
6. Уголовный кодекс Швейцарии / науч. ред., предисл. и пер. с нем. А. В. Серебренниковой. СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. 350 с.
7. Уголовный кодекс Бельгии/науч. ред. и предисл. Н.И. Мацнева; пер. с фр. Г.И. Мачковского. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. 561 с.
8. Уголовный кодекс Дании / науч. ред. и предисл. С. С. Беляева; пер. с датского и англ. С. С. Беляева, А. Н. Рычевой. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 230 с.
9. Уголовный кодекс Австрии / науч. ред. и вступ. статья С. В. Милюкова; предисл. Э.О. Фабрици; пер. с нем. Л. С. Вихровой. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. 352 с.
10. Уголовный кодекс Голландии / науч. ред. Б. В. Волженкин; пер. с англ. И. В. Мироновой. 2-е изд. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 510 с.
11. Уголовный кодекс Турции / предисл. Н. Сафарова и Х. Аджара; науч. ред. и пер. с турецкого Н. Сафарова и Х. Бабаева. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 374 с.
12. Уголовный кодекс Японии / науч. ред. и предисл. А. И. Коробеева. СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. 226 с.
13. Уголовный кодекс Таиланда / науч. ред. и предисл. А. И. Коробеева, Ю.В.Голика. М.: Юридический центр Пресс, 2005. 200 с.

14. Уголовный кодекс Туниса / вступ. статья и пер. с франц. В. А. Бурковской. М.: Институт правовых и сравнительных исследований, 2005. 86 с.
15. Марченко М. Н. Правовые системы современного мира: учебное пособие. М.:Зерцало-М, 2009. 528 с.
16. Уголовный кодекс Республики Болгария / науч. ред. А. И. Лукашова; пер. с болг. Д. В. Милушева, А. И. Лукашова; вступ. статья Й. И. Айдарова. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 298 с.
17. Уголовный кодекс Республики Польша / науч. ред. А. И. Лукашов, Н. Ф. Кузнецова; вступ. статья А. И. Лукашова, Э. А. Саркисовой; пер. с польского Д. А. Барилевич. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 234 с.
18. Уголовный кодекс Республики Беларусь / предисл. Б. В. Волженкина; обзорная статья А. В. Баркова. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 474 с.
19. Уголовный кодекс Эстонской Республики / науч. ред. и пер. с эстонского В. В. Запезалова; вступ. статья Н. И. Мацнева. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 262 с.
20. Уголовный кодекс Латвийской Республики/науч. ред. и вступ. статья А.И.Лукашова и Э.А.Саркисовой; пер. с латышского А.И.Лукашова. СПб. Юридический центр Пресс, 2001. 313 с.
21. Уголовный кодекс Литовской Республики / науч. ред. В. Павилониса; предисл. Н. И. Мацнева; вступ. статья. В. Павилониса, А. Абрамовичюса, А. Дракшене; пер. с лит. В. П. Казанскене. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 470 с.
22. Уголовный кодекс Украины от 05 апр. 2001 г. № 2341-III (в ред. от 6.10.2016 г.) // Ведомости Верховной Рады Украины. – 2001. - № 25, ст. 131; Голос Украины. – 2016. – 1 ноября.
23. Уголовный кодекс Республики Армения / науч. ред. Е. Р. Азаряна, Н. И. Мацнева; предисл. Е. Р. Азаряна; пер. с арм. Р. З. Авакяна. СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. 450 с.
24. Уголовный кодекс Республики Молдова от 18 апр. 2002 г. № 985-XV (в ред. от 3.10.2016 г.) // Официальный монитор Республики Молдова. - 2002. - №128-129, ст.1012; 2016. - №343-346, ст. 709.
25. Уголовный кодекс Грузии / науч. ред. З. К. Бигвава; вступ. статья. В. И. Михайлова; обзорн. статья О. Гамкрелидзе; пер. с грузинского И. Мериджанашвили. СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. 409 с.
26. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики / науч. ред., предисл. И. М. Рагимова; пер. с азерб. Б. Э. Аббасова. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 325 с.
27. Уголовный кодекс Республики Таджикистан / предисл. А. В. Федорова. СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. 410 с.

28. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 03 июля 2014 г. № 226-V (с изм. и доп. на 28.12.2016 г.): [сайт]. URL:http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252 (дата обращения: 15.02.2017).
29. Примерный уголовный кодекс (США): Официальный проект Института американского права = Model penal code: The American Law Institute Proposed Official Draft / пер. с англ. А. С. Никифорова; под ред. Б. С. Никифорова. М.: Издательство Прогресс, 1969. 303 с.
30. Всеобщая декларация прав человека от 10 дек. 1948 г. // Права человека: сборник международных документов. М.: Юрид. лит., 1998. С. 12-17.
31. Международный пакт от 16 дек. 1966 г. «О гражданских и политических правах» // Права человека: сборник международных документов. М.: Юрид. лит., 1998. С. 27-43.
32. Конвенция о защите прав человека и основных свобод от 4 нояб. 1950 г. // Права человека: сборник международных документов. М.: Юрид. лит., 1998. С. 67-82.
33. О внесении изменений в статью 148 Уголовного кодекса Российской Федерации и отдельные законодательные акты Российской Федерации в целях противодействия оскорблению религиозных убеждений и чувств граждан: федер. закон Рос. Федерации от 29 июня 2013 г. № 136-ФЗ: принят Гос. Думой Федер. Собр. Рос. Федерации 11 июня 2013 г.: одобр. Советом Федерации Федер. Собр. Рос. Федерации 26 июня 2013 г. // Собр. законодательства Рос. Федерации. - 2013. - № 26, ст. 3209.
34. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ (в ред. от 7.02.2017 г.): принят Гос. Думой Федер. Собр. Рос. Федерации 24 мая 1996 г.: одобр. Советом Федерации Федер. Собр. Рос. Федерации 5 июня 1996 г. // Собр. законодательства Рос. Федерации. - 1996. - № 25, ст. 2954; Рос. газ. – 2017. – 10 февр.
35. Жданова О. В. Хищение предметов религиозного культа // Актуальные проблемы современного уголовного права и криминологии: материалы Международной научно-практической конференции. Ставрополь: Северо - Кавказский федеральный университет, 2015. С. 26-28.
36. Клебанов Л. Р. Уголовно-правовая охрана культурных ценностей: дис. ... д-ра юрид. наук. М., 2012. 512 с.
37. Николаев К. Д. Уголовно-правовые меры охраны религиозных чувств верующих в нормах, предусматривающих ответственность за посягательства на собственность // Научный вестник Омской академии МВД России. 2009. № 2. С. 19-22.

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ НОРМ ОБ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НАРУШЕНИЕ ПРАВА НА СВОБОДУ СОВЕСТИ И ВЕРОИСПОВЕДАНИЙ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РОССИИ И РЯДА ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

Осокин Роман Борисович

начальник Управления организации
научной и редакционно-издательской
деятельности Московского университета
МВД России имени В.Я. Кикотя, доцент,
доктор юридических наук

Кокорев Владимир Геннадьевич

аспирант кафедры уголовного права и
процесса Тамбовского государственного
университета имени Г.Р. Державина

В статье проанализирована норма об ответственности за нарушение права на свободу совести и вероисповеданий, предусмотренная ст. 148 УК РФ. Доказано, что в Уголовном кодексе Российской Федерации необходимо криминализировать хищение предметов религиозного культа, так как в настоящее время отсутствует специальная норма за совершение подобного деяния в отличие от некоторых уголовных законов зарубежных стран. Выявлены страны, установившие уголовную ответственность за оскорбление религиозных чувств верующих и (или) атеистов и иных (не) убеждений граждан и воспрепятствование проведению богослужений и т.п., и государства, не имеющие в своих уголовных законах нормы об ответственности за подобное преступление.

Ключевые слова: атеистические и иные убеждения, воспрепятствование проведению богослужения и совершению иных религиозных действий, религиозные чувства верующих, свобода совести и вероисповеданий, хищение религиозных предметов из культового здания или помещения.

THE COMPARATIVE AND LEGAL ANALYSIS OF REGULATIONS ABOUT CRIMINAL LIABILITY FOR VIOLATION OF THE RIGHT TO LIBERTY OF CONSCIENCE AND RELIGIONS BY THE LEGISLATION OF RUSSIA AND A NUMBER OF FOREIGN COUNTRIES

Osokin Roman

Head of Department of the Organization Scientific and Publishing Activity of the V.Ya. Kikot Moscow University of Ministry of Internal Affairs of Russia, Associate Professor, Doctor of Jurisprudence

Kokorev Vladimir

Graduate Student of Department of Criminal Law and Process of Tambov State University of G. R. Derzhavin

In the article the regulation about responsibility for violation of a right to liberty of conscience and religions provided by Art. 148 of the Criminal Code of the Russian Federation is analyzed. It is proved that in the Criminal Code of the Russian Federation it is necessary to criminalize plunder of objects of a religious cult as now there is no special regulation for making of similar act unlike some penal statutes of foreign countries. The countries which established criminal liability for an insult of religious feelings of believers and (or) atheists and other beliefs of citizens and hindrance to holding church services, etc. and the states which don't have are revealed

Keywords: atheistic and other beliefs, hindrance to carrying out to a church service and commission of other religious actions, religious feelings of believers, freedom of worship and religions, plunder of religious objects from the cult building or the room.

ԿՐԻՄԻՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԿԱՆԽԱՏԵՍՄԱՆ ԴԵՐՆ ՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՆՑԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱԿԱԶԴՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ

Խաչատրյան Հռիփսիմե

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի ակադեմիայի
իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի
և քրեաբանության ամբիոնի ավագ դասախոս,
ոստիկանության մայոր

Ներկայումս հանցավորությունն ունի զարգացման որոշակի միտումներ՝ հանցավորության գլոբալիզացիան, բռնի շահադիտական հանցավորության աճը, հանցավորների սոցիալական բնութագրի վատթարացումը, և օրինաչափություններ՝ առանձին հանցագործությունների լատենտայնության մակարդակի աճը, քրեական քաղաքականության ազդեցության ցածր արդյունավետությունը հանցավորության հակազդման արդյունքների վրա և այլն, ինչը ոչ միշտ է հաշվի առնվում իրավակիրառ պրակտիկայում: Չնայած բոլորն էլ գիտեն, որ պաշտոնական վիճակագրությունը չի արտացոլում հանցավորության իրական պատկերը՝ ի նկատի ունենք հանցավորության լատենտայնությունը:

Աճող բացասական միտումների հակազդման կարևոր միջոցներից մեկը ի հայտ եկող պրոբլեմի ժամանակին քրեաիրավական արձագանքն է, որը բխում է հանցավորության դեմ պայքարի ընդհանուր ռազմավարությունից¹: Իր հերթին ցանկացած հանձնարարական, մարտավարություն և ռազմավարություն հիմնականում որոշվում են դրանց կանխատեսման ներուժով: Հավանական անբարենպաստ իրավիճակների կանխարգելումը, հետևանքների հնարավորինս նվազեցումը, իրավիճակի փոփոխման գնահատականը, ներգործության ենթակա միջավայրի ակտիվության հաշվի առնումը՝ այս ամենը պետք է նախատեսվի համապատասխան որոշման մեջ, ինչը և ենթադրում է ընդլայնել կանխատեսման գործառույթի շրջանակները²:

¹ Տե՛ս Кудрявцев В. Н. Стратегии борьбы с преступностью. М., 2003. էջ 38:

² Տե՛ս Клейменов М. П. Уголовно-правовое прогнозирование. Томск, 1993. էջ 4:

Կրիմինոլոգիական կանխատեսումն իրենից ներկայացնում է սոցիալական կանխատեսման տարատեսակ³, ավելի ճիշտ, հանցավորության հակազդման գիտական կանխատեսում: Դրա մասին է վկայում այն, որ սոցիալական կանխատեսման կառուցվածքում կրիմինոլոգիական կանխատեսումը զբաղեցնում է իր ուրույն տեղը՝ առանձնանալով, ամենից առաջ, կանխատեսման գիտական բնույթով: Այս հանգամանքը հատկապես պետք է ընդգծել, քանի որ կարող է լինել նաև ոչ գիտական, այսպես կոչված ինտուիտիվ կանխատեսում: Վերջինս կարող է իրագործվել տարբեր ձևերով՝ կանխագագացողությամբ, կանխագուշակությամբ, որոնք հիմնված չեն գիտական դրույթների վրա, այլ որպես կանոն, հանդիսանում են կյանքի փորձի ձեռքբերման արդյունք: Նման կանխատեսման օրինակ կարող է հանդիսանալ պրոֆիլակտիկ ծառայողի պրակտիկ գործունեության ինտուիտիվ կանխատեսումը ռեցիդիվ թույլ տված անձի հակաիրավական վարքագծի վերաբերյալ⁴:

Կրիմինոլոգիական կանխատեսման գիտականությունը որոշվում է այնպիսի տեղեկատվության օգտագործմամբ, որի ստացման գործընթացը տեսանելի է և հասանելի ցանկացած մարդու ընկալմանը: Ստացված տեղեկությունները միշտ ստուգվում են և վերստուգվում: Այդ ընթացքում կիրառված հնարքներն ու միջոցները փորձարկված են գիտական պրակտիկայով, այդ իսկ պատճառով դրանք մեկնաբանվում են առանց հաշվի առնելու, թե ով է կատարել հետազոտությունը: Կարելի է ենթադրել, որ հանցավորության սոցիոլոգիական հետազոտության հետ մեկտեղ, կրիմինոլոգիական կանխատեսումը ժամանակակից պայմաններում հանդիսանում է հանցավորության դեմ պայքարի գիտական կանխատեսման հիմնական հնարքներից մեկը:

Ցանկացած գործունեության հաջողություն պայմանավորվում է ապագա իրավիճակների հուսալի կանխատեսումով: Կանխատեսման եզրահանգումներն օգնում են ժամանակին պատրաստվել այդ իրադարձություններին, ռացիոնալ բաշխել ուժերն ու միջոցները, կայացնել ճիշտ որոշումներ, պլանավորել գործունեությունը և, ի վերջո, կատարել մեր առջև դրված առաջադրանք:

³ Տե՛ս Аванесов Г. А. Теория и методика криминологического прогнозирования. М., 1972. էջ 53:

⁴ Մանրամասն տե՛ս Логинов Е.А. Возможности криминологического прогнозирования индивидуального преступного поведения; Психопедагогика в правоохранительных органах, 2013, N 4(55) էջ 77-82:

ները: Որքան խորությամբ ենք ճանաչում բնական և հասարակական երևույթների զարգացման օրինաչափությունները, այնքան բացվում են մեծ հնարավորություններ դրանց հնարավոր փոփոխությունների կանխատեսումների համար: Այս համատեքստում պետք է դիտարկել նաև կրիմինոլոգիական կանխատեսումը:

Կրիմինոլոգիական կանխատեսումը գիտական մեթոդների և գործընթացների միջոցով կրիմինոլոգիական իրադրության ապագա վիճակի մասին պարբերաբար տեղեկատվության ստացումն է ⁵: Այն իրենից ներկայացնում է հանցավորության զարգացման փոփոխությունների կամ ապագայում կոնկրետ անձանց կողմից հանցագործություն կատարելու հավանականության գիտական կանխատեսում ⁶:

Հանցավորության կանխատեսման հիմքերը դրվել են բելգիացի հետազոտող Ա.Կեզլեի (1796-1874) կողմից, ով առաջիններից մեկը մատնանշեց հանցագործությունների կատարման պարբերականությունը և դրանց թվի կայունությունը. «Գոյություն ունի բյուջե, որը ծախսվում է խիստ ճշգրտությամբ՝ դա քանտերի, հանքերի և կառավարանների բյուջեն է: Մենք կարող ենք հավաստի կերպով նախատեսել, թե քանի մարդ կկեղտոտի իր ձեռքերը մերձավորի արյամբ, քանի կեղծիք և թունավորում կկատարվի. մենք դա կարող ենք անել այն նույն ճշգրտությամբ, որով կանխատեսում ենք մոտակա տարում մահացությունների և ծնունդների քանակը»⁷:

Կրիմինոլոգները գտնում են, որ հանցավորության կանխատեսումը հնարավոր է և անհրաժեշտ, քանի որ հանցավորությունը, ինչպես և ցանկացած սոցիալական երևույթ, ենթարկվում է իրական փոփոխությունների, ընդ որում հավանականության որոշակի աստիճանի:

Կրիմինոլոգիական կանխատեսման հիմքում ընկած են որոշակի նախադրյալներ: Վ.Ս.Բորոդինի կարծիքով⁸, որպես այդպիսիք հանդես են գալիս.

⁵Տե՛ս Криминология: учебник / под. общ. ред. А.И.Долговой.- 3-е изд., перераб. и доп.- М.: Норма, 2008.- էջ: 467

⁶ Տե՛ս Криминология: учебник / под. ред. В.Н.Кудрявцева и В.Е. Эминова- 3-е изд., перераб. и доп.- М.: ЮристЪ, 2007- էջ 241:

⁷Տե՛ս Quetelet A. Sur L'Ohomme et le developpement de ses facultes, ou essai de physique sociale. Bruxelles, 1835. չջ 17:

⁸ Տե՛ս Бородин С.В. Борьба с преступностью; теоретическая модель. М., 1990. էջ 100-109:

- հասարակության զարգացման օրինաչափությունների, սոցիալական և տնտեսական երևույթների հատկանշական միտումների իմացությունը, հանցագործությունների կատարմանը նպաստող պատճառների և պայմանների ուսումնասիրումը,

- կյանքի կոնկրետ տնտեսական, կենցաղային, մշակութային և մյուս ոլորտների ուսումնասիրումը,

- ազգաբնակչության կյանքի մակարդակի սպասվելիք փոփոխությունների, ժողովրդագրական ցուցանիշների՝ ծնելիություն, մահացություն, արտագաղթ, զբաղվածություն և այլն) վերլուծություն:

Մեր կարծիքով՝ կրիմինոլոգիական կանխատեսման կարևոր նախադրյալ է հանդիսանում կոնկրետ ժամանակահատվածի հանցավորության վիճակի հիմնավորված գնահատականը, որը պետք է դրվի կանխատեսման հիմքում:

Կրիմինոլոգիական կանխատեսման անբաժանելի մասն է հանդիսանում հանցավորության վիճակի անցյալի, ներկայի և ապագայի նկարագրումը: Նըշված ժամանակաշրջանների հանցավորության փոփոխության վերլուծությունը թույլ է տալիս որոշել նրա ընդհանուր օրինաչափություններն ու հնարավոր միտումները, որոնք կապող օղակ են հանդիսանում անցյալի իրավիճակի, ներկայի նկարագրության և ապագայի հանցավորության հավանական բնութագրի որոշման միջև:

Կրիմինոլոգիական կանխատեսման հիմնական նպատակն է հեռանկարում հանցավորության զարգացման բնութագրիչ առավել ընդհանուր ցուցիչների սահմանումը, որոնց միջոցով հնարավոր կլինի բացահայտել հանցավորության ոչ ցանկալի օրինաչափություններն ու զարգացման միտումները, փնտրել միջոցներ դրանք ցանկալի ուղղությամբ փոխելու համար: Որպես հատուկ նպատակներ և խնդիրներ հանդես են գալիս այն բոլոր հանգամանքները, որոնք կարող են ազդել հանցավորության ապագա վիճակի վրա: Այսպես, Գ.Ա. Ավանետովի կողմից կանխատեսման նպատակները ձևավորված են հետևյալ կերպ. բոլոր հանգամանքների ապահովումը, որոնք էական նշանակություն ունեն հեռանկարային պլանների մշակման համար՝ հանցավորության դեմ պայքարի ընդհանուր հայեցակարգի մշակումը, հանցավորության դեմ պայքարի սուբյեկտների գործունեության զարգացման և կատարելագործման օպտիմալ ուղիների ընտրությունը, հանցավորության ապագա վիճակի, մակարդակի, կառուցվածքի և շարժի հնարավոր փոփոխությունների որոշումը, ներկայիս հանցա-

գործությունների տեսակների վերացման և նոր տեսակի հանցագործությունների ի հայտ գալու հնարավորության, ինչպես նաև դրա վրա ազդող գործոնների և հանգամանքների որոշումը, հանցագործների հնարավոր նոր կատեգորիայի ի հայտ գալու որոշումը⁹: Որպեսզի թվարկված նպատակներն իրականացվեն, կրիմինոլոգիական կանխատեսումը պետք է հենվի հավաստի գիտելիքների և կանխատեսման մեթոդների ճիշտ օգտագործման վրա, իսկ ակադեմիկոս Վ.Ն.Կուդրյավցևն ընդգծում է, որ հանցավորության կանխատեսումը հնարավոր է հանցավորությանը նպաստող պատճառների և պայմանների խորը ուսումնասիրության, ինչպես նաև հանցավորության հետ կապված սոցիալական երևույթների զարգացման միտումների հիմքով¹⁰: Այդ իսկ պատճառով յուրաքանչյուր հանցագործության համար, որպես անհատական երևույթ, անհրաժեշտ է տեսնել այն հանգամանքները, որոնք ապահովում են այս կամ այն տեսակի հանցագործության գոյությունն ու տարածվածությունը:

Բարեփոխումների քաղաքականությունը պահանջում է ոչ միայն նախկին աշխատանքի օբյեկտիվ գնահատումը, ձեռքբերված հաջողությունների և ունեցած թերացումների քննադատական վերլուծությունը, այլև հասարակության զարգացման նոր հայեցակարգ, որն ունակ է բացահայտել և ճիշտ գնահատել մարդկանց գործունեության նոր միտումները, ընթացիկ և հեռանկարային իրավիճակներում պրոբլեմների կանխատեսման կարողությունը և պատրաստ լինեն դրանց լուծմանը:

Կանխատեսմանն առնչվող դրույթների հիմնավոր մշակումն իրականացվել է 20-րդ դարի 70-ական թթ ԽՍՀՄ ՆԳՆ-ի մասշտաբով՝ Ս.Վիցինի և Գ.Ավանեսովի ղեկավարությամբ: Հետագայում՝ 80-ական թթ., ԽՍՀՄ ՆԳՆ ակադեմիայում աշխատում էր Գ.Մ.Մինկովսկիյի ղեկավարությամբ երկրում հանցավորության կանխատեսման հեղինակային կոլեկտիվը: Այդ ժամանակ նշանակալից աշխատանք կատարեց ԽՍՀՄ ՆԳՆ ակադեմիայի կառավարման և սոցիոլոգիայի գիտական կենտրոնը, որը մշակեց հանցավորության զարգացման կարճաժամկետ և միջնաժամկետ կանխատեսումները: Արդյունքում կանխա-

⁹ Ст'ю Аванесов Г.А. , Криминология. М., 1984. էջ 309:

¹⁰ Ст'ю Кудрявцев В.Н. Причинность в криминологии. М., 1968. էջ 161:

տեսումների մշակումներով զբաղվեցին առանձին հեղինակներ՝ Յու. Անտոնյանը, Ա.Դուգովան, Մ.Կիրիլովը, Մ.Կլեյմենովը, Վ.Լուսենը, Վ.Օսիպովը, Պ.Պանչենկոն, Յու.Սոլոպանովը, Յու.Ստեպանենկոն և ուրիշներ¹¹:

Հանցավորության կանխատեսման նշանակությունը կայանում է հետևյալում՝

1. Կանխատեսումը օգնում է որոշել օրենսդրական ռազմավարությունը և իրավակիրառ պրակտիկան,
2. Առանձնացնել ինչպես ընդհանուր, այնպես էլ տարածքային երևույթների զարգացման միտումների դեմ պայքարի առաջնահերթությունը,
3. Իրականացնել համապատասխան ուժերի և միջոցների մանյովր, ձևավորել պայքարի ընդհանուր և հատուկ կանխարգելիչ և հակազոռո միջոցների, հնարքների և ռեսուրսների հաշվեկշիռ¹²:

Այլ կերպ ասած, կանխատեսումը փաստաթղթերի պլանավորման հիմնավորման, նպատակային և համալիր ծրագրերի մշակման համակարգի հիմք է, հանցավորության դեմ պայքարի ոլորտում օպտիմալ որոշումների կայացման, ինչպես նաև հանցավորության դեմ պայքարի նոր օրենքների մշակման և ընդունման նախադրյալ: Սրա հետ կապված Մ. Կլեյմենովը գտնում է, որ առկա են մի շարք գործոններ, որոնք խանգարում են այս գործընթացին, հենց դրանք են դառնում խոչընդոտ իրավաստեղծ գործունեության կարծրատիպային գաղափարախոսությունը, խմբային (գերատեսչական, ընկերական) շահերը, անհանդուրժողականությունը, ծայրահեղությունը, չհասկանալը, անիրազեկությունը, շտապողականությունը, անպատասխանատվությունը, թեթևամիտ վերաբերմունքը իրավաստեղծ ծառայության նկատմամբ¹³: Դրա համար էլ պետական քաղաքականությունը իրավապահ մարմիններից պահանջում է վերլուծության տիրապետման կարողություն և ունենալ վերլուծական տվյալներ, որոնք կանխատեսման օգնությամբ բնութագրում են օբյեկտիվորեն դասավորվող իրադրությունը:

Հանցավորության կանխատեսումը թույլ կտա պատասխանել հետևյալ հարցերին՝

¹¹Տե՛ս В.И.Омигов; Прогноз преступности как эффективное средство противодействия преступности// Юридические записки N1- 2014, չֆ 11:

¹²<http://cyberleninka.ru/article/n/prognoz-prestupnosti-kak-effektivnoe-sredstvo-protivodeystviya-prestupnosti> , վերջին այցելություն՝ 01.03.2016թ.:

¹³ Տե՛ս В.И.Омигов, նշված աշխ. չֆ 11:

1. Ինչպիսի՞ն կլինեն հանցավորության հիմնական ցուցանիշները՝ (մակարդակ, շարժ, կառուցվածք, բնույթ) որոշակի ժամանակահատվածի համար հաշվարկված հավանականությամբ,
2. Ինչպիսի՞ն է հանցավորության ամբողջությամբ և նրա առանձին տեսակների փոփոխման հավանականությունը,
3. Ինչպիսի՞ գործոններ և ի՞նչ հաճախականությամբ են ազդում հանցավորության վրա,
4. Ինչպիսի՞ կատեգորիայի անձինք կարող են համալրել հանցագործների շարքը,
5. Ինչպիսի՞ միջոցներ առավել արդյունավետ կլինեն հանցավորության դեմ պայքարում:

Իրավապահ պրակտիկայում կանխատեսման ներդրումն իրագործում է սոցիալական կառավարման մեթոդոլոգիայի այնպիսի վճռորոշ պահանջներ, ինչպիսիք են ընդհանուր հարցերի լուծման առաջնայնությունը և հասարակությունում իրավիճակի գնահատման անհրաժեշտությունը պատմականության տեսանկյունից, այսինքն՝ անցյալի, ներկայի և ապագայի փոխկապակցվածությամբ:

Կանխատեսումն օգնում է տեսնել սոցիալական զարգացումն ամբողջությամբ և հակասություններով՝ հաշվի առնելով տնտեսական, սոցիալական, քաղաքական և այլ ոլորտների և նրանց միջև ամբողջությամբ պատճառահետևանքային կապերի համալիրը, հանդիսանում է մարդու, դասերի, խմբերի և հասարակության ամբողջությամբ վերցրած կարողությունների իրականացման գործիք՝ փորձի կուտակման, ընդհանրացման և օգտագործման նպատակով:

Ներկայումս հանցավորության դեմ պայքարի ոլորտում կանխատեսումը պետք է ներառի փոխկապակցված բոլոր օրինաչափություններ.

1. Հանցավորության վրա անմիջականորեն ազդող սոցիալական գործընթացներ,
2. Հենց հանցավորություն,
3. Հանցավորության դեմ պայքարի համակարգ.

Կանխատեսման մեթոդաբանության հիմնական պահանջներն են՝

- համալիր բնույթը, այսինքն՝ տարբեր խմբերի կողմից կիրառվող ինտերպոլյացիայի կատարող մեթոդների զուգորդումը, փորձագիտական գնա-

հատումը, մատրիցայի, բազմագործոնային, մաթեմատիկական մոդելավորման, որին հետևում է արդյունքների համեմատումը, տարածման պատճառների հայտնաբերումը և «չեզոքացումը»,

- բավականաչափ տեղեկատվության ապահովումը, որոնք բաղկացած են ոչ պակաս, քան 10 տարվա տվյալներից՝ քրեական վիճակագրություն, «քողարկված» երևույթների վիճակագրություն, սոցիալ-պրոֆիլակտիկ, քրեաիրավական և այլ իրավապահ գործունեության օբյեկտի և կառուցվածքի բնութագրման մասին վիճակագրական տվյալներ՝ այդ թվում հասարակայնության մասնագիտացված ձևավորումների գործունեության մասին, ժողովրդագրական, բարեկեցության, մշակութային, կենցաղային սպասարկման, կրթության և դաստիարակության վերաբերյալ վիճակագրական տվյալներ,

- հանցավորության վիճակագրական և իրական փոփոխությունների հայտնաբերումը և սահմանագծումը, այնպիսի գործոնների առանձնացումը, որոնք կապված են իրավապահ մարմինների քանակի և գործունեության ինտենսիվության հետ,

- պետք է հաշվի առնել ոչ միայն հանցավորությունը և այլ հակահասարակական երևույթները պայամանավորող գործոնները, այլ նաև հակաքրեածին գործոնները, որոնց հնարավորությունները հասարակությունում ավելի շատ են, քան քրեածին գործոնները,

- պետք է հաշվի առնել հանցավորության բավականաչափ բարձր չեզոք միտումները, դրա հետ մեկտեղ մեծանում է հանցավորության «զգայունությունը» դրա պայթարի մակարդակի նկատմամբ,

- բավականաչափ հանցագործների անհատական որակական-քանակական բնութագրություններ, որոնք ներառում են դիտավորության, շարժառիթների ուղղության փոփոխությունների միտումներ և այլն,

- հանցավորության նոր միտումների ինտենսիվության զարգացման և հնարավոր տարածվածության ճիշտ ժամանակին հայտնաբերումը և գնահատումը, դրանով պայամանավորված փոխկապակցված հանցավոր երևույթների «համալիրների» առանձնացումը:

Կանխատեսման համար անհրաժեշտ է ունենալ պրոբլեմատիկ իրավիճակների տիպային պատկերը՝ ազգաբնակչության քանակը, տարիքային և սոցիալ-մասնագիտական խմբերի բաժինը, աշխատանքային ռեսուրսների պահանջարկները, ազգաբնակչության ապրանքներով և ծառայություններով բավարարման աստիճանը, ազգաբնակչության նյութական ապահովվածության

մակարդակը, ԶԼՄ-ների ազդեցությունն ազգաբնակչության իրավագիտակցության ձևավորման վրա, ավլոհոլային խմիչքներ արտադրող օբյեկտների, դրանց արտադրության և վաճառքի նկատմամբ վերահսկողության բովանդակությունը, հոգեկան հիվանդություններով տառապող անձանց քանակն ու բաժինը, իրավախախտումների քանակը, ոչ ֆորմալ խմբավորումների տարածվածությունն ու կառուցվածքները՝ հատկապես երիտասարդների շրջանում, հանցավորության կառուցվածքը, հանցավորության հետևանքները, բնակչության սոցիալ-հոգեբանական բնութագիրը, սոցիալական վերահսկողության և իրավապահ գործունեության իրավական կարգավորումը, ռեսուրսային տեղեկատվական, մեթոդաբանական կազմակերպման ապահովումը, հանցավորության դեմ պայքարող իրավապահ մարմինների ծառայողների դասակարգումը, տարածքում կոռուպցիայի մակարդակը, քաղաքական գործիչների ցանկությունը ոչ թե խոսքով, այլ գործով պայքարել հանցավորության դեմ և այլն:

Կրիմինոլոգիական կանխատեսման օբյեկտներ կարող են լինել հանցավորությունը, նրա առանձին տեսակները և կոնկրետ պատմական շրջանում հակաիրավական արարքների խումբը, աշխարհում, երկրում, շրջանում կրիմինոլոգիական իրավիճակների զարգացման առավել հավանական տարբերակները, ինչպես նաև տարբեր արարքների սուբյեկտների ենթադրյալ սոցիալական պատկերը, որոնցից յուրաքանչյուրն առանձին ենթարկելով կանխատեսման՝ մենք կհասնենք դրանց հակազդման առավել հավանական միջոցների մշակմանը, որի արդյունքում հանցավորության հակազդման գործընթացը կկազմակերպվի առավել արդյունավետ: Այսպիսով, կրիմինոլոգիական կանխատեսման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է հանցավորության արդյունավետ հակազդման նպատակներով, ինչը կնպաստի նաև զիտության ու պրակտիկայի համագործակցությանը:

ԿՐԻՄԻՆՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԿԱՆԽԱՏԵՍՄԱՆ ԴԵՐՆ ՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՆՑԱՎՈՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱԿԱԶԴՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ

Խաչատրյան Հռիփսիմե

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի ակադեմիայի
իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի
և քրեաբանության ամբիոնի ավագ դասախոս,
ոստիկանության մայոր

Հոդվածը նվիրված է հանցավորության հակազդման գործընթացում կրիմինոլոգիական կանխատեսմանը: Հանդիսանալով սոցիալական կանխատեսման տարատեսակ՝ ժամանակակից պայմաններում այն դառնում է հանցավորության դեմ պայքարի գիտական կանխատեսման հիմնական հնարքներից մեկը, որի օգնությամբ ձևավորվում են հանցավորության հակազդման նպատակներն ու խնդիրները և դրանց իրագործման հնարավոր ուղիները:

Բանալի բառեր. կրիմինոլոգիական կանխատեսում, հանցավորության վիճակ, կանխատեսման մեթոդաբանություն, կրիմինոլոգիական իրավիճակ:

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ КРИМИНОЛОГИЧЕСКОГО ПРОГНОЗИРОВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ

Хачатрян Рипсима Мгеровна

старший преподаватель кафедры уголовного права
и криминологии факультета правоведения Академии
Образовательного комплекса полиции РА,
майор полиции

Статья посвящена криминологическому прогнозированию в процессе противодействия преступности. Будучи элементом социального прогнозирования, в современных условиях оно становится одним из основных средств научного прогнозирования, с помощью которого формируются цели и задачи противодействия преступности, и намечаются возможные пути их реализации.

Ключевые слова: криминологическое прогнозирование, статистика преступности, методика прогнозирования, криминологическая ситуация.

THE ROLE AND THE IMPORTANCE OF CRIMINOLOGICAL PREDICTION IN CRIME PREVENTION

Khachatryan Hripsime

Senior Lecturer of the Chair of
Criminal Law and Criminology,
Academy of Educational Complex of
Police of the Republic of Armenia,
Police Major

The article covers the criminological prediction in the crime prevention process. As a type of social prediction, it is currently becoming one of the fundamental means of scientific prediction towards combating crime and is formulating the problems and the objectives of crime prevention and the possible ways of their realization.

Keywords: criminological prediction, state of criminality, prediction methodology, criminological state.

КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕСТУПЛЕНИЙ В СФЕРЕ ОБОРОТА НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ, ПСИХОТРОПНЫХ ВЕЩЕСТВ, ИХ АНАЛОГОВ ИЛИ ПРЕКУРСОРОВ

Плужник Елена Ивановна

Профессор кафедры уголовного
права и криминологии
Одесского государственного
университета внутренних дел,
кандидат юридических наук, доцент

К величайшему сожалению, не существует такого счастливого общества, в котором все его члены вели бы себя в соответствии с общими нормативными требованиями. Всестороннее изучение и анализ преступности предполагают ее постоянное измерение в масштабах всей страны и в рамках отдельных регионов. Эта работа носит текущий и перспективный характер, что дает возможность получить сведения о состоянии преступности в прошлом, в настоящем и в будущем (прогнозирование преступности). Особую тревогу вызывает группа преступлений в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров и других преступлений против здоровья населения. Экономическая цена наркомании, которую платят граждане и общество в целом, очень высока. Сюда входят:

1. Огромные личные расходы на незаконное приобретение дозы наркотика;
2. Затраты, связанные с медицинским обслуживанием и реабилитационными программами для наркоманов;
3. Снижение производительности на рабочем месте;
4. Затраты, необходимые для функционирования правоохранительных органов, судов и пенитенциарной системы.

Уголовная ответственность за преступления в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров и других преступлений против здоровья населения (Статьи 305 - 337 УК Украины) предусмотрена в разделе XIII Особенной части Уголовного кодекса Украины «Преступления в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров и другие преступления против здоровья населения»[1].

В зависимости от непосредственного объекта, особенностей предмета и объективной стороны преступления против здоровья населения, можно поделить на следующие виды (группы):

1. Преступления, связанные с незаконным оборотом наркотических средств и других предметов, опасных для здоровья населения (Статьи 305-307, 309-311, 320- 321² УК Украины);

2. Преступления, связанные с незаконным завладением наркотическими средствами, психотропными веществами, их аналогами и оборудованием, предназначенным для их изготовления (Статьи 308, 312, 313, 318 и 319 УК Украины);

3. Преступления, связанные с незаконным употреблением наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов, одурманивающих средств, а также допинги (Статьи 314-317, 322-324 УК Украины);

4. Другие преступления против здоровья населения (Статьи 325-327 УК Украины).

За 2014 год органами внутренних дел Украины зарегистрировано 30045, а за 2015 год - 25908 уголовных правонарушений в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров и другие преступления против здоровья населения. Из них:

- *особо тяжких* - (424) 509;
- *тяжких* уголовных правонарушений - (9036) 7440;
- *средней тяжести* - (18588) 16456;
- *небольшой тяжести* - (1997) 1503.

По видам уголовных правонарушений можно выделить отдельные составы преступлений:

- Незаконное производство, изготовление, приобретение, хранение, перевозка, пересылка либо сбыт наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов (Статья 307) - органами внутренних дел зарегистрировано за указанный период - (8264) 6614 уголовных правонарушений, из которых сбыт - (5399) 4350, а перевозка и пересылка - (340) 290;
- Незаконное производство, изготовление, приобретение, хранение, перевозка или пересылка наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов без цели сбыта (Статья 309) зарегистрировано - (16715) 14890 уголовных правонарушений;
- Посев или выращивание снотворного мака или конопли (Статья 310) - (2012) 1637 уголовных правонарушений;
- Незаконное производство, изготовление, приобретение, хранение, перевозка либо пересылка прекурсоров (ст. 311) – (580) 398 уголовных правонарушений;
- Организация или содержание мест для незаконного употребления, производства или изготовления наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов (Статья 317) - (1261) 1044 уголовных правонарушений, из

которых (171) 151 - для производства и изготовления наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов;

Нарушение установленных правил оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров (Статья 320) -зарегистрировано - (95) 185 уголовных правонарушений.

Всего преступлений, по которым производство *направлено в суд с обвинительным актом* за период 2014 - 2015 года составил - (22645) 18633:

- совершенные лицами, которые ранее совершали уголовные преступления - (8654) 6684;
- совершенные группой лиц - (595) 582;
- несовершеннолетними или с их участием - (265) 257.

В том числе:

Особо тяжких преступлений с обвинительным актом - (353) 385, совершенные лицами, которые ранее совершали преступления - (119) 162;

- совершенные группой лиц - (181) 214, совершенные несовершеннолетними или с их участием - (1) 3.
- *тяжких* преступлений с обвинительным актом - (6179) 5385, совершенные лицами, ранее совершавшими преступления - (2446) 2047;
- совершенные группой лиц - (301) 273;
- несовершеннолетними или с их участием - (78) 85.

Средней тяжести преступлений с обвинительным актом зарегистрировано (14452) 11652, совершенные лицами, которые ранее совершали преступления - (5731) 4249;

- совершенные группой лиц - (110) 92;
- несовершеннолетними или с их участием - (185) 168.

Небольшой тяжести преступлений с обвинительным актом зарегистрировано (1661) 1211, совершенные лицами, ранее совершавшими преступления - (358) 226;

- совершенные группой лиц - (3) 3;
- несовершеннолетними или с их участием - (1) 1 [3, 4].

Анализируя вышеприведенные статистические показатели, следует отметить, что в 2015 году, по сравнению с 2014 годом, статистические показатели уменьшаются относительно общего количества учтенных уголовных правонарушений на 4137, что составляет уменьшение на 13.7%. В частности, уменьшается общее количество зарегистрированных уголовных правонарушений по тяжким, средней, небольшой тяжести, кроме статистических показателей по особо тяжким уголовным правонарушениям, которые по показателям выросли. Также значительное

уменьшение по уголовным правонарушениям, по которым производство направлено в суд с обвинительным актом. Исключение составляют особо тяжкие уголовные правонарушения, где рост на 9%; совершение их лицами, которые ранее совершали преступления рост на 36.1%; совершенные группой лиц составляет рост на 18.2%, совершенных несовершеннолетними или с их участием составляет рост на 200%.

Тяжких преступлений с обвинительным актом, совершенных несовершеннолетними или с их участием рост составляет 8.9%.

По видам отдельных уголовных правонарушений наблюдается такая же тенденция снижения уровня преступности, за исключением нарушения установленных правил оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров (Статья 320), где зарегистрированный показатель увеличился на 94.7 % [3, 4].

За январь - август 2016 года органами внутренних дел Украины зарегистрировано 15749 уголовных правонарушений в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров и другие преступления против здоровья населения. Из них:

- особо тяжких – 81;
- тяжких уголовных правонарушений - 1918;
- средней тяжести - 11921;
- небольшой тяжести -1829.

По видам уголовных правонарушений:

- Незаконное производство, изготовление, приобретение, хранение, перевозка, пересылка либо сбыт наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов (ст. 307) органами внутренних дел зарегистрировано за указанный период 1306 уголовных правонарушений, из которых сбыт - 697; перевозка, пересылка - 11.
- Незаконное производство, изготовление, приобретение, хранение, перевозка или пересылка наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов без цели сбыта (Статья 309) зарегистрировано 11391 уголовных правонарушений.
- Посев или выращивание снотворного мака или конопли (ст.310) - 2085 уголовных правонарушений.
- Незаконное производство, изготовление, приобретение, хранение, перевозка либо пересылка прекурсоров (Статья 311) - 194 уголовных правонарушений.
- Организация или содержание мест для незаконного употребления, производства или изготовления наркотических средств, психотропных веществ

или их аналогов (Статья 317) - 377 уголовных правонарушений, из которых 84 - для производства и изготовления.

- Нарушение установленных правил оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров (Статья 320) зарегистрировано 121 уголовное правонарушение [5].

Всего уголовных правонарушений, по которым производство *направлено в суд с обвинительным актом* за период январь-август 2016 составляет 7267, совершенные лицами, ранее совершавшими уголовные правонарушения - 2555;

- совершенные группой лиц - 51;
- несовершеннолетними или с их участием - 60. В том числе:

Особо тяжких уголовных правонарушений с обвинительным приговором - 32, совершенные лицами, ранее совершали уголовные преступления - 5;

- совершенные группой лиц - 6.

Тяжких уголовных правонарушений с обвинительным актом - 669, совершенные лицами, ранее совершали уголовные преступления - 233;

- совершенные группой лиц - 27; несовершеннолетними или с их участием 8. **Средней тяжести уголовных преступлений с обвинительным приговором** зарегистрировано 5744, совершенные лицами, ранее совершали уголовные преступления - 2204;
- совершенные группой лиц - 15;
- несовершеннолетними или с их участием - 50.

Небольшой тяжести уголовных преступлений с обвинительным приговором зарегистрировано 822, совершенные лицами, ранее совершали уголовные правонарушения - 113;

- совершенные группой лиц - 3;
- несовершеннолетними или с их участием - 2 [5].

Изучая статистику *осужденных лиц* в 2014-2015 годах за совершенные преступления, следует отметить в динамике снижение, как общего количества преступности, так и в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров. Общее количество осужденных по Украине составляет в 2014 году - 102170 осужденных, в 2015 году - 94798, т. е. снижение на 7.2%. Общее количество осужденных по Украине в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров (Статья 305-320 УК) за 2014 год составляет 13608 осужденных, а в 2015 году - 11 280 человек, уменьшение на 17.1 %.

Рассматривая статистические показатели по статьям Уголовного кодекса Украины, можно сделать вывод о том, что практически по всем видам преступлений

в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров идет снижение количества осужденных лиц (Таблица № 1.) [7, с. 71]. Исключение составляет количество осужденных за деяние, предусмотренное статьей 320 УК «Нарушение установленных правил оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров», где увеличение на 3.2% и отсутствие статистических показателей за 2014-2015 годы осужденных лиц по ст. 314 УК «Незаконное введение в организм наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов».

Таблица № 1. Количество осужденных по видам преступлений в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров в 2014-2015 гг.

№ п/п	Виды преступлений	Статьи уголовно- го кодекса Украины	Года		Динамика
			2014	2015	
1.	Общее количество осужденных по Украине		102 170	94 798	- 7.2 %
2.	Общее количество осужденных по Украине в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров	305-320	13 608	11 280	-17,1
3.	Контрабанда наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров или фальсифицированных лекарственных средств	305	103	75	-27,2
4.	Использование средств, полученных от незаконного оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов, прекурсоров, ядовитых или сильнодействующих веществ, ядовитых или сильно действующих лекарственных средств	306	26	8	-69,2
5.	Незаконное производство, изготовление, приобретение, хранение наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов	307	2 277	1 564	-31,3

6.	Похищение, присвоение, вымогательство наркотических средств, завладение ими путем мошенничества или злоупотребления служебным положением	308	36	15	-58,3
7.	Незаконное производство, изготовление, приобретение, хранение, перевозка или пересылка наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов без цели сбыта	309	9 197	8 119	-11,7
8.	Посев или выращивание снотворного мака или конопли	310	1 087	842	-22,5
9.	Незаконное хранение, перевозка или пересылка прекурсоров	311	105	55	-47,6
10.	Похищение, присвоение, вымогательство прекурсоров, завладение ими путем мошенничества или злоупотребления служебным положением	312	1	0	-100,0
11.	Похищение, присвоение, вымогательство оборудования, предназначенного для изготовления наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов, завладение им путем мошенничества или злоупотребления служебным положением и другие незаконные действия с таким оборудованием	313	18	9	-50,0
12.	Незаконное введение в организм наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов	314	0	0	
13.	Склонение к употреблению наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов	315	82	52	-36,6
14.	Незаконное публичное употребление наркотических средств	316	21	12	-42,9
15.	Организация или содержание мест для незаконного употребления, произ-	317	617	494	-19,9

	водства или изготовления наркотических средств, психотропных веществ или их аналогов				
16.	Незаконное изготовление, подделка, использование или сбыт наркотических средств, психотропных веществ или прекурсоров	318	5	3	-40,0
17.	Незаконная выдача рецепта на право приобретения наркотических средств или психотропных веществ	319	2	0	-100,0
18.	Нарушение установленных правил оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров	320	31	32	3,2

За период январь - август 2016 года *выявлено и зарегистрировано 6 607 лиц*, которые совершили уголовные правонарушения в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров, а также другие преступления против здоровья населения. В том числе, лица, к которым применена мера пресечения содержание под стражей – 203.

Рассматривая характеристику указанных лиц, есть необходимость выделить группу лиц:

По возрасту на время совершения преступления:

- несовершеннолетних 14-15 лет - 3;
- несовершеннолетние 16-17 лет - 50 лиц;
- в возрасте 18-28 лет - 1555 лиц;
- в возрасте 29-39 лет - 2736;
- в возрасте 40-54 лет - 1585;
- в возрасте 55-59 лет - 254;
- в возрасте 60 лет и старше - 423;

По образованию - образование на момент совершения уголовного правонарушения:

- полное высшее, базовое высшее - 490 лиц;
- профессионально-техническое образование - 1867 лиц;
- полное общее среднее и базовое общее среднее - 4157 лиц;
- начальное общее образование или без образования - 93 лица;

По гражданству:

деяния, совершенные гражданами Украины - 6553;

иностранцами - 51 лиц;

уголовные правонарушения, совершенные *женщинами* 1106 лиц [6].

К причинам и условиям совершения уголовных и других правонарушений в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров следует отнести кризисное состояние экономики, ослабление социальной защиты населения, увеличение количества безработных, снижение жизненного уровня подавляющей части населения. Относительно преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств, то чаще всего это корыстная мотивация и стремление к получению незаконных доходов.

Предупреждение совершения преступлений в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров представляет собой систему мер социально - экономического, политического, организационно-управленческого, культурно - воспитательного, правового, медицинского характера, направленных на улучшение уровня жизни граждан, сохранение народного здоровья, формирование высокой духовности и этических принципов поведения с целью ограничения возможностей для формирования соответствующих криминальных процессов в обществе.

Государственная политика в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров (статья 4 Закона) направлена на:

определение основных принципов и направлений государственного регулирования отношений в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров;

установление государственного контроля за оборотом в Украине наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров и соблюдением законодательства о наркотических средствах, психотропных веществах и прекурсорах;

предотвращения оттока наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров из законного (легального) оборота;

уменьшение вреда от последствий незаконного употребления наркотических средств, психотропных веществ;

установление единого порядка лицензирования видов деятельности по обороту наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров;

координацию деятельности органов исполнительной власти и местного самоуправления в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров;

уменьшение количества правонарушений в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров;

ограничение рекламы наркотических средств и психотропных веществ;

создание условий для проведения научных исследований, развитие международного сотрудничества в сфере контроля за оборотом наркотических средств, психотропных веществ и прекурсоров [2].

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Кримінальний кодекс України, прийнятий сьомою сесією Верховної Ради України 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради- 2001- № 25 – 26. - ст.131(з змінами); Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
2. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори. Закон України від 15.02.1995 № 60/95-ВР (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, N 10, ст.60). Документ 60/95-вр, чинний, поточна редакція - *Редакція від 28.12.2015*, підстава 901-19. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80>
3. Звіт 2014 рік. Форма № 1. Зареєстровано органами внутрішніх справ. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення (статті 305 – 337 КК України). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/reports.html>
4. Звіт 2015 рік. Форма № 1. Зареєстровано органами внутрішніх справ. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення (статті 305 – 337 КК України). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/reports.html>
5. Звіт 2016 рік. Форма № 1. Зареєстровано органами внутрішніх справ. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення (статті 305 – 337 КК України). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/reports.html>
6. Звіт 2016 рік. Форма № 2. Віковий, освітній склад та громадянство осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення (статті 305 – 337 КК України). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/reports.html>
7. Стан здійснення судочинства в Україні у 2015 році (Опрацьовано статистичні дані Державної судової адміністрації України, вищих спеціалізованих судів, Верховного Суду України). Статистичні показники за 2015 р. (як і показники за 2014 р.) відображено без рахування

статистичних даних розгляду справ і матеріалів місцевими судами АР Крим, м. Севастополя, деякими судами Донецької та Луганської областей. Видання статистичних даних здійснюється в рамках проекту Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні», який фінансується завдяки внеску Уряду Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. – 112 с. Електронний ресурс. Режим доступу:

[http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/7CD9BF86142D6F24C2257ADB00320D2D](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/7CD9BF86142D6F24C2257ADB00320D2D)

КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРЕСТУПЛЕНИЙ В СФЕРЕ ОБОРОТА НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ, ПСИХОТРОПНЫХ ВЕЩЕСТВ, ИХ АНАЛОГОВ ИЛИ ПРЕКУРСОРОВ

Плужник Елена Ивановна

Профессор кафедры уголовного
права и криминологии
Одесского государственного
университета внутренних дел,
кандидат юридических наук, доцент

В статье представлена статистика зарегистрированных органами внутренних дел Украины уголовных правонарушений в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров за 2014-2015 года, статистические данные за январь - август 2016 года, сделан анализ. Рассмотрена статистика количества осужденных по видам преступлений в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров в 2014-2015 годах, а также за январь - август 2016 года, сделаны выводы, перечислены основные направления государственной политики по предупреждению правонарушений в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров.

Ключевые слова: уголовное правонарушение, сфера оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров, уровень преступности, динамика преступности.

CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CRIMES RELATED TO NARCOTIC DRUGS, PSYCHOTROPIC SUBSTANCES, THEIR ANALOGUES OR PRECURSORS

Pluzhnik Elena

Professor of Criminal Law and Criminology
Of Odessa's State University of Internal Affairs,
Associate Professor, PhD in Law

The article presents the statistics registered by the internal affairs of Ukraine criminal offenses related to narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors for the period of 2014-2015 years, statistical data for January-August 2016 have been analyzed. We consider the statistics number of convicted persons by types of crimes related to narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors in 2014-2015 and January-August 2016; conclusions are the main directions of state policy on the prevention of offenses related to narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors.

Keywords: criminal offense, related to narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors, crime rate, the dynamic of crimes.

**ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԵՎ
ՄԱՍՆԱՎՈՐ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԻ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՏԱՐԵՑ
ԵՎ ԾԵՐ ՀԱՍՏԿԻ ԱՆՁԱՆՑ ՄՈՏ ԱՌԿԱ ՈՐՈՇ
ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿ**

Ալոյան Մարգարիտա

«Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի
Ձեռագրաբանական և հեղինակային
փորձաքննությունների բաժանմունքի պետ

Տարեց և ծերունական հասակում գտնվող անձինք մասնակցում են տարբեր փաստաթղթերի լրացմանը՝ թոշակի վճարման հանձնարարագրեր, կտակներ, նվիրատվության, ցմահ խնամակալության, առք ու վաճառքի պայմանագրեր, հավատարմագրեր, փոստային փոխանցումներ, խնայողական դրամարկղերի որոշ փաստաթղթեր և այլն, որոնք կարգավորում են քաղաքացիների անձնական և կոլեկտիվ հարաբերությունները հասարակական կյանքի տարբեր ոլորտներում: Տարբեր փաստերի հետ կապված վեճերը, որոնք հավաստիանում են այդ փաստաթղթերով ոստիկանության մարմինները, դատարանները և դատախազությունները, հարկադրված են լինում նշանակել քրեագիտական փորձաքննություններ՝ տարեց և ծերունական հասակում գտնվող անձանց կողմից կատարված ստորագրությունների կեղծ լինելը պարզելու համար:

Հայտնի է, որ ձեռագրի և ստորագրության հատկանիշների կայունությունը հարաբերական է: Այն կարող է փոփոխվել տարբեր պատճառներով, ինչպես նաև պայմանավորված լինել օրգանիզմի ծերացման, տեսաշարժողական կորորդինացիայի խախտման, հենաշարժողական ապարատի, ներվային համակարգի հիվանդության և արյան շրջանառության խանգարման հետ, որոնք հատուկ են տարեց և ծերունական հասակում գտնվող անձանց: Փաստաթղթերը, ինչիսիք են կտակը, առք ու վաճառքի, նվիրատվության և այլ պայմանագրերը, նշված անձանց կողմից ստորագրվում են մահվանից առաջ, որը վրա է հասել այնպիսի ծանր հիվանդությունների պատճառով, ինչպիսիք են ուղեղի կաթվածը և սրտամկանի ինֆարկտը:

Փորձաքննությունների 20 %-ում հատկանիշների բացահայտման և գնահատման հետ կապված, ստորագրությունների կեղծման հարցը հնարավոր չի եղել որոշել: Այդ դժվարությունները հիմնականում պայմանավորված են փորձառական տվյալների բացակայությամբ, դրանք են՝ տարեց և ծեր հասակի անձանց որոշակի իդենտիֆիկացիոն /նույնացման/ ժամանակաշրջանի ընթացքում ստորագրությունների հատկանիշների կայունության աստիճանը և բնութագրերը՝ հաշվի առնելով շարժումների մշակվածությունը, տարիքային փոփոխությունների և տարբեր հիվանդությունների պատճառները, նշված ստորագրությունների տարբերակները, դիֆերենցացված /տարբերակում/ հատկանիշների մեթոդիկան, որը բնութագրական է ծերունական ստորագրությունների կեղծմանը և հատկանիշներին, որոնք հատուկ են հետազոտելի անձանց ստորագրություններին, բացահայտված հատկանիշների նույնացման նշանակությունը և դրանց բավարար լինելը որոշակի եզրակացության համար, տարբերվող հատկանիշների բնութագրերը և առաջացման պատճառները:

Տարեց և ծեր հասակի անձանց բնորոշ բազմաթիվ հիվանդություններից փորձարկումների ժամանակ ընտրվել են հետևյալ 3 հիվանդությունները՝

1. գլխուղեղի արյան շրջանառության խախտում;
2. պարկինսոտիզմ /դողդողացող կաթված /паралич/;
3. սրտամկանի ինֆարկտ /инфаркт миокарда:

Այս ընտրությունը պայմանավորված է հետևյալ պատճառներով. գրական տվյալների համաձայն՝ պարկինսոտիզմը հանգեցնում է դինամիկական ստերեոտիպի խախտմանը, արյան կուտակվելը ձախ կիսագնդում բերում է գրող ձեռքի շարժումների խախտմանը, իսկ սրտամկանի ինֆարկտը՝ նշանակալի մկանային թուլության: Տարեց և ծեր հասակում արյան շրջանառության խախտումը և կաթվածը հաճախ հանգեցնում են մահվան: Հիվանդության ժամանակ կնքվում են փաստաթղթեր, որոնք դառնում են քրեական հետազոտման օբյեկտներ՝ կտակներ, նվիրատվություններ և այլն:

Ուսումնասիրության ընթացքում ընտրվել են տարեց և ծեր հասակի անձանց ստորագրության փորձառական նմուշները, որոնք տարել են նշված հիվանդությունները և նախկինում գրել են աջ ձեռքով: Այնուհետև նմուշները համեմատվել են տվյալ անձանց ստորագրությունների ազատ նմուշների հետ, որոնք կատարված են եղել մինչև հիվանդությունը:

Հիմնականում շատ են հանդիպում գլխուղեղի արյունատար անոթների բորբոքման ժամանակ արյան շրջանառության խախտումներ: Հիմնական ախտանիշներն են՝ ոչ մաքուր խոսելաձևը, կաթվածը և անդամալուծությունը /параличи и парезы, շարժումների կոորդինացիայի խախտումը: Այդպիսի հիվանդությունների թիվը ավելանում է 60-65 տարեկանից հետո: Հիմնական պատճառն ուղեղի անոթների աթերոսկլերոզն է /սրտանոթների կարծրացում/, հիպերտոնիզմը /արյան բարձր ճնշում/ և դրանց համակցումը: Շարժումների խախտումներ ավելի հաճախ նկատվում են կաթվածի և արյան զեղումների ժամանակ: Սակայն դրանց բնույթը տարբեր է լինում և կարող է արտահայտվել ինչպես գաղտնի, այնպես էլ առկա զգացմունքային, շարժողական, խոսակցական և այլ գործողությունների ժամանակ: Պետք է նշել, որ ավելի վառ արտահայտված խախտումները նկատվում են մեծ զեղումների և կաթվածների ժամանակ: Կենտրոնական նյարդային համակարգում տեղի ունեցող բարդություններից էլ առաջ են գալիս շարժումների և խոսքի արգելակումներ: Ձախ կիսագնդի զեղման ժամանակ խախտվում են աջ վերջույթների շարժողական ֆունկցիաները, իսկ աջում՝ ձախ վերջույթներինը: Ուղեղի կաթվածի ժամանակ նշված խախտումներն ազդում են գրաշարժողունակության վրա, հետևաբար, ստորագրության առանձին հատկանիշների վրա: Սովորաբար աջ ձեռքով գրող անձը շարժողական ֆունկցիաների խախտման ժամանակ սկսում է գրել ձախ ձեռքով:

Երբեմն դժվար է լինում նույնացնել հիվանդությունից առաջ և հետո կատարված ստորագրությունները, քանի որ նկատվում են ընդհանուր և մասնավոր հատկանիշների էական փոփոխություններ: Հիվանդությունից հետո կատարված ստորագրություններում ի հայտ են գալիս բավականաչափ ոչ կայուն հատկանիշներ: Դա կապված է նրա հետ, որ հիվանդը փորձում է ստորագրել այնպես, ինչպես առաջ, սակայն դա հնարավոր չէ շարժողական ֆունկցիաների խախտման պատճառով: Ստորագրելու ժամանակ աշխատում է գրող գործիքը թղթից քիչ կտրել, որի հետևանքով տառերի էլեմենտները կրճատվում են կամ էլ ավելանում: Հանգուցավոր էլեմենտները դառնում են անկյունավոր, անջատները՝ միաձույլ, թվում է, թե արագ տեմպով է ստորագրված, սակայն իրականում դա ցածր կոորդինացիայի հետևանք է, քանի որ կատարողը գրող գործիքը չի կարողանում կանգնեցնել որոշակի կետի վրա:

Գլխուղեղի արյան շրջանառության ճախակողմյան խախտում տարած անձանց ստորագրություններում կայուն են մնում հետևյալ ընդհանուր հատկանիշները.

- շարժումների մշակվածության աստիճանը;
- չափսը ;
- էլեմենտների տեղավորվածությունը;
- ստորագրության տեղավորվածությունը նախորդող բառի համեմատ;
- ստորագրության ձևը և ուղղությունը:

Սակայն կան այնպիսի ընդհանուր հատկանիշներ, որոնք ենթարկվում են փոփոխման, դրանք են՝

- ստորագրության տառադարձությունը;
- կոորդինացիայի աստիճանը և կատարման տեմպը /երկու դեպքում էլ համեմատաբար նվազում է;
- կապակցման աստիճանը, նկատվում է կապակցվածության աստիճանի մեծացման միտում;
- շտրիխների թեքությունը;
- սեղմումը, նկատվում է սեղմման աստիճանի ուժեղացման միտում;
- ստորագրության տեղավորվածությունը գրագծի համեմատ:

Ուղեղի ճախակողմյան կաթված տարած անձանց ստորագրություններում կայուն կարելի է համարել հետևյալ մասնավոր հատկանիշները՝

- շարժումների ուղղությունները ստորագրությունների բոլոր էլեմենտները կատարելիս;
- տողային տառերում կորացող շարժումների ուղղությունները հիմնական էլեմենտները կատարելիս;
- միացազրեքում ուղղագիծ և աղեղնավոր շարժումները սկզբնական, հիմնական և կապակցող էլեմենտները կատարելիս;
- շարժումների հարաբերական ձգվածությունը;
- աղեղնավոր շարժումները սկզբնական և հիմնական էլեմենտները կապակցելիս;
- հանգուցավոր կամ աղեղնավոր շարժումները տողային տառերը միմյանց կապակցելիս;
- շարժումների քանակը, տառերը, տառ չկազմող շտրիխները և վերջագարդը կատարելիս;

- շարժումների հաջորդականությունը, միացագիրը, վայելչագրական և տողային տառերը կատարելիս;
- շարժումների սկզբնակետերի տեղավորվածությունը վայելչագրական և տողային տառերում օվալները կատարելիս;
- շարժումների հարաբերական ձգվածությունը հիմնական էլեմենտները կատարելիս:

Մրտամկանի ինֆարկտ տարած անձանց ռեաբիլիտացիայի /վերականգնման/ փուլում գտնվող ստորագրությունները մինչև հիվանդությունը կատարված ստորագրությունների նմուշների հետ համեմատելիս՝ պարզվել է, որ ստորագրությունների ընդհանուր և մասնավոր հատկանիշները էապես փոփոխման չեն ենթարկվել, որը կբարդացնէր կամ անհնարին կդարձնէր անձի նույնացումը՝ շարժումների կապակցման ձևը ստորագրության բոլոր էլեմենտները կատարելիս:

Սակայն կան այնպիսի մասնավոր հատկանիշներ, որոնք ենթարկվում են փոփոխման, դրանք են՝

- շարժումների կառուցվածքային բարդությունը, վայելչագրական տառերը, բարդեցված կամ պարզեցված շարժումների անցումը հասարակի և վերջագարդը՝ բարդեցվածից պարզեցված շարժումների անցումը կատարելիս;
- կորացող շարժումների ուղղությունները վայելչագրական տառերի, ինչպես նաև տառերի միջև օվալաձև էլեմենտները կատարելիս;
- շարժումների ձևերը՝ աղեղնավորի և հանգուցավորի անցումն անկյունավորի և գալարունի՝ վայելչագրական և տողային տառերի օվալաձև էլեմենտները կատարելիս;
- շարժումների ձգվածությունը;
- շարժումների կապակցման ձևը;
- շարժումների սկզբնակետերի տեղավորվածությունը;
- շարժումների վերջնակետերի տեղավորվածությունը;
- շարժումների հատման կետերի տեղավորվածությունը;
- շարժումների տեղավորվածությունն ըստ ուղղահայացի;
- շարժումների տեղավորվածությունն ըստ հորիզոնականի:

Այսպիսով, ուղեղի ձախակողմյան կաթված տարած անձանց ստորագրություններում նկատվում են մասնավոր հատկանիշների էական փոփոխություններ: Առաջին հերթին այն նկատվում է ստորագրության էլեմենտների կատարման և կապացման ժամանակ շարժման ձևի փոփոխմամբ:

Առավել մեծ փոփոխություններ նկատվում են ստորագրության սկզբում՝ վայելչագրական տառեր, միացագրեր և վերջում /վերջագարդ:

Ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ ուղեղի աջակողմյան կաթված տարած տարեց և ծեր հասակի անձանց ստորագրություններում էական փոփոխություններ չեն նկատվում: Սակայն այդ հիվանդության սրացման փուլում կարող են նկատվել ստորագրությունների հատկանիշների որոշակի փոփոխություններ, որոնք պայմանավորված են թուլությամբ և անսովոր դիրքով: Այսպիսով, գլխուղեղի արյան շրջանառության աջակողմյան խախտումը տարեց և ծեր հասակի անձանց ստորագրություններում, որոնք սովորաբար գրում են աջ ձեռքով, դինամիկական ստերեոտիպը էական փոփոխման չի ենթարկվում:

Տարեց և ծեր հասակի անձանց անունից կատարված ստորագրությունների հետազոտման նախապատրաստական փուլը ներառում է գործի հանգամանքների ուսումնասիրությունը, որը վերաբերվում է ստորագրության կատարման պայմաններին, իրեղեն ապացույցների գնումը, համեմատական նյութերի ճիշտ ընտրությունը՝ նմուշների պատշաճ որակ և բավարար քանակ, և դրանց հավաստիությունը՝ անվիճելի պատկանելությունն այն անձին, որի ստորագրության նմուշներն են դրանք հանդիսանում:

Տվյալ փուլում կարևոր է իմանալ ստորագրության կատարման պայմանները, ենթադրյալ կատարողի առողջական վիճակը, դիրքը, տեսողությունը, գրելու գործիքը, որոնք կօգնեն փորձագետներին համեմատական հետազոտման ընթացքում տարբերվող հատկանիշները գնահատելիս:

Տարեց և ծեր հասակի անձանց անունից կատարված ստորագրությունների հետազոտման տեմպի դանդաղումը և շարժումների կոորդինացիայի նվազումն ամենից առաջ վկայում են ստորագրության կատարման անսովոր պայմանների մասին: Անսովոր պայմանները տվյալ դեպքում պայմանավորված են կատարողի առողջական վիճակի՝ ընդհանրապես կամ ստորագրության կատարման պահին, տեսողության՝ առանց ակնոցի կամ ուժեղ լուսավորվածություն, անսովոր գրող գործիքի, թղթի որակի, անհարմար դիրքի: Դրա հետ մեկ-

տեղ պետք է նկատի ունենալ, որ տարեց և ծեր հասակի անձանց ստորագրությունները հաճախ արտաքին տեսքով նմանվում են ցածր մշակված շարժումներով կատարված ստորագրությունների:

Տարեց և ծեր հասակի անձանց ստորագրությունների հատկանիշների կայունության որոշման ժամանակ պետք է նկատի ունենալ հետևյալը՝

- օրգանիզմի բնական ֆիզիոլոգիական ծերացումը կարճ ժամանակահատվածում /3 տարի/ էապես չի փոփոխում ստորագրության հատկանիշները;
- օրգանիզմի տարիքային փոփոխությունները նույնիսկ բնական ֆիզիոլոգիական ծերացման ժամանակ տարիների ընթացքում կարող են էապես փոփոխել ընդհանուր և մասնավոր հատկանիշները: Այդ փոփոխություններն ավելի շատ ազդում են ցածր մշակվածության ստորագրության ընդհանուր և բարձր ու միջին մշակվածության ստորագրությունների մասնավոր հատկանիշների կայունության աստիճանի վրա;
- որոշ հիվանդություններ, որոնք կապված են շարժողական ֆունկցիաների խախտման հետ, նույնիսկ կարճ ժամանակահատվածում էապես փոփոխում են ստորագրության ընդհանուր և մասնավոր հատկանիշները:

Պարկինսոնիզմը կենտրոնական նյարդային համակարգի ամենատարածված քրոնիկ հիվանդություններից մեկն է: Այն լինում է 3 տեսակ՝ անոթային, դողդողացող և խառը: Սրա դրսևորումն ունի 3 հիմնական աստիճան.

1. սկզբնական;
2. հավասարաչափ արտահայտված;
3. արտահայտված փոփոխություններ, որոնք իրենց հերթին էլ բաժանվում են ըստ ծանրության աստիճանի՝ 2 ենթախմբերի՝ Ա և Բ:

Պարկինսոնիզմի հիմնական դրսևորումներն են՝ դող ձեռքերի մեջ, որն ակտիվ շարժումների ժամանակ դադարում է, իսկ հանգիստ վիճակում արագանում, մկանների լարվածության ուժեղացում, որի համար բնութագրական են պասիվ շարժումների կատարումը, ակտիվ շարժումների դանդաղեցում կամ լրիվ բացակայություն:

Այս ամենն իր հերթին բերում է շարժողական գործընթացի խախտմանը, որի հետևանքով հիվանդը չի կարողանում այնպիսի հստակ շարժումներ կա-

տարել, որոնք պահանջվում են գրելու ընթացքում: Մինչ հիվանդությունը և հիվանդության ժամանակ կատարված ստորագրությունների համեմատության արդյունքում պարզվել է, որ որոշ տարեց անձանց՝ 60-74 տարեկան ստորագրություններում, որոնք հիվանդ են պարկինսոնիզմով որևէ փոփոխություններ չեն եղել: Սակայն որոշների մոտ էլ, անկախ տարիքից, նկատվում են շարժումների կոտրովածություն, կոորդինացիայի նվազում, ստորագրության պարզեցում՝ շարժումների քանակի նվազում, շարժումների ձևերի փոփոխում որոշ տառերի էլեմենտները կատարելիս և կապակցելիս, տառերի էլեմենտների աղավաղում և այլն:

Պարկինսոնիզմով հիվանդ անձանց ստորագրությունների ընդհանուր հատկանիշների կայունության աստիճանը բնութագրվում է հետևյալ տվյալներով.

- ստորագրության տառադարձությամբ՝ անկայունությունն ի հայտ է գալիս միայն տառայինից խառը տառադարձության անցման ժամանակ;
- էլեմենտների կապակցվածության աստիճանով;
- շտրիխների թեքությամբ;
- շտրիխների չափսով, առանձին դեպքերում նկատվում է փոքրացման միտում;
- տեղավորվածությամբ նախորդող բառի համեմատ;
- ստորագրության գծի ուղղությամբ;
- սեղմման աստիճանով:

Ոչ կայուններին վերաբերվում են՝

- շարժումների մշակվածության աստիճանը, նկատվում է նվազման միտում;
- շարժումների կոորդինացիայի աստիճանը նվազում է;
- կատարման տեմպը նկատելիորեն նվազում է;
- սեղմումը;
- տարածականությունը
- տեղավորվածությունը ձևաթղթի գծի համեմատ:

Մասնավոր հատկանիշներից համեմատաբար կայուն են հետևյալները՝

- շարժումների ուղղությունները;
- տողային տառերի հիմնական էլեմենտները կատարելիս՝ կորացող շարժումների հարաբերական ուղղությունները;
- շարժումների ձևերը;

- շարժումների ձգվածությունը;
- աղեղնավոր շարժումները;
- շարժումների քանակը և հերթականությունը ստորագրության բոլոր էլեմենտները կատարելիս;
- շարժումների սկզբնակետերի տեղավորվածությունը;
- շարժումների վերջնակետերի տեղավորվածությունը;
- շարժումների հատման կետերի տեղավորվածությունը;
- շարժումների տեղավորվածությունն ըստ ուղղահայացի՝ վայելչագրական տառերի կապակցող էլեմենտները, տողային տառերի առաջնային, եզրափակիչ և օվալաձև էլեմենտները, ինչպես նաև վերջագարդը և լրացուցիչ էլեմենտները կատարելիս;
- շարժումների հարաբերական տեղավորվածությունն ըստ ուղղահայացի՝ վայելչագրական և տողային տառերի առաջնային և հիմնական էլեմենտները կատարելիս;
- շարժումների տեղավորվածությունն ըստ հորիզոնականի՝ լրացուցիչ էլեմենտներն ամբողջությամբ կատարելիս;
- շարժումների հարաբերական տեղավորվածությունն ըստ հորիզոնականի՝ հիմնական և օվալաձև, վայելչագրական տառերի հիմնական և եզրափակիչ, տողային տառերի օվալաձև և հիմնական, ինչպես նաև տառերի միջև հիմնական էլեմենտները կատարելիս;
- շարժումների կապակցման ձևը կայուն է ստորագրության բոլոր էլեմենտներում:

Ոչ կայուններին վերաբերվում են՝

- կորացող շարժումների հարաբերական ուղղությունները՝ վայելչագրական տառերի հիմնական էլեմենտները կատարելիս
- շարժման ձևը վայելչագրական և տողային տառերի բոլոր էլեմենտները, ինչպես նաև վերջագարդի եզրափակիչ էլեմենտները կատարելիս;
- շարժումների ձգվածությունը վայելչագրական տառերի առաջնային, հիմնական և ներտողյա էլեմենտները, տողային տառերի կապակցող և վերտողյա էլեմենտները, ինչպես նաև վերջագարդն ամբողջությամբ կատարելիս;
- շարժման ձևը վայելչագրական և տողային տառերում հիմնական և տողային էլեմենտները կատարելիս՝ հանգուցավորից անկյունավորի անցումը;

- շարժումների սկզբնակետերի տեղավորվածությունը վայելչագրական տառերի առաջնային էլեմենտները կատարելիս;
- շարժումների վերջնակետերի տեղավորվածությունը;
- շարժումների հատման կետերի տեղավորվածությունը;
- շարժումների տեղավորվածությունն ըստ ուղղահայացի՝ վայելչագրական և տողային տառերի օվալաձև և հիմնական էլեմենտները կատարելիս;
- շարժումների տեղավորվածությունն ըստ հորիզոնականի՝ վերջագարդն ամբողջությամբ կատարելիս:

Երբեմն մասնավոր հատկանիշներն այնքան են փոփոխվում, որ մինչև հիվանդությունը կատարված ստորագրության նմուշների հետ, անհնար է դառնում անձի նույնացումը: Մակայն պարկինսոնիզմով հիվանդ անձանց մոտ բուժվելուց հետո 1-ին և 2-րդ աստիճաններ, համեմատաբար լավանում են շարժողական ֆունկցիաները, որն էլ բերում է դինամիկական ստերեոտիպի՝ այս կամ այն չափով վերականգնմանը:

Տարեց և ծեր հասակի անձանց անունից կատարված ստորագրություններին ընդօրինակված ստորագրությունների կատարողին բացահայտելը հանդիսանում է ստորագրությունների քրեագիտական հետազոտության առավել բարդ խնդիրներից մեկը: Դա պայմանավորված է նրանով, որ կեղծողը ստորագրության բոլոր էլեմենտները կատարելիս՝ միաժամանակ ձգտում է տալ «ծերունական» ստորագրության տեսք՝ հատուկ նվազեցնելով մշակվածության աստիճանը և շարժումների կոորդինացիան:

Համընկնող հատկանիշները գնահատելիս՝ պետք է հաշվի առնել այն, որ ամբողջությամբ նրանք պետք է կազմեն անհատականացնող համակցություն:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Орлова В.Ф. Судебно-почерковедческая экспертиза: общая часть. М.: Наука, 2006-544с.
2. Чепульченко Т.А., Смирнов А.В. Установление пожилого и старческого возраста исполнителя рукописного текста (Методические рекомендации) /ВНИИСЭ, Москва, 1984-20с.

3. Тросман А.А, Гусев А.А, Медведева Л.Б, Панферова Т.Ф, Сахарова Е.А Решение отдельных типовых задач судебно-технической экспертизы документов (Методическое пособие для экспертов) /ВНИИСЭ, Москва, 1985-98с.
4. Москвина Т.П., Усов А.И Судебно-почерковедческая экспертиза: Исследование рукописных текстов. Особенная часть-2-е изд., М.: Наука, 2007-341с.

**ՄՏՈՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԵՎ
ՄԱՍՆԱՎՈՐ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԻ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՏԱՐԵՑ
ԵՎ ԾԵՐ ՀԱՍՏԿԻ ԱՆՁԱՆՑ ՄՈՏ ԱՌԿԱ ՈՐՈՇ
ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿ**

Ալոյան Մարգարիտա

«Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի

Ձեռագրաբանական և հեղինակային

փորձաքննությունների բաժանմունքի պետ

Հոդվածում ներկայացված է դատաձեռագրաբանական փորձաքննության առավել բարդ խնդիրներից մեկը, որը տարեց և ծեր հասակի անձանց անունից կատարված ստորագրությունների քրեագիտական հետազոտությունն է: Փորձարկումների ժամանակ ընտրվել են տարեց և ծեր հասակի անձանց բնորոշ բազմաթիվ հիվանդություններից 3-ը, որոնք են՝ գլխուղեղի արյան շրջանառության խախտումը, պարկինսոսնիզմը՝ դողդողացող կաթված և սրտամկանի ինֆարկտը: Կատարված փորձարկումների ժամանակ հստակ նշվում են, թե ձեռագրի ընդհանուր և մասնավոր ինչպիսի հատկանիշներ են փոփոխվում կամ մնում կայուն վերը նշված 3 հիվանդությունների ժամանակ:

Բանալի բառեր. ստորագրություն, փաստաթուղթ, նույնացում, հիվանդություն, հատկանիշ:

ПОСТОЯНСТВО ОБЩИХ И ЧАСТНЫХ ПРИЗНАКОВ ПОДПИСЕЙ, ВЫПОЛНЕННЫХ ЛИЦАМИ ПОЖИЛОГО И СТАРЧЕСКОГО ВОЗРАСТА, СТРАДАЮЩИХ НЕКОТОРЫМИ ЗАБОЛЕВАНИЯМИ

Алоян Маргарита Арутюновна

Начальник отделения почерковедческой
и автороведческой экспертиз
Национального Бюро Экспертиз
Республики Армения

Данная статья посвящена судебно-почерковедческим исследованиям почерков лиц пожилого и старческого возраста, что является одной из наиболее сложных задач судебных криминалистических экспертиз.

Для выполнения экспертных исследований были отобраны 3 наиболее распространённые среди лиц пожилого и старческого возраста заболевания: нарушение мозгового кровообращения, болезнь Паркинсона и инфаркт миокарда. В результате проведённых исследований и их анализа, были определены корреляционные зависимости между изменениями частных и общих признаков почерка при вышеупомянутых 3-х патологиях, а также определены параметры, при которых они остаются неизменными.

Ключевые слова: подпись, документ, идентификация, заболевание, признак.

CONSISTENCY OF COMMON AND PRIVATE FEATURES OF SIGNATURES MADE BY COMMON SYMPTOMS OF PERSONS OF ELDERLY AND SENILE AGE WITH CERTAIN DISEASES

Aloyan Margarita

Head of the division of handwriting,
authorship and document expertises,
National Bureau of Expertises of the
Republic of Armenia

The article is devoted to one of the most difficult tasks in forensic handwriting expertises, which is the forensic examination of signatures made by persons of elderly and senile age. To perform the test three of the most common diseases typical to persons of elderly and senile age were selected, which are as follows: disorder of cerebral circulation, Parkinson's disease and myocardial infarction. As a result of research it is clearly identified the changes or consistence of private and common features of handwriting under the above three pathologies.

Keywords: signature, document, identification, disease, feature

ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԱՊՊԱ ՈԼՈՐՏՈՒՄ
«ԿԱՆՈՆՆԵՐ RL 1-015»-Ի և
«ԿԱՆՈՆՆԵՐ RL 1-013»-Ի ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Աղայան Ռուբեն

ՀՀ ԳԱԱ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի ապրանքագիտական փորձաքննությունների բաժնի փորձագետ

Ինչպես հայտնի է, ավտոմոտոտրանսպորտային միջոցների (հետագայում USU) շուկայական արժեքի, վերականգնման արժեքի կամ դրա առանձին տարրերի, հանգույցների և ագրեգատների շուկայական արժեքները որոշելիս՝ հաշվի է առնվում դրանց մաշվածության չափը, իսկ վերջինիս մեծությունը որոշվում է մշակված և հաստատված մեթոդիկաներում առկա աղյուսակային տվյալներին համապատասխան՝ ըստ ավտոմոտոտրանսպորտային միջոցների տեսակի:

Հարկ է նշել, որ USU-ները դասակարգվում են խմբերով՝ ըստ տեսակների: Դեռևս ոչ հեռավոր անցյալում՝ 1968թ. Վիեննայում (Ավստրիա), ընդունվել է ճանապարհային երթևեկության մասին Եվրոպական կոնվենցիա, որին միացել է նաև Հայաստանի Հանրապետությունը: Այս կոնվենցիայով նախատեսված՝ դասակարգումը կիրառվում է այն մեխանիկական տրանսպորտային միջոցների տարակարգերը նշանակելիս, որոնք վարելու համար անհրաժեշտ է ունենալ վարորդական վկայական: USU սերտիֆիկացման նպատակով ՌԴ-ում օգտագործվում է Միավորված ազգերի կազմակերպության (ՄԱԿ) Եվրոպական տնտեսական հանձնաժողովի (ԵՏՀ) երաշխավորությունների վրա հիմնված միջազգային դասակարգում, որը կիրառվում է նաև դատական փորձաքննությունների կատարման, ընդհանուր ստանդարտների ու մաքսային կանոնների մշակումների և նման այլ դեպքերում: Բացի պաշտոնապես ընդունված դասակարգումներից, մարդատար ավտոմոբիլների համար գոյություն ունի ոչ պաշտոնական, բայց լայնորեն կիրառվող համընդհանուր Եվրոպական դասակարգում, ըստ որի առանձնացվում են 1÷6 դասեր, որոնց մեջ ավտոմոբիլները ներառվում են՝ կախված չափերից, շարժիչի հզորություն-

նից, լրակազմությունից, արժեքից: Այս դասակարգումն օգտագործվում է ինչպես ԱՏՄ մաշվածության որոշման ժամանակ, այնպես էլ տարբեր մակնիշի ավտոմոբիլների համեմատական գնահատման նպատակով:

ՄԱԿ ԵՏՏ-ի երաշխավորությունների վրա հիմնված միջազգային դասակարգմանը համապատասխան՝ ավտոմոբիլները, մոտոցիկլետները և կցորդները բաժանվում են հետևյալ հիմնական կարգերի՝ L (մոտոցիկլետներ և այլ մոտոտեխնիկա), M (մարդատար ավտոմոբիլներ և ավտոբուսներ), N (բեռնատար ավտոմոբիլներ) և O (կցորդներ, կիսակցորդներ), ինչն օգտագործվում է նաև ավտոտեխնիկական փորձաքննություններ անցկացնելու ժամանակ անհրաժեշտ հաշվարկները կատարելիս՝ բանաձևերում համապատասխան որոշ գործակիցներ ընտրելու ժամանակ :

Այսպես, համաձայն ԱՊՊՍ ՐԼ 1-015 Կանոնների՝ ԱՏՄ հանգույցի, ագրեգատի արժեքի տեսակարար կշռի չափը, նույն Կանոնների աղյուսակ 1-ում նշված արժեքների առավելագույն շեմի շրջանակներում, վնասվածության աստիճանից ելնելով՝ ինքնուրույնաբար որոշում է Հայաստանի ավտոապահովագրողների բյուրոյի /հետագայում Բյուրո/ կողմից որակավորված և այդ Բյուրոյում գրանցված պայմանագրի հիման վրա գործող այն փորձագետը, որն ունի ավտոտրանսպորտային միջոցին պատճառված վնասի գնահատման իրավունք: Նշված մեթոդաբանության մեջ աղյուսակ 1-ում բերված է «Մինչև վթարվելը ավտոտրանսպորտային միջոցի մասերի/հանգույց, ագրեգատի/արժեքի առավելագույն տեսակարար կշիռը ավտոտրանսպորտային միջոցի արժեքի նկատմամբ», որտեղ նշված չէ, թե ինչ տեսակի ավտոտրանսպորտային միջոցների համար է այն կիրառելի: Հետևաբար կարելի է ասել, **որ այն կիրառելի է բոլոր տեսակի ԱՏՄ-ների համար և Բյուրոյի կողմից որակավորված և Բյուրոյում գրանցված պայմանագրի հիման վրա գործող փորձագետների կողմից պրակտիկայում այդպես էլ կատարվում է, այսինքն, կիրառվում է տարբեր տեսակի ԱՏՄ համար՝ դրանց մնացորդային արժեքի հաշվարկման ժամանակ:** Մինչդեռ, նշված մեթոդաբանության աղյուսակ 1-ում նշված տոկոսային մեծությունները հիմնականում համապատասխանում են 2008 թ. Մոսկվայում հրատարակված «Исследование автотранспортных средств в целях определения стоимости восстановительного ремонта и оценки. (Методическое руководство для судебных экспертов)» աշխատության մեջ նշված տոկոսային մեծություններին, որտեղ նշված է, որ այդ տոկոսային մեծությունները վերաբերում են թեթև մարդատար ավտոմեքենաներին[1]: Այստեղ հարկ է նշել,

որ 2008թ. հրատարակված մեթոդաբանության գործողությունը ՌԴ-ում ավարտվել է 2013թ. նոր մեթոդաբանության հրատարակումից հետո[2]: Ներկայումս ՌԴ-ում նշված բնագավառի դատական փորձաքննությունները կատարվում են՝ հիմնվելով այս վերջին մեթոդաբանության մեջ բերված տվյալների վրա:

Կանոններ RL- 015-ում նշված մեթոդաբանությունը ՀՀ-ում հաստատվել է 2010 թ. և ներկայումս փոփոխությունների ու վերամշակման կարիք ունի հետևյալ պատճառներով.

- մասնագիտորեն հնացել կամ իրենց բովանդակությամբ բավարար չեն RL-015 կանոնների մեթոդաբանությունը ԱՏՄ-ի /ավտոտրանսպորտային/ միջոցների մասով,
- անցած ժամանակաշրջանում /2010թ.-ից հետո/ տեղի է ունեցել ԱՏՄ մոդելային շարքի էական փոփոխություն, ի հայտ են եկել մեծ թվով նոր տիպարներ /մոդելներ/ և ձևափոխություններ /մոդիֆիկացիաներ:

Մեթոդաբանության մեջ ԱՏՄ մասերը/դետալները, հանգույցները, ագրեգատներն աղյուսակ 1-ում բաժանված են ընդամենը 17 կետերի, ինչը քանակով շատ քիչ է՝ համեմատած ԱՏՄ-ի ընդհանուր մասերի քանակի հետ: Այս պարագայում գնահատող փորձագետի կողմից արժեքի տեսակարար կշռի /տոկոսային/ մեծությունը որոշելիս՝ սխալվելու հավանականությունը մեծ է: Ելնելով վերջինիս սուբյեկտիվ մոտեցումից՝ մեծանում է սխալի չափը: Միայն չափը վերացնելու կամ նվազագույնի հասցնելու համար առաջարկվում է կատարել այդ մեթոդաբանության վերամշակում, և/կամ փոփոխություն՝ հաշվի առնելով մի շարք հանգամանքներ.

- պետք է «Մինչև վթարվելը ավտոտրանսպորտային միջոցի մասերի /հանգույցի, ագրեգատի/ արժեքի առավելագույն տեսակարար կշիռը ավտոտրանսպորտային միջոցի արժեքի նկատմամբ» աղյուսակները մշակել հնարավորինս մանրակրկիտ՝ ըստ ԱՏՄ-ի դետալների, որտեղ պետք է ներառել ոչ միայն ԱՏՄ հանգույցների և ագրեգատների տեսակարար կշիռը, այլ նաև դրանց դետալների տեսակարար կշիռը,
- պետք է ստեղծվեն տվյալների առանձին աղյուսակներ:
 1. Մարդատար ավտոմեքենաներ և դրանց բազայի վրա արտադրված փոքր տոննաժի բեռնատար ավտոմեքենաների համար,
 2. Բեռնատար ավտոմեքենաների համար,
 3. Մոտոցիկլետների և մոպեդների համար,

4. Ավտոբուսների համար:

Կանոններ RL-015-ում նշված մեթոդաբանության մեջ USU-ի մնացորդային արժեքի հաշվարկման բանաձևում կիրառվող հաստատուն գործակիցը պետք է փոխարինվի՝ ավտոտրանսպորտային միջոցների USU տեսակներից, շահագործման ժամանակահատվածից, մեխանիկական վնասվածքների ծավալից/աստիճանից, ավտոմեքենայի պիտանի մասերի/դետալ, հանգույց, ագրեգատ/ ապամոնտաժման, փորձարկման, պահպանման և վաճառքի հետ կապված ծախսերի մեծությունից՝ կախված գործակիցներով:

Անդրադառնանք նաև «ԱՊՊԱ ոլորտում ապահովագրական պատահարի արդյունքում գույքին պատճառված վնասների գնահատման և փորձաքննության կարգի ու մեթոդաբանության կանոններ RL 1-013»-ում նշված «տրանսպորտային միջոցներին պատճառված վնասների հաշվարկում կիրառվող մաշվածության տոկոսները՝ ըստ տրանսպորտային միջոցի տարիքի և վազքի մեծության» Ձև2 և Ձև3 աղյուսակներին: Նշված աղյուսակներում բերված վազքի մեծության միջակայքերը միմյանցից հստակ տարանջատված չեն, մասնավոր դեպքերում վազքի միևնույն մեծությունն ընկած է երկու տարբեր միջակայքերում և կարող է համապատասխանել մաշվածության տարբեր մեծությունների: Աղյուսակներում նշված չէ նաև, թե ինչ տեսակի ավտոտրանսպորտային միջոցների համար է այն կիրառելի: Հետևաբար, կարելի է ասել, որ այն կիրառելի է բոլոր տեսակի USU-ների համար և «**Հայաստանի ավտոապահովագրողների բյուրո**» (ՀԱԲ) ԻԱՍ-ի կողմից որակավորված և ՀԱԲ ԻԱՍ-ում գրանցված պայմանագրի հիման վրա գործող փորձագետների կողմից պրակտիկայում այդպես էլ արվում է՝ **մաշվածության տոկոսները կիրառվում են տարբեր տեսակի USU-ների նորոգման աշխատանքների արժեքները հաշվարկելիս:** Մինչդեռ, կախված USU-ի տեսակից, մաշվածության տոկոսները տարբեր են [1,2]: Հետևաբար, ԱՊՊԱ ոլորտում USU-ների վերականգնման արժեքների որոշման ընթացքում անճշտություններից խուսափելու համար, անհրաժեշտ է տրանսպորտային միջոցների տեսակներին համապատասխան մշակել առանձին աղյուսակներ՝ դրանց մաշվածության տոկոսների վերաբերյալ:

Կանոններ RL-013-ի «Գնահատման սկզբունքները» բաժնում առաջարկվում է վնասված USU-ի վերանորոգման աշխատանքների արժեքների հաշվարկները կատարելիս՝ վնասված դետալների կամ հանգույցների արժեքները որոշել՝ ելնելով ՀՀ-ում ձևավորված, օգտագործված պահեստամասերի շուկա-

յում առկա հնարավորինս նույն տարիքի և համանման գործարանային արտադրության հանգույցի կամ դետալի արժեքներից: Այստեղ նշենք, որ էթե գործնականում հնարավոր է պարզել USU-ի մաշվածությունը, հետևաբար և դրա դետալի ու հանգույցի մաշվածությունը, ինչը որոշվում է՝ կախված USU-ի կատարած վազքի և տարիքի մեծությունից, ապա օգտագործված /ապալրակազմված/ USU-ի վրայից հանված, շուկայում առանց դրա որակը հաստատող փաստաթղթի վաճառվող, օգտագործված հանգույցի մաշվածությունը գնահատող փորձագետն ակնադիտորեն չի կարող պարզել դրա համանման օգտագործվածությունը, մաշվածության աստիճանը: Այսինքն, էթե նույնիսկ ակնադիտորեն հնարավոր լինի պարզել դրա արտադրության տարեթիվը, ապա հնարավոր չի լինի պարզել դրա համանման օգտագործվածությունը, շահագործման պայմանները և կատարած վազքի մեծությունը: Ինչ վերաբերվում է նորոգման հետ կապված աշխատանքների /շուկայական արժեքին, ապա վերը նշված Կանոնների համաձայն՝ այն «պետք է համապատասխանի տվյալ շուկայում ձևավորված համանման վերանորոգման աշխատանքների պատշաճ կատարման համար սովորաբար գանձվող գնին»: Մինչդեռ, միննույն փորձաքննության կատարման ընթացքում (առաջնային, ստուգիչ, լրացուցիչ և կրկնակի), տարբեր փորձագետներ կարող են օգտվել տարբեր աղբյուրներից և հաշվարկներում հիմք ընդունել տարբեր արժեքներ/տարբեր մեծություններ, ինչպես կատարվող նորոգման աշխատանքների համար, այնպես էլ USU-ի փոխարինման ենթակա օգտագործված դետալների և հանգույցների համար՝ մեկ ընդհանուր բազայի բացակայության պատճառով: Նման դեպքերը բացառելու համար առաջարկվում է ստեղծել և հաստատել մեկ ընդհանուր էլեկտրոնային բազա, որը կներառի վերանորոգման համար կատարվող աշխատանքների արժեքները՝ ըստ աշխատանքի տեսակի, նորմա-ժամ հասկացությամբ՝ կախված USU-ի տեսակից և տարատեսակից:

Ներկայումս շատ երկրներում /ՌԴ, ԱՄՆ, ԳԴՀ, Չեխիա և այլն/ USU-ի վնասվածության հետևանքով ապահովագրական հատուցումների վճարման գումարի հաշվարկները /հաշվետվությունները, փորձաքննությունները կատարվում են տարբեր ծրագրերի /audatex, autotax, eurotax և այլն/օգնությամբ: Նշված ծրագրերի աշխատանքի հիմքում ընկած է ինչպես վերանորոգման համար կատարվող աշխատանքների արժեքների, այնպես էլ փոխարինման պահեստամասերի՝ այդ թվում նաև օգտագործվածների/ արժեքների համար

ստեղծված ընդհանուր էլեկտրոնային բազան: Այդ ծրագրերի կիրառումը բերում է տարբեր գնահատող մասնագետների /փորձագետների/ կողմից տրվող հաշվետվություններում/եզրակացություններում կիրառվող արժեքային մեծությունների տարբերության վերացմանը:

Վերոգրյալից ելնելով՝ ներկայումս անհրաժեշտություն է առաջացել ՀՀ-ում համապատասխան շահագրգիռ կազմակերպությունների /փորձագիտական, ապահովագրական/ կողմից, ստեղծել տեղեկատվական տվյալների մեկ ընդհանուր էլեկտրոնային շտեմարան /բազա/, որից կարող են օգտվել ԱՏՄ-ների գնահատման, ապահովագրական և վնասների հատուցումների արժեքների հաշվարկների, վնասների փոխհատուցման համար կատարվող հաշվետվություններ և եզրակացություններ կազմող փորձագետները: Նշված աշխատանքները ցանկալի է կատարել ժամանակակից համակարգչային ծրագրերի կիրառմամբ:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Махнин Е.Л., Федотов С.В, Казюлин А.С Исследование автототранспортных средств в целях определения стоимости восстановительного ремонта и оценки (Методическое руководство для судебных экспертов) /Теория и практика судебной экспертизы. Научно-практический журнал, М.: Наука, № 1(9), 2008, с.148-174.
2. Махнин Е.Л., Федотов С.В. и др. Исследование автототранспортных средств в целях определения стоимости восстановительного ремонта и оценки (Методические рекомендации для судебных экспертов), М.: РФЦЭ, 2013. - 128 с.
3. Կանոններ RL1-015 (ԱՊՊԱ ոլորտում ապահովագրական պատահարի հետևանքով տուժողին պատկանող գույքի ոչնչացման (80 % և ավելի վնասի) դեպքում գույքի մնացորդային արժեքների հաշվարկման մեթոդաբանության) «Հայաստանի ավտոապահովագրողների բյուրո» Իրավաբանական անձանց միություն, Երևան, 2015, 4 էջ:
4. Կանոններ RL 1-013 (ԱՊՊԱ ոլորտում ապահովագրական պատահարի արդյունքում գույքին պատճառված վնասների գնահատման և փորձաքննության կարգի, մեթոդաբանության, փորձագետների որակավորման կարգի չափանիշների ու պայմանների և որակավորումից զրկման

կարգի ու հիմքերի) «Հայաստանի ավտոապահովագրողների բյուրո» իրավաբանական անձանց միություն, Երևան, 2015, 50 էջ:

ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԱՊՊԱ ՈԼՈՐՏՈՒՄ

«ԿԱՆՈՆՆԵՐ RL 1-015»-Ի և

«ԿԱՆՈՆՆԵՐ RL 1-013»-Ի ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Աղայան Ռուբեն

ՀՀ ԳԱԱ «Փորձաքննությունների ազգային բյուրո» ՊՈԱԿ-ի ապրանքագիտական փորձաքննությունների բաժնի փորձագետ

Ներկայացված հոդվածում լուսաբանված են ավոտորանսպորտային միջոցների (ԱՏՄ) վթարների դեպքում ԱՊՊԱ ոլորտում դրանց վնասների փոխհատուցման գործընթացում վնասի չափի արժեքների որոշման ընթացքում ԱՏՄ մաշվածության մեծության որոշման և դրանց դետալների տեսակարար կշռային արժեքի որոշման մեթոդաբանությունները: Ինչպես նաև առաջարկվում է ԱՏՄ-ների տեսակների միջազգային դասակարգումից ելնելով՝ ԱՊՊԱ ոլորտի կանոններում կատարել համապատասխան փոփոխություններ և վերամշակումներ՝ նշված բնագավառում մասնագիտական հաշվետվությունները և փորձագիտական եզրակացությունները կազմելիս անճշտություններից խուսափելու համար:

Բանալի բառեր. ավտոմոտոտրանսպորտային միջոցներ (ԱՏՄ), մեթոդաբանություն, արժեքի տեսակարար կշիռ, ԱՊՊԱ ոլորտ, ԱՏՄ-ի մաշվածություն:

ИНТЕРПРЕТАЦИИ В ОБЛАСТИ ОСАГО В СВЕТЕ «ПРАВИЛА RL 1-015» И «ПРАВИЛА RL 1-013».

Агаян Рубен Саркисович

Эксперт отдела товароведческих экспертиз

Национального бюро экспертиз

Республики Армения

В представленной статье рассмотрена методология, которая используется при проведении автотехнических экспертных исследований в случаях дорожно-транспортных происшествий (ДТП) в связи с обязательным страхованием гражданской ответственности (ОСАГО). Разобраны подходы по определению затрат на восстановление автотранспортных средств, а также стоимости деталей этих средств с учётом их технического состояния, износа, наличия дефектов. По итогам выполненного анализа предложены рекомендации по внесению изменений и дополнений в вышеупомянутой области в соответствии с принятой международной классификацией. Показано, что при реализации на практике разработанных рекомендаций, будут достигнуты цели по обеспечению высокого качества и достоверности при составлении экспертных заключений и соответствующих отчётов.

Ключевые слова: автотранспортные средства (АМТС), методология, удельный вес стоимости, ОСАГО, износ АМТС.

INTERPRETATION IN CMTPLI SPHERE ON “RULES RL 1-015” AND “RULES RL 1-013”

Aghayan Ruben

Expert in Commodity expertises Department of

National Bureau of Expertises of the

Republic of Armenia

The article reveals the methodology which is used during auto-technical expert examination in cases of road accidents (RTA) in connection with Obligatory third-party liability insurance (CMTPLI). Approaches are analyzed to determine the cost of

recovery of vehicles, as well as the costs of details of assets, taking into account their technical condition, wear and tear, the presence of defects, etc.

According to the results of the analysis, recommendations have been proposed on amendments and additions to the above mentioned area in accordance with the international classification. It is shown that in the practice of the developed recommendations one can achieve the highest quality and reliability in the preparation of expert opinions and the corresponding reports.

Keywords: means of transport/vehicle, methodology, cost of specific weight, CMTPLI sphere, wear of vehicle.

СОВРЕМЕННЫЙ ПОДХОД К ПОНЯТИЮ И КЛАССИФИКАЦИИ МАТЕРИАЛЬНЫХ СЛЕДОВ, СВЯЗАННЫХ С ОБСТОЯТЕЛЬСТВАМИ ИЗГОТОВЛЕНИЯ ПОДДЕЛЬНОГО ДОКУМЕНТА

Ляпичев Владимир Емельянович

Доцент кафедры исследования документов
УНК ЭКД Волгоградской академии МВД
России, кандидат технических наук, доцент,
полковник милиции в отставке

Досова Анна Владимировна

Заместитель начальника кафедры основ
экспертно-криминалистической
деятельности УНК ЭКД Волгоградской
академии МВД России, кандидат
юридических наук,
подполковник полиции

Задоров Александр Георгиевич

старший преподаватель кафедры
исследования документов УНК ЭКД
Волгоградской академии МВД России,
подполковник полиции

Значение документа, проходящего по делу в качестве вещественного доказательства и используемого для расследования обстоятельств совершенного преступления, обусловлено тем, что он содержит различную по своей природе криминалистически значимую информацию. Эта информация содержится в *материальных следах*, приобретаемых документом в результате его изготовления, использования, а также воздействия различных по своей природе факторов, в том числе при преднамеренном изменении первоначальных реквизитов.

На важность изучения следов, как способа познания расследуемого события, неоднократно указывал С. М. Потапов. Большинство преступлений, писал он, совершается без очевидцев и отсюда, вполне понятно, значение для обнаружения скрытых фактов, решения задач отождествления, реконструкции картины преступления, для формирования следственных версий, успешного проведения оперативно-розыскных мероприятий и, в конечном итоге, установления личности подозреваемых [1].

Самое общее понятие следа дано в словарях русского языка и трактуется в следующих значениях:

1. Отпечаток, оттиск ноги или лапы на какой-либо поверхности;
2. Результат, последствия чьей-либо деятельности, какого-либо события;
3. Царапина, шрам, отметина, оставшаяся после чего-либо, свидетельствующая о чем-либо;

4. Уцелевшая, незначительная часть чего-либо, небольшой, незначительный остаток, уцелевший от того, что было [2].

Следует отметить, что среди криминалистов не существует единой точки зрения в отношении понятия «след». Однако по мнению подавляющего большинства ученых, след следует рассматривать как результат отражения события в окружающей среде, что сопровождается ее изменением. Известный криминалист-трасолог Б.И. Шевченко рассматривал понятие «след» в широком смысле, как всевозможные материальные изменения, возникающие в окружающей среде в связи с совершением преступления: перемещение предметов, исчезновение одних и появление других, перемены в состоянии предметов, потеря ими одних качеств и приобретение других [3]. Другие криминалисты предлагали считать, что следы-это как остаточные явления происшедшего события [4]. Более расширенно трактовал понятие «след» В. Я. Колдин, который писал, что «следы преступления в широком смысле, т.е. разнообразные изменения в обстановке в результате преступления и образуют ту информацию, которая может быть использована для установления объектов, связанных с расследуемым событием. В качестве таких следов могут использоваться отображения в сознании людей, материальные следы человека, отдельных предметов, следы животных, веществ, технологических процессов» [5]. Рассматривая информационную сущность следов, А. Н. Васильев, в свою очередь, отмечал: «Надо полагать, что источником такой информации являются не только материальные, но и нематериальные следы, поскольку они отразили способ совершенного преступления» [6].

В настоящее время в криминалистике общепринято классифицировать следы преступления на идеальные и материальные. По мнению Л. А. Суворовой, идеальные следы -это «информация о происшедшем событии, отразившаяся в сознании человека в виде мысленных образов, которая может при необходимости им воспроизведена в вербальной или иной форме» [7].

В отношении понятия «материальные следы» и их классификации среди криминалистов нет устоявшегося единого мнения. По этому вопросу достаточно обоснованной выглядит точка зрения известного криминалиста Д. А. Турчина, который под материальными следами понимал «отраженную в материальной обстановке уголовно-релятивную информацию об изменениях, произошедших в результате совершения преступления, и выраженную в сигнально-знаковых образованиях, представляющих собой отдельные предметы, их отношения, свойства и материальные отображения, а также наличие или отсутствие структурных связей между ними» [8].

По его мнению, материальные следы преступления классифицируются следующим образом:

- 1) следы трасологического происхождения, представляющие собой изменение, отражающее внешнее отображение объекта;
- 2) следы в виде качественных и количественных изменений;
- 3) следы как отношения и связи между объектами;
- 4) пространственно-временные следы;
- 5) следы в виде наличия либо отсутствия отображений, которые должны быть (или отсутствовать) при механизме совершения преступления;
- 6) следы отображения природных явлений;
- 7) микроследы [9].

Таким образом, *материальные следы в широком смысле следует рассматривать как материальные последствия, возникшие в связи с событием преступления* [10]. С этой точки зрения, *след выглядит как признак некоего события*. Подобная интерпретация следов позволяет рассматривать в качестве таковых не только традиционные следы-отображения, но и так называемые *информационные следы*.

Авторы ряда работ увязывают такого рода следы исключительно с преступлениями, *совершенными с использованием компьютерных и сетевых технологий* (С.Б. Шашкин,

Д.А. Турчин, О.В. Полещук). Так, в частности, О.В. Полещук и Г.М. Шаповалова в опубликованной ими монографии констатируют, что «массовое распространение персональных компьютеров, а также систем и коммуникационных сетей, широкое вовлечение их в преступную деятельность, следователям, дознавателям, экспертам придется сталкиваться не только с новым и мало изученным видом вещественного доказательства как компьютерное и коммуникационное оборудование, но и с самой компьютерной информацией, *новым видом следов - информационным*» [11].

Позиция указанных выше криминалистов выглядит, на наш взгляд, не совсем корректной. *Ведь информация, под которой понимается содержание сведений о лицах, предметах, фактах, событиях, явлениях и процессах*, не являясь материальным объектом, может быть зафиксирована не только на электронных, но и носителях иного рода, и, в частности, на бумаге.

Следовательно, информационные следы являются неотъемлемой частью каждого документа, а поэтому могут быть использованы при расследовании преступлений, совершенных с применением не только электронного, но и любого иного документа, в том числе бумажного. Разумеется, характер закрепления информации в электронных документах и в документах на бумажной основе в принципе сопоставимы. В то время как в бумажных документах информация фиксируется в вербальной форме на бумаге с помощью материалов письма, компьютерная информация фиксируется с помощью электронных сигналов и кодов на картах памяти, жестких съемных дисках и других электронных носителях.

К следам, *в узком смысле*, принято относить следы-отображения, возникающие в результате контакта следообразующего и следовоспринимающего объектов.

Профессор

В.Е.Корноухов рассматривает следы как конкретную форму реализации процесса «взаимодействия различных объектов, вовлеченных в совершение преступления, приводящих к передаче энергии, вещества, информации от одного объекта к другому» [12]. При этом автор правомерно отмечает, что следы, образующие в своей совокупности следовую картину преступления, отражают в преобразованном виде механизм совершенного деяния.

Подчеркивая информационное значение механизма в поисково-познавательной деятельности при раскрытии и расследовании преступлений, Р.С. Белкин указывал на то, что независимо от вида следообразующих объектов, качественных особенностей следовоспринимающих поверхностей, различий в ситуациях, при которых возникают следы, механизм следообразования- это то общее и устойчивое, что объединяет все элементы процесса следообразования, его изучение позволяет проникнуть в сущность следа, как объекта познания и тем самым объяснить его происхождение [13].

Выявление механизма следообразования является одним из условий познания всего расследуемого преступления, поскольку позволяет выяснить обстоятельства, относящиеся к способу его совершения, которые «входят в состав объективной истины, подлежащей установлению по делу, или помогают выявлению, проверке и оценке доказательств, прямо или косвенно устанавливающих предмет доказывания» [14].

Приступая к разработке классификации материальных следов, которые могут содержать криминалистически значимую информацию об обстоятельствах совершения преступлений, связанных с изготовлением официальных документов, мы учитывали особенности и разнообразие способов изготовления и подделки таких многомерных предметов, какими являются документы на бумажной основе. При этом указанные следы рассматривались как материальные последствия преступления, выражающиеся, прежде всего, в изменении (несоответствии) свойств подделываемого документа по отношению к образцу подлинного [15]. Кроме того, учитывались материальные следы, опосредованно связанные с событием преступления, которые могут быть обнаружены в процессе реализации оперативно-розыскных мероприятий.

В основу классификации указанных следов было заложено *различие механизма их образования*. Обобщив вышесказанное, полагаем, что материальные следы, которые могут содержать криминалистически значимую информацию об обстоятельствах совершения преступления, связанного с изготовлением официального документа на бумажной основе, можно классифицировать следующим образом:

1. Следы трасологические (технологические)- непосредственно в документе, которые несут информацию о применении ненадлежащих предметов, технических средств и устройств (например, пишущего прибора, печати, печатающих форм, полиграфических аппаратов), использованных при изготовлении документа и изменении его отдельных реквизитов;

2. Субстанционные следы- свидетельствуют об использовании нерегламентированных (отличных от предусмотренных) материалов при изготовлении сомнительного документа;

3. Следы в виде несоответствия формы и качества бланка установленным требованиям- при изготовлении официальных документов на бумажной основе на государственных полиграфических предприятиях применяется сочетание различных технологических процессов, обеспечивающих для определенного вида документов особую совокупность элементов защиты, воспроизведение которых в полном объеме в обычных условиях крайне затруднительно;

4. Следы в виде качественных, количественных изменений документе- к таким следам можно отнести, например, следы, возникающие в документе при изменении содержания текста, осуществляемого с помощью травящего вещества. При этом, в результате химического взаимодействия указанного вещества с материалами документа происходит изменение их свойств;

5. Следы в виде изменений в пространственно-геометрическом размещении реквизитов (их отдельных частей) и их размерных характеристик- такого рода следы наблюдаются, к примеру, в поддельных бланках, а также вследствие частичной подделки текста документа путем допечатки либо дописки дополнительных слов или штрихов;

6. Микроследы- к ним можно отнести остатки штрихов первоначального текста, измененного путем подчистки, частицы химических веществ, использованных для обесцвечивания штрихов в документе, а также следы, которые могут носить случайный характер, например, следы биологического происхождения (кровь, потожировые следы);

7. Информационные следы, под которыми следует понимать:

- несоответствие действительности содержания сведений о лицах, предметах, событиях, зафиксированных в бумажном документе, проходящем по делу в качестве вещественного доказательства;
- информация, связанная с обстоятельствами изготовления подложного документа, содержащаяся на электронных носителях, изъятых в процессе производства оперативно-розыскных мероприятий;

8. Следы, обусловленные наличием на месте реализации оперативно-следственных мероприятий устройств (МФУ, принтеры, оргтехника), предметов (печати, печатающие формы, фотоформы) и материалов (красящие вещества, бумага), используемых при изготовлении документов.

Законом предусмотрено несколько организационных форм изучения материальных следов преступления и сбора необходимой информации. Это, прежде всего, исследование документов в рамках их предварительного исследования на стадии возбуждения уголовного дела. Результаты этого исследования, оформляемые в виде справки или заключения эксперта, и могут служить основанием для возбуждения уголовного дела, либо в отказе от такового.

Одной из основных процессуальных форм изучения документов-вещественных доказательств, является их экспертное исследование как до, так и после возбуждения уголовного дела. Его специфичность определяется тем, что полученные результаты в форме заключения эксперта используются в качестве доказательств в процессе судебного разбирательства. Следует отметить, что решение экспертных задач, связанных с обстоятельствами изготовления сомнительного документа, как правило, предполагает изучение следов, относящихся к разным группам, то есть носит комплексный характер. Потребность в той или иной информации определяется видом документа-вещественного доказательства, способом его изготовления и подделки и, разумеется, спецификой задач, поставленных перед экспертами. Тем не менее, в представленной выше системе материальных следов в документе, приоритетное место занимают, по нашему мнению, следы контактного происхождения. Это обусловлено спецификой технологии изготовления любого документа на бумажной основе, которая связана с применением пишущих приборов, печатающих и репрографических устройств, а также печатей, при нанесении соответствующих реквизитов, что, в свою очередь, предполагает обязательный контакт этих устройств с подложкой документа.

Так, судебный эксперт, специализирующийся в области технико-криминалистической экспертизы документов, при установлении, к примеру, способа изготовления бланка, в своей предметно-практической деятельности решает сложную задачу, основываясь на изучении морфологических и субстанциональных следов этого объекта, он должен познать, прежде всего, способ и механизм следообразования, связав его с применявшимся при этом устройством (средством). При этом процесс познания информации, содержащейся в следе, можно представить в виде следующей цепочки: следовоспринимающий объект (подложка документа) - вещество следа (материал письма) - морфология следа - следообразующий объект (например, печатающая форма, пишущий прибор) - способ следообразования - устройство (средство). Все элементы представленной цепи диалектически связаны

между собой: каждое последующее звено есть этап в движении от анализа признаков к познанию свойств. При этом в качестве первых звеньев условной цепи изучения следа выступают элементы механизма следообразования, поскольку именно они в первую очередь выявляются экспертом при исследовании материальных следов в документе - вещественном доказательстве.

Гораздо сложнее, по объективным причинам, выглядит схема решения задачи, например, по идентификации струйного принтера, использованного при изготовлении документа. Тем не менее, методика решения этой задачи также предусматривает, прежде всего, установление способа изготовления документа, а, следовательно, изучение контактных следов. Разумеется, достоверность результатов, получаемых при идентификации, к примеру, струйного принтера, зависит не только от точного соблюдения положений соответствующих экспертных методик, и проведение последующего сравнительного исследования общих и частных признаков устройств, отобразившихся в сомнительном документе и в образце. Объективность выводов зависит и от своевременного и правильного выполнения мероприятий, осуществляемых на этапе первоначальных следственных действий, когда происходит изъятие компьютера и принтера [16]. Так, проверяемый струйный принтер или проверяемая печатающая головка могут быть идентифицированы при обязательном выполнении следующих двух условий:

- а) при наличии у поступившего на экспертизу документа электронного оригинала;
- б) если удалось точно установить программный продукт, который использовался для вывода электронной информации на твердую копию, включая также настройки на печать.

При формулировании выводов по результатам исследования сомнительного документа, эксперт, в соответствии с положениями типовых методик, при ответе на поставленный перед ним вопрос, обязан критически оценить совокупность всех выявленных материальных следов, образующих, в целом, следовую картину. При этом форма вывода определяется конкретной следовой картиной, в которой механизм расследуемого деяния отражается с той или иной степенью адекватности. По этому поводу И. И. Пророков писал: «Один и тот же объект в разных условиях может образовывать следы, различные как по своему виду, так и по характеру и объему отображения в них своего внешнего строения» [17].

В ряде случаев эксперту не удастся обнаружить следы подделки в документе, несмотря на точное следование положениям типовой методики. Это может быть связано с несовершенством последней или стремительно развивающимися возможностями современной полиграфической, репрографической и компьютерной техники, а также с высоким уровнем специальной подготовки преступника, позволяющим ему изготавливать определенного рода документы, по своим качествам

мало отличающимися от подлинных. В связи с этим эксперт обязан констатировать в выводах, что решить поставленную перед ним задачу в рамках его компетенции не представилось возможным.

Представляется целесообразным отметить, что предложенная классификация материальных следов наглядно демонстрирует «слои» информации, которые можно извлечь при осмотре места изготовления документа, вызывающего сомнение в подлинности, а также при его криминалистическом исследовании. Обращает на себя внимание взаимосвязь между следами, входящими в разные группы. Классификация может быть дополнена (конкретизирована), в частности, путем деления групп на подгруппы с учетом специфики документов, видов и способов их подделки.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Потапов С.М. Судебная фотография. - М.: ГИСЗ. 1936. – С. 78.
2. Кочубей А.В. Теоретические основы учения о микрообъектах: монография / А.В. Кочубей., Волгоград: ВА МВД России, 2007- С. 6.
3. Шевченко Б.И. Научные основы трасологии // Вопросы советской криминалистики. -М., 1959. -С. 72-73.
4. Крылов И.Ф. Криминалистическое учение о следах. Л., 1976.
5. Колдин В.Я. Задачи, объекты и этапы судебной идентификации // Правоведение, М., 1967, № 3, – С. 131.
6. Васильев А.Н. Следственная тактика. – М., 1976. – С. 3.
7. Суворова Л.А. Идеальные следы в криминалистике: Автореф. Дис. канд. юрид. наук. Воронеж, 2005. – С.6.
8. Турчин Д.А. Теоретические основы учения о следах в криминалистике. Владивосток, 1983. – С. 86.
9. Корноухов В.Е. Методика расследования преступлений: теоретические основы / В. Е. Корноухов. - М.: Норма, 2010. – С. 77-78.
10. Андреев И.С., Грамович Г.И., Порубов Н.И. Криминалистика: Учеб. пособие / Под ред. Н. И. Порубова- Мн.: Высш. шк., 1997. - С. 45.
11. Полещук О. В., Шаповалова Г. М. Криминалистическое исследование следов при расследовании компьютерных преступлений: Монография. - Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 2006. – С. 8.
12. Корноухов В. Е. Методика расследования преступлений: теоретические основы / В. Е. Корноухов. - М.: Норма, 2010. – С. 84.
13. Белкин Р. С. Курс криминалистики. Т.2- М.: Юристь. 1997. – С. 55.
14. Зуйков Г.Г., Установление способа совершения преступления при помощи криминалистических экспертиз и исследований: Библиотечка эксперта- М.: МВШ МВД СССР, 1970. – С. 8.

15. Шведова К.А. Современное состояние практики исследования полиграфической продукции в экспертно-криминалистических подразделениях территориальных органов МВД России // Судебная экспертиза. 2016. № 4(48). – С. 116-123.
16. Шашкин С. Б. Теоретические и методологические основы криминалистической экспертизы документов, выполненных с использованием средств полиграфической и оргтехники: дисс. ...докт. юрид. наук. Саратов, 2003. – С. 266.
17. Пророков И. И. Общие положения трасологии.: СШ МОБ СССР, 1967Вып. 6, 7.С. 7.

СОВРЕМЕННЫЙ ПОДХОД К ПОНЯТИЮ И КЛАССИФИКАЦИИ МАТЕРИАЛЬНЫХ СЛЕДОВ, СВЯЗАННЫХ С ОБСТОЯТЕЛЬСТВАМИ ИЗГОТОВЛЕНИЯ ПОДДЕЛЬНОГО ДОКУМЕНТА

Ляпичев Владимир Емельянович

Доцент кафедры исследования документов
УНК ЭКД Волгоградской академии МВД
России, кандидат технических наук, доцент,
полковник милиции в отставке

Досова Анна Владимировна

Заместитель начальника кафедры основ
экспертно-криминалистической
деятельности УНК ЭКД Волгоградской
академии МВД России, кандидат
юридических наук,
подполковник полиции

Задоров Александр Георгиевич

старший преподаватель кафедры
исследования документов УНК ЭКД
Волгоградской академии МВД России,
подполковник полиции

В статье приводится краткая характеристика материальных следов преступлений, связанных с изготовлением поддельных документов. Указаны организационные формы, направленные на изучение материальных следов и сбор информации о расследуемом преступлении.

Ключевые слова: материальные следы, документ, доказательство, преступление, задача.

MODERN APPROACH TO THE CONCEPT AND CLASSIFICATION OF MATERIAL TRACES ASSOCIATED WITH THE CIRCUMSTANCES OF MANUFACTURING A FORGED DOCUMENT

Lyapichev Vladimir

Associate Professor of the Chair of Document Examination of the Training and Scientific Complex of Expert Criminalistic Activities of the Volgograd Academy of the Ministry of Interior of Russia, Candidate of Science (Engineering), Associate Professor, Colonel of Militia

Dosova Anna

Deputy Head of the Chair of Expert Criminalistic Activities Fundamentals of the Training and Scientific Complex of Expert Criminalistic Activities of the Volgograd Academy of the Ministry of Interior of Russia, Candidate of Science (Law), Lieutenant Colonel of Police

Zadorov Alexandr

Lecturer of the Chair of Document Examination of the Training and Scientific Complex of Expert Criminalistic Activities of the Volgograd Academy of the Ministry of Interior of Russia, Lieutenant Colonel of Police

The article provides a brief description of the material traces of the crimes related to the manufacturing of forged documents. The article stated organizational forms, aimed at the study of the material traces and the collection of information on investigated crime.

Keywords: material traces, document, evidence, crime, task.

О НЕКОТОРЫХ ОСОБЕННОСТЯХ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СОВЕРШЕННЫХ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СОВРЕМЕННЫХ СРЕДСТВ МОБИЛЬНОЙ СВЯЗИ

Янин Сергей Александрович

начальник кафедры организации следственной работы
учебно-научного комплекса по предварительному
следствию в органах внутренних дел
Волгоградской академии МВД России,
кандидат юридических наук, доцент,
подполковник полиции

Ни для кого не является секретом, что развитие науки и техники приводит не только к положительным изменениям в жизни человечества. Результаты такого развития зачастую используются и преступниками для изобретения новых способов совершения преступлений и их сокрытия. Сказанное в полной мере относится к мошенничествам, совершаемым с использованием средств мобильной связи и компьютерной информации. В последние годы мошенничества данного вида потеснили «традиционные» способы совершения преступлений этого вида. Формазонство и «ломка» денег уступили место высоким информационно-телекоммуникационным технологиям. Сотовый телефон, эффективностью воздействия на доверчивых потерпевших, начал превосходить пресловутую «ловкость рук».

Этот процесс обусловлен спецификой способа совершения преступления, более безопасного для преступника, так как при этом во многих случаях не происходит непосредственного его визуального контакта с жертвой, то есть, отсутствует такая важная группа следов, как идеальные, следовательно, уменьшается доказательственная база.

С учетом механизма совершения преступления, и, как следствие, особенностей механизма слеодообразования, процесс раскрытия и расследования данных преступлений вызывает у сотрудников органов дознания и предварительного расследования определенные сложности ввиду недостаточной профессиональной их подготовленности. Это часто служит предпосылкой для подрыва авторитета правоохранительных органов. Во многих случаях данные преступления носят латентный характер, так как многие граждане, потерпевшие от данных преступлений, у которых были похищены не очень значительные суммы, не верят в возможности правоохранительных структур раскрыть указанное преступление, и с заявлением в полицию не обращаются. Таким образом, они дают преступникам возможность совершать хищения дальше.

Следует отметить, что эффективность борьбы с данным видом преступлений напрямую зависит от своевременности и быстроты проведения доследственной проверки и возбуждения уголовного дела. Так, качественно проведенная проверка предусматривает необходимость выяснения следующих вопросов:

- является ли сообщение о совершенном или готовящемся мошенничестве законным поводом к возбуждению уголовного дела;
- содержат ли факты, из которых получены сведения о мошенничестве, признаки преступления;
- место, время, способ совершения мошенничества;
- кто очевидец преступления;
- предмет мошенничества, материальный ущерб;
- данные о личности преступника;
- данные о преступной группе, лице, совершившем, участвовавшем в преступлении;
- данные о личности потерпевшего;
- обстоятельства, способствовавшие совершению преступления;
- по какой статье, части статьи уголовного кодекса может быть квалифицировано преступление;
- на основании каких конкретных данных признается, что факты, о которых получены сведения, действительно имели место;
- не установлены ли обстоятельства, препятствующие возбуждению уголовного дела;
- не имеется ли основание для отказа в возбуждении уголовного дела;
- кто в соответствии с законом уполномочен проводить дознание или предварительное следствие в случае возбуждения уголовного дела;
- какие меры должны быть приняты для предупреждения или пресечения мошенничества, а равно для закрепления следов преступления [1, с. 67-68].

Как показывает судебно-следственная практика, в подавляющем большинстве случаев поводом для возбуждения уголовного дела о «телефонном» мошенничестве является заявление потерпевшего. При этом следователю либо оперативному работнику необходимо подробно опросить заявителя. Сложность проведения такого опроса часто связана с особенностями личности самого потерпевшего, так как чаще всего они являются лицами пожилого возраста. При этом надлежит выяснить следующую информацию:

- на мобильный либо стационарный телефон поступил звонок, номер телефона звонившего, дата и время поступления звонка потерпевшему, СМС или ММС;

- кем представился звонивший, в чем именно заключалась суть беседы, какие просьбы или предложения он выдвигал;
- запомнил ли потерпевший голос звонившего, если да, то какие именно особенности остались в памяти, сможет ли опознать звонившего по голосу;
- какую сумму денежных средств, за выполнение каких действий звонивший просил ему передать, каков был способ передачи денег, если блиц-переводом - на чье имя, адрес этого лица; если через посредника – всю информацию относительно последнего (описание внешности, особенностей поведения и т.п.), описание транспорта, на котором он приехал; если деньги переведены на счет определенного номера сотового телефона - на какой номер сотового телефона была зачислена денежная сумма;
- иные обстоятельства, имеющие значение для уголовного дела.

Также стоит рекомендовать следователям при опросе потерпевшего (как и допросе на первоначальном этапе расследования), обязательно выяснить возможность опознания потерпевшим голоса преступника, по каким особенностям. Как отмечают Т.В. Астишина и Е.В.Маркелова [2], удачный опрос (допрос) потерпевшего позволит провести опознание голоса злоумышленника. В случае, если деньги были переданы посреднику, целесообразно направить потерпевшего в экспертное подразделение для составления фотокомпозиционного портрета преступника. Фотограф разослать в территориальные ОВД.

Кроме опроса, в содержание первоначальных проверочных действий входит осмотр места происшествия (места непосредственной передачи денег преступнику или курьеру, либо место перечисления денежных средств на счет преступника). Данное следственное действие проводится в соответствии с криминалистическими рекомендациями в зависимости от характера места происшествия (помещение либо открытая местность), что влияет на применяемые тактические приемы осмотра (концентрический либо эксцентрический, линейный или фронтальный способы).

Для установления источника телефонного звонка потерпевшему, отмечает Л.Ю. Аксенова [3], необходимо:

- получить детализацию звонков потерпевшего в день совершения преступления и приобщить к материалам уголовного дела;
- среди входящих и исходящих вызовов установить абонентский номер сотового телефона предполагаемого мошенника;
- поручить сотрудникам органа дознания установить анкетные данные лица, на имя которого зарегистрирован интересующий следствие номер, путем направления запроса в соответствующую сотовую компанию либо с использованием специальных возможностей Бюро специальных технических мероприятий территориального органа МВД России по субъекту РФ;

- подготовить материалы для возбуждения ходатайства перед судом о получении информации о соединениях между абонентами и (или) абонентскими устройствами, а именно: о предоставлении разрешения на получение данных о входящих и исходящих соединениях, установлении IMEI-номера, с которым работала сим-карта, с указанием привязки к базовой станции ее адреса местоположения и азимута направления, о движении денежных средств по абонентскому номеру, на который были перечислены денежные средства, и о том, с какими IMEI -номерами работал абонентский номер в интересующий период времени;
- после получения судебного решения, копии направить в соответствующие компании операторов сотовой связи региона, в номерную емкость которых входит абонентский номер;
- произвести осмотр полученных протоколов телефонных соединений мобильных телефонов, по которым возможно установление данных абонента и IMEI-номера используемого аппарата;
- выполнить запрос по IMEI-номеру используемого аппарата сведений обо всех соединениях между абонентами или абонентскими устройствами с указанным IMEI-номером в сотовых компаниях конкретного региона с указанием адресов базовых станций, телефонных номеров абонентов и сведений об анкетных данных, осмотр полученных протоколов соединений;
- в случае регистрации установленного лица за пределами региона, необходимо сообщить об этом в Управление уголовного розыска территориального органа МВД России по субъекту РФ с целью последующего направления в установленный регион соответствующей информации;
- в случае звонка на стационарный городской телефон, получить судебное решение на получение в телефонной компании, обслуживающей абонентский номер телефона, детализации соединений телефона потерпевшего в день совершения преступления, в дальнейшем направить запрос в телефонную компанию на предоставление этих сведений, после чего произвести выемку и приобщить данные к материалам уголовного дела.

При этом, с учетом важности оперативного сопровождения доследственной проверки и расследования на первоначальном этапе, определяющее значение для раскрытия преступления приобретает надлежаще организованное взаимодействие следователя и оперативных работников полиции, осуществляемое как во время работы в составе следственно-оперативной группы, так и в дальнейшем на основании поручения следователя. Качественное оперативное сопровождение позволяет установить круг свидетелей, соучастников преступления («таксистов», посредников, курьеров).

Кроме перечисленных мероприятий, особое значение с учетом специфики рассматриваемых преступлений после возбуждения уголовного дела, приобретают результаты такого следственного действия, как получение информации о соединениях между абонентами и (или) абонентскими устройствами, предусмотренного ст. 186.1 УПК РФ. Полученные у сотовых операторов детализации телефонных соединений между абонентами и (или) абонентскими устройствами с определением базовых станций и расшифровкой адресов местонахождения абонентских номеров в момент осуществления звонков приобщаются к уголовному делу в качестве доказательств.

Другим специфичным следственным действием является контроль и запись переговоров, в контексте настоящей статьи - прослушивание телефонных переговоров мошенников с абонентами. При этом результаты данного следственного действия используются для получения как имеющей значение для дела информации, так и служат образцами для сравнительного исследования в дальнейшем для назначения судебных фоноскопических экспертиз, в ходе которых возможно подтвердить принадлежность голосов на исследуемых фонограммах. Производится такое следственное действие, как ограничивающее конституционные права и свободы на основании судебного решения.

Особое значение на этапах доследственной проверки и возбуждения уголовного дела имеет проблема определения территориальной подследственности уголовного дела по факту совершенного «телефонного» мошенничества. Согласно ч. 2 ст. 152 УПК РФ, если преступление было начато в одном месте, а окончено в другом, то уголовное дело расследуется по месту окончания преступления. Однако, следователям необходимо помнить, что окончание преступления предусматривает выполнение объективной его стороны. Последняя же для мошенничества данного вида заключается не в обналичивании преступником похищенных денег, а в обмане потерпевшего для получения имущественной выгоды и зачислении денежных средств на счет, указанный мошенником (реже – при передаче денег посреднику), так как в этом случае он вправе распорядиться ими по своему усмотрению, например, оплачивая товары, услуги и т.п. То есть, местонахождение мошенника при обмане потерпевшего и будет местом выполнения объективной стороны преступления, то есть, местом производства предварительного расследования [4].

Таким образом, субъект предварительного расследования при получении заявления потерпевшего о совершении в отношении него мошенничества с использованием мобильного телефона, обязан принять его, рассмотреть, провести проверку и с учётом имеющейся в распоряжении органа предварительного расследования информации, принять решение по материалу в соответствии со ст.144,145 УПК РФ [5, с. 50-54]. Данное положение вытекает из содержания примечания к п.

1.2. Указания Генеральной прокуратуры РФ от 19 декабря 2011 г. №433/49 «Об усилении прокурорского надзора за исполнением требований закона о соблюдении подследственности уголовных дел», согласно которой в случаях, требующих безотлагательного осуществления следственных и иных процессуальных действий по закреплению следов преступления и установлению лица, его совершившего, не требуется незамедлительной передачи сообщения (заявления) для дальнейшей процессуальной проверки в соответствующий орган предварительного расследования или должностному лицу, уполномоченному на основании УПК РФ производить дознание или предварительное следствие, так как вопрос подследственности по преступлениям указанной категории на первоначальном этапе не всегда очевиден. Безотлагательность же действий, направленных на выявление преступника, и пресечение дальнейшей возможности этого лица распорядиться денежными средствами, здесь не вызывает сомнений.

Очевидно, что соблюдение сотрудниками органов предварительного расследования и органа дознания перечисленных выше рекомендаций по производству проверочных мероприятий и следственных действий, будет способствовать повышению качества проверки, проводимой по факту совершения мошенничества с применением средств мобильной связи, что, в свою очередь, позволит повысить эффективность расследования преступлений данной категории.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. *Нуждин А.А.* Расследование мошенничества, совершенного осужденными в учреждениях УИС с использованием средств сотовых систем подвижной связи: дис. канд. юрид. наук / А.А. Нуждин. – Рязань 2013.
2. *Астишина Т.В., Маркелова Е.В.* Проблемы расследования преступлений, связанных с мошенническими действиями, совершенные с использованием средств сотовой телефонной связи // Вестник Казанского юридического института МВД России. 2014. № 2 (16). Научная библиотека КиберЛенинка: <http://cyberleninka.ru/article/>
3. *Аксенова Л.Ю.*, Алгоритм действий следователя и органа дознания при расследовании мошенничеств с использованием средств сотовой связи // Вестник Омской юридической академии, 2016 г. № 3 (32). Научная библиотека КиберЛенинка: <http://cyberleninka.ru/article/>
4. *Яджин Н.В., Егоров В.А.* Организационно-правовое и информационное обеспечение расследования преступлений, совершаемых с использованием средств мобильной связи, Юридическая наука и правоохранительная практика. 2015. № 4 (34). Научная библиотека КиберЛенинка: <http://cyberleninka.ru/article/>

-
5. *Власова С.В.* К вопросу об особенностях раскрытия и расследования преступлений, связанных с использованием средств сотовой связи // Вестник Нижегородской академии МВД России. 2013. № 3. Научная библиотека КиберЛенинка: <http://cyberleninka.ru/article/>

О НЕКОТОРЫХ ОСОБЕННОСТЯХ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СОВЕРШЕННЫХ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СОВРЕМЕННЫХ СРЕДСТВ МОБИЛЬНОЙ СВЯЗИ

Янин Сергей Александрович

начальник кафедры организации следственной работы
учебно-научного комплекса по предварительному
следствию в органах внутренних дел
Волгоградской академии МВД России,
кандидат юридических наук, доцент,
подполковник полиции

В статье анализируются некоторые особенности организации расследования мошенничеств, совершенных с использованием средств мобильной связи. Особое внимание обращено на порядок и содержание доследственной проверки по факту такого мошенничества, действия органов предварительного следствия и дознания при этом, организационные особенности производства некоторых проверочных мероприятий.

Ключевые слова: уголовное дело, мошенничество, мобильная связь, обман и злоупотребление доверием, телефонные соединения, контроль и запись переговоров.

SOME FEATURES OF INVESTIGATION OF CRIMES COMMITTED WITH THE USE OF MODERN MEANS OF MOBILE COMMUNICATION

Yanin Sergey

Head of the Department of Organization of the
Investigative Work of Educational and Scientific
Complex on Preliminary Investigation in Internal
Affairs Bodies Volgograd Academy
of the MIA of Russia, PhD in Law,
Associate Professor,
Police Lieutenant Colonel

The article analyzes some peculiarities of the investigation of fraud committed using mobile devices. Special attention is paid to the order and content dosledstvennaja of investigation of such fraud, the actions of bodies of preliminary investigation and inquiry at the same time, the organizational features of the production of some test events.

Keywords: criminal case, fraud, mobile communications, fraud and breach of trust, telephone connection, the control and recording of conversations.

ՆՅՈՒԹԵՐԻ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԺԱՄԿԵՏԸ ԵՐԿԱՐԱՑՆԵԼՈՒ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ

Ղամբարյան Արթուր

ՀՀ քննչական կոմիտեի նախագահի տեղակալ,
Հայ-ռուսական համալսարանի պետության և
իրավունքի տեսության ամբիոնի վարիչ,
իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
արդարադատության գնդապետ

ՀՀ քր. դատ. օր-ի 180-րդ հոդվածում կատարվել են փոփոխություններ, որոնք ուժի մեջ են մտել 01.01.2017թ: Նշված հոդվածի 3-5-րդ մասերի համաձայն՝ այն դեպքում, երբ անհրաժեշտ է ստանալ նշանակված փորձաքննության եզրակացությունը և առանց այդ փորձաքննության եզրակացությունը ստանալու հնարավոր չէ լուծել հանցագործության մասին հաղորդման կապակցությամբ քրեական գործ հարուցելու կամ քրեական գործ հարուցելը մերժելու հարցը, ապա հետաքննության մարմնի կամ քննիչի պատճառաբանված միջնորդության հիման վրա սույն հոդվածի 1-ին մասում նշված ժամկետը հսկող դատախազի որոշմամբ կարող է երկարացվել ևս մինչև 20 օր ժամկետով: Երկարացված ժամկետի ընթացքում այլ դատավարական գործողություններ կատարվել չեն կարող, բացառությամբ այնպիսի գործողությունների, որոնք ուղղված են փորձագետի գրավոր միջնորդության բավարարմանը, առանց որոնց հնարավոր չէ փորձաքննություն կատարելը կամ պատշաճ փորձաքննություն իրականացնելը: Հետաքննության մարմինը կամ քննիչը պարտավոր է սույն հոդվածի 1-ին մասում նշված ժամկետը երկարացնելու մասին միջնորդությունը, ինչպես նաև նյութերը հսկող դատախազին ներկայացնել այդ ժամկետը լրանալու օրվանից առնվազն երկու օր առաջ: Միջնորդությունը մերժելու կամ մասնակի բավարարելու դեպքում դատախազը կայացնում է պատճառաբանված որոշում: Ընդ որում, միջնորդությունը մերժելու մասին որոշման հետ միաժամանակ դատախազը հետաքննության մարմնին կամ քննիչին գրավոր ցուցում է տալիս քրեական գործ հարուցելու կամ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին: Եթե հետաքննության մարմնի կամ քննիչի միջնորդությունը

ստանալու պահից երկօրյա ժամկետում հսկող դատախազն այդ միջնորդության կապակցությամբ որևէ որոշում չի կայացնում, ապա այն համարվում է բավարարված»:

Սույն հոդվածում կքննարկվեն հետևյալ հարցադրումները՝

- նյութերի նախապատրաստման 10 օրյա ժամկետը երկարացնելու միջնորդությունը քննիչն ինչ հիմքերով և պայմաններով է ներկայացնում (1),
- ժամկետը երկարացնելու մասին միջնորդության վերաբերյալ դատախազն ինչ ակտեր է կայացնում (2),
- ժամկետը երկարացնելու մասին միջնորդությունը մերժելու դեպքում արդյո՞ք դատախազն իրավասու է քրեական գործ հարուցելու կամ հարուցումը մերժելու որոշում կայացնել (3),
- միջնորդությունը մերժելու մասին դատախազի ակտերի վերաբերյալ քննիչը կարո՞ղ է առարկություն ներկայացնել (4),
- երկարացված ժամկետում քննիչն ինչ դատավարական գործողություններ կարող է կատարել (5),
- նյութերի նախապատրաստման ժամկետը քանի՞ անգամ կարող է երկարացվել (6):

1. Նյութերի նախապատրաստման 10 օրյա ժամկետը երկարացնելու միջնորդության հիմքը և պայմանները:

Նյութերի նախապատրաստման ժամկետը երկարացնելու մասին միջնորդություն ներկայացվում է բացառապես փորձաքննության եզրակացությունը ստանալու հիմքով և հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում՝

1. փորձաքննությունը նշանակելու մասին որոշումը կայացվել է նյութերի նախապատրաստման 10 օրյա ժամկետում,
2. փորձագետի եզրակացությունը հնարավոր չէ ստանալ նյութերի նախապատրաստման 10 օրյա ժամկետում,
3. առանց փորձագետի եզրակացության հնարավոր չէ լուծել քրեական գործ հարուցելու կամ քրեական գործի հարուցումը մերժելու հարցը:

Ժամկետը երկարացնելու մասին քննիչը ներկայացնում է պատճառաբանված միջնորդություն, որտեղ հիմնավորվում է փորձաքննության եզրակացությունը ստանալու անհրաժեշտությունը և առանց դրա քրեական գործ

հարուցելու կամ հարուցումը մերժելու հարցը լուծելու անհնարինության մասին դիրքորոշում:

2. Ժամկետը երկարացնելու մասին միջնորդության վերաբերյալ դատախազի կայացրած ակտերը:

Նյութերի նախապատրաստման ժամկետը երկարացնելու վերաբերյալ քննիչի միջնորդության հիման վրա դատախազը կայացնում է առանձին դատավարական որոշում, բացառությամբ՝ դատախազի կողմից ժամկետը երկարացնելու վերաբերյալ միջնորդությունը՝ լրությամբ բավարարելու դեպքի (այս մասին ստորև):

Քննիչի միջնորդության վերաբերյալ դատախազն իրավասու է կայացնել հետևյալ որոշումներից որևէ մեկը՝

1. *Բավարարել միջնորդությունը և մինչև 20 օր ժամկետով երկարացնել նյութերի նախապատրաստման ժամկետը:* Օրենքը հնարավորություն է տալիս դատախազին միջնորդությունը բավարարել ոչ միայն որոշում կայացնելով, այլ նաև առանց որոշում կայացնելու՝ **լրությամբ** («դատախազի կողմից միջնորդությունը լրությամբ բավարարելու մասին» կանոն): Այսպես՝ եթե քննիչի միջնորդությունը ստանալու պահից 2 օրյա ժամկետում հսկող դատախազն այդ միջնորդության կապակցությամբ որևէ որոշում չի կայացնում, ապա այն համարվում է բավարարված:

«Դատախազի կողմից միջնորդությունը լրությամբ բավարարելու մասին» կանոնը կիրառելիս՝ կարող է անորոշություն առաջանալ երկօրյա ժամկետի հաշվարկման սկիզբը որոշելու հարցում: Բանն այն է, որ օրենքով նախատեսված է «միջնորդությունը ստանալու պահից 2 օրյա ...» ձևակերպումը. կարծում ենք՝ միջնորդությունը համարվում է ստացված դատախազություն մուտք լինելու պահից (օրինակ՝ Mulberry համակարգով ուղարկելու պահից այն համարվում է ստացված)՝ անկախ նրանից, թե փաստացի հսկող դատախազը երբ է այն ստացել: Հակառակ դեպքում 2 օրյա ժամկետի հաշվարկը կլինի անտեսանելի և վերահսկողությունից դուրս, ինչն էլ կարող է հանգեցնել նյութերի նախապատրաստության 10 օրյա ժամկետի խախտմանը: Եթե քննիչի միջնորդությունը դատախազություն մուտք լինելու փաստը հավաստելու պահից 2 օրյա ժամկետում քննիչը չի ստանում միջնորդությունը մեր-

ժելու, մասնակի բավարարելու կամ բավարարելու մասին դատախազի առանձին որոշում, ապա ժամկետն օրենքի ուժով համարվում է երկարացված՝ 20 օրով:

2. *Մասնակի բավարարել միջնորդությունը*, օրինակ՝ ժամկետը երկարացնել ոչ թե 20 օրով, այլ 10 օրով: Այս դեպքում դատախազը պարտավոր է կայացնել պատճառաբանված որոշում:

3. *Միջնորդությունը մերժել:* Ժամկետը երկարացնելու մասին միջնորդությունը մերժելիս՝ դատախազը.

- 1) կայացնում է պատճառաբանված որոշում,
- 2) քննիչին գրավոր ցուցում է տալիս քրեական գործ հարուցելու կամ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին,
- 3) միջնորդությունը մերժելու մասին որոշումը կայացնում է, իսկ ցուցումը տալիս է մինչև նյութերի նախապատրաստման 10 օրյա ժամկետը լրանալը՝ այն հաշվարկով, որ քննիչը հնարավորություն ունենա, ի կատարումն ցուցումի, քրեական գործ հարուցելու կամ հարուցումը մերժելու մասին որոշումը կայացնի նյութերի նախապատրաստման 10 օրյա ժամկետի սահմաններում: Թերևս այս նպատակով օրենսդիրը քննիչին պարտավորեցնում է նյութերի նախապատրաստման ժամկետը երկարացնելու միջնորդությունը ներկայացնել 10 օրյա ժամկետը լրանալուց առնվազն 2 օր առաջ, որպեսզի դատախազը մինչև 10-օրյա ժամկետը լրանալը, փաստացի ունենա առնվազն 2 օր՝ որոշում կայացնելու համար: Եթե դատախազը մինչև 10 օրյա ժամկետը լրանալը միջնորդությունը մերժելու մասին որոշում չի կայացնում կամ ցուցում չի տալիս, ապա կիրառելի է «դատախազի կողմից միջնորդությունը լռությամբ բավարարելու մասին» կանոնը. ժամկետը օրենքի ուժով համարվում է 20 օրով երկարացված:

Օրենսդիրը հստակ սահմանել է, որ միջնորդությունը մերժելու հետ միասին, դատախազը տալիս է գրավոր ցուցում, ուստի միջնորդությունը համարվում է մերժված երկու դատավարական ակտերի միաժամանակյա առկայության պայմաններում՝ **որոշում միջնորդությունը մերժելու մասին և ցուցում գործ հարուցելու կամ հարուցումը մերժելու մասին:** Եթե առկա է միջնորդությունը մերժելու մասին դատախազի որոշումը, սակայն բացակայում է քրեական գործ հարուցելու կամ հարուցումը մերժելու մասին դատախազի ցուցում-

մը, ապա դա նշանակում է, որ բացակայում է միջնորդությունը մերժելու մասին նորմը կիրառելու անհրաժեշտ պայմանները, ուստի այս դեպքում կիրառելի է «դատախազի կողմից միջնորդությունը լռությամբ բավարարելու մասին» կանոնը. ժամկետը օրենքի ուժով համարվում է 20 օրով երկարացված:

3. Ժամկետը երկարացնելու մասին միջնորդությունը մերժելու դեպքում դատախազի կողմից քրեական գործ հարուցելու կամ հարուցումը մերժելու որոշում կայացնելու իրավաչափությունը:

Արդյո՞ք դատախազն իրավասու է ժամկետը երկարացնելու մասին միջնորդությունը մերժելու դեպքում, քրեական գործ հարուցելու կամ հարուցումը մերժելու մասին ցուցում տալու փոխարեն որոշում կայացնել քրեական գործ հարուցելու կամ գործի հարուցումը մերժելու մասին:

Հարցին պատասխանելիս՝ պետք է նկատի ունենալ, որ նման իրավիճակում մրցակցում են մի կողմից՝ քրեական գործ հարուցելու կամ գործի հարուցումը մերժելու դատախազի ընդհանուր լիազորությունը, մյուս կողմից՝ ժամկետը երկարացնելու միջնորդությունը մերժելու դեպքում քրեական գործ հարուցելու կամ այն մերժելու մասին ցուցում տալու դատախազի հատուկ լիազորությունը: Եթե ընդունենք, որ առկա է ընդհանուր և հատուկ նորմերի մրցակցության իրավիճակ, ապա նման դեպքում պետք է կիրառել հատուկ նորմին նախապատվություն տալու աքսիոմատիկ պահանջը: Ուստի, կարծում ենք, որ դատախազն այս դեպքում իրավասու չէ քրեական գործ մերժելու կամ հարուցելու մասին որոշում կայացնել, այլ պարտավոր է ժամկետը երկարացնելու միջնորդությունը մերժելու հետ միասին՝ տալ քրեական գործ հարուցելու կամ այն մերժելու մասին ցուցում:

4. Միջնորդությունը մերժելու մասին դատախազի որոշման և ցուցումի վերաբերյալ առարկություն ներկայացնելը:

Արդյո՞ք քննիչը իրավասու է առարկություն ներկայացնել նյութերի նախապատրաստման ժամկետը երկարացնելու վերաբերյալ միջնորդությունը մերժելու մասին դատախազի որոշման և ցուցումի վերաբերյալ:

ՀՀ քր. դատ. օր-ի 55-րդ հոդվածի 26-րդ կետում նախատեսված ընդհանուր լիազորության հիման վրա, այն է՝ հսկող դատախազի գրավոր ցուցումների կամ որոշումների վերաբերյալ գրավոր առարկություններ ներկայացնել վերադաս դատախազին՝ չկասեցնելով դրանց կատարումը, քննիչը կարող է

առարկություն ներկայացնել դատախազի նշված ակտերի վերաբերյալ, սակայն մինչև նյութերի նախապատրաստման 10 օրյա ժամկետի լրանալը պետք է հարուցի քրեական գործ կամ մերժի գործի հարուցումը:

Եթե վերադաս դատախազը քննիչի առարկությունները ճանաչում է հիմնավորված, ապա վերացնում է հսկող դատախազի՝ միջնորդությունը մերժելու մասին որոշումը և ցուցումը: Ասվածը նշանակում է, որ կախված կոնկրետ դեպքի հանգամանքներից՝

1. եթե հսկող դատախազը չի բավարարել միջնորդությունը և ցուցում է սովել մերժել գործի հարուցումը, ապա վերադաս դատախազը, քննիչի առարկությունները հիմնավոր համարելով, պետք է վերացնի հսկող դատախազի ակտերը՝ միաժամանակ անդրադառնալով նաև գործի հարուցումը մերժելու մասին քննիչի որոշումը վերացնելու և քրեական գործ հարուցելու հարցին,
2. եթե հսկող դատախազը չի բավարարել միջնորդությունը և ցուցում է սովել հարուցել քրեական գործ, ապա վերադաս դատախազը, քննիչի առարկությունը ճանաչելով հիմնավոր, պետք է վերացնի հսկող դատախազի ակտերը՝ անդրադառնալով նաև քրեական գործի վարույթը կարճելու հարցին:

5. Երկարացված ժամկետում թույլատրելի դատավարական գործողությունները:

Նկատի ունենալով, որ նյութերի նախապատրաստման ժամկետը երկարացնելու միակ հիմքը փորձաքննության եզրակացության ստացումն է, ուստի օրենսդիրը սահմանել է, որ երկարացված ժամկետի ընթացքում այլ դատավարական գործողություններ կատարվել չեն կարող: Այլ կերպ ասած՝ քննիչը 10 օրյա ժամկետում պետք է կատարած լինի բոլոր դատավարական գործողությունները, իսկ ժամկետը երկարացնելու դեպքում՝ դրսևորի պասիվ վարքագիծ՝ ակնկալելով փորձագետի եզրակացության ստացումը:

Օրենքն այս կանոնից նախատեսում է մեկ բացառություն՝ քննիչը կարող է կատարել այնպիսի գործողություններ, որոնք ուղղված են փորձագետի գրավոր միջնորդության բավարարմանը, առանց որոնց հնարավոր չէ փորձաքննություն կատարելը կամ պատշաճ փորձաքննություն իրականացնելը: Այս բացառությունը գործում է այն դեպքում, երբ փորձագետը միջնորդություն է ներկայացրել տրամադրելու լրացուցիչ նյութեր, օրինակ՝ փորձաքննության

կատարման համար անհրաժեշտ է ստանալ փորձանմուշներ կամ փորձաքննության կատարման համար անհրաժեշտ է անձից վերցնել լրացուցիչ բացատրություններ: Կրկին նշենք, որ այս ժամանակահատվածում դատավարական գործողությունների կատարման իրավաչափության պարտադիր պայման է փորձագետի միջնորդության առկայությունը:

6. Նյութերի նախապատրաստման ժամկետը քանի անգամ կարող է երկարացվել

Գործնականում ծագում է այն հարցը, թե նյութերի նախապատրաստման ժամկետը քանի՞ անգամ կարող է երկարացվել: Կարծում ենք՝ հարցի պատասխանը հստակ է. նյութերի նախապատրաստման ժամկետը դատախազի կողմից կարող է երկարացվել մեկ անգամ՝ մինչև 20 օր ժամկետով: Այսպես՝ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 180-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ հանցագործությունների մասին հաղորդումները պետք է քննարկվեն և լուծվեն անհապաղ, իսկ գործ հարուցելու առիթի օրինականությունը և հիմքերի բավարար լինելը ստուգելու անհրաժեշտության դեպքում՝ դրանց ստացման պահից 10 օրվա ընթացքում: Այս նորմից բխում է, որ քրեական գործի հարուցման հարցը պետք է լուծել անհապաղ, այսինքն՝ օրենսդիրն այս հարցում սահմանել է անհապաղության ժամկետ: Մինևույն ժամանակ, նյութերի նախապատրաստման ժամկետը օրենքի ուժով կարող է տևել մինչև 10 օր, իսկ հսկող դատախազի որոշմամբ ժամկետը կարող է երկարացվել ևս մինչև 20 օր ժամկետով: Օրենքում «ևս» շաղկապի օգտագործումը ուղղակիորեն վկայում է, որ օրենսդիրը հնարավորություն է տալիս մեկ անգամ, օրենքի հիմքով, մինչև 10 օր երկարացնել նյութերի նախապատրաստման ժամկետը, որից հետո ժամկետը կարող է ևս մեկ անգամ երկարացվել միայն դատախազի որոշմամբ:

ՆՅՈՒԹԵՐԻ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԺԱՄԿԵՏԸ ԵՐԿԱՐԱՑՆԵԼՈՒ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ

Ղամբարյան Արթուր

ՀՀ քննչական կոմիտեի նախագահի տեղակալ,
Հայ-ռուսական համալսարանի պետության և
իրավունքի տեսության ամբիոնի վարիչ,
իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
արդարադատության գնդապետ

Հոդվածում հեղինակն անդրադառնում է 01.01.2017թ. ուժի մեջ մտած օրենսդրական փոփոխություններին, մասնավորապես՝ նյութերի նախապատրաստման ժամկետը երկարացնելու իրավական կարգավորման առանձնահատկություններին: Հեղինակը քննարկում է հետևյալ հարցերը՝ նյութերի նախապատրաստման 10 օրյա ժամկետը երկարացնելու միջնորդությունը քննիչն ինչ հիմքերով և պայմաներով է ներկայացնում (1), ժամկետը երկարացնելու մասին միջնորդության վերաբերյալ դատախազն ինչ ակտեր է կայացնում (2), ժամկետը երկարացնելու մասին միջնորդությունը մերժելու դեպքում արդյո՞ք դատախազն իրավասու է քրեական գործ հարուցելու կամ հարուցումը մերժելու որոշում կայացնել (3), Միջնորդությունը մերժելու մասին դատախազի ակտերի վերաբերյալ քննիչը կարո՞ղ է առարկություն ներկայացնել (4), երկարացված ժամկետում քննիչն ինչ դատավարական գործողություններ կարող է կատարել (5):

Բանալի բառեր. դատավարական ժամկետ, նյութեր նախապատրաստել, դատախազական հսկողություն, դատավարական ժամկետը երկարացնելու միջնորդություն:

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРОДЛЕНИЯ СРОКА ПОДГОТОВКИ МАТЕРИАЛОВ

Гамбарян Артур Сиреканович

Заместитель Председателя Следственного комитета
Республики Армения, заведующий кафедрой
Теории государства и права
Российско-Армянского Университета,
доктор юридических наук, профессор,
полковник юстиции

В статье автор рассматривает законодательные изменения, вступившие в силу 01.01.2017г., в частности, особенности правового регулирования продления срока подготовки материалов. Автор рассматривает следующие вопросы: на каких основаниях и условиях следователь представляет ходатайство о продлении 10-дневного срока подготовки материалов (1), какие акты выносит прокурор относительно ходатайства о продлении срока (2), правомочен ли прокурор вынести постановление о возбуждении уголовного дела или об отказе в возбуждении уголовного дела в случае отклонения ходатайства о продлении срока (3), может ли следователь представить возражение относительно актов прокурора об отклонении ходатайства (4), какие процессуальные действия может совершить следователь в течение продленного срока.

Ключевые слова: процессуальный срок, подготовка материалов, прокурорский надзор, ходатайство о продлении процессуального срока.

THE LEGAL REGULATIONS OF EXTENSION DEADLINE OF PREPARATION THE MATERIALS

Ghambaryan Arthur

Deputy Chairman of the Investigative Committee
of the Republic of Armenia, Head of Department
of Theory of State and Law,
Armenian-Russian University, Doctor of Law,
Professor, Colonel of Justice

In the Article the author reflects on 01.01.2017 enacted legislative changes, particularly on peculiarities of legal regulation of the extension deadline of materials preparation. The author discusses the following issues: on what grounds and circumstances the investigator presents the motion of 10 days extension of the deadline of

the materials preparation (1), what kind of acts the prosecutor must decide concerning the motion on extension the deadline of materials preparation (2), in the case of rejection the motion of extension the deadline, has the prosecutor authority to initiate the criminal case or make a decision to reject criminal case initiation (3), has the investigator the power to present an objection against the prosecutor's acts of rejection the motion (4), what procedural actions the investigation can accomplish during the extended deadline (5).

Keywords: procedural deadline, materials preparation, prosecutorial supervision, the motion of extension the procedural deadline.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫЙ КОНТРОЛЬ В СФЕРЕ ОБОРОТА ОРУЖИЯ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И ЕГО СУБЪЕКТЫ

Сургутсков Вадим Игоревич

доцент кафедры административного права и
административной деятельности органов
внутренних дел Омской академии МВД России,
кандидат юридических наук,
подполковник полиции

В соответствии со Стратегией национальной безопасности Российской Федерации [1], государственная и общественная безопасность относится к числу стратегических национальных приоритетов, а одним из основных показателей, необходимых для оценки состояния национальной безопасности, является удовлетворенность граждан степенью защищенности своих конституционных прав и свобод, личных и имущественных интересов, в том числе от преступных посягательств. Согласно Стратегии, обеспечение государственной и общественной безопасности осуществляется в том числе путем повышения эффективности деятельности правоохранительных органов и специальных служб, органов государственного контроля (надзора).

5 апреля 2016 г. Президент Российской Федерации В.В. Путин издал два указа [2, 3], внесших существенные изменения в систему государственных правоохранительных органов России. Во-первых, были упразднены Федеральная служба РФ по контролю за оборотом наркотиков (ФСКН России) и Федеральная миграционная служба (ФМС России). Их функции и полномочия, а также штатная численность были переданы Министерству внутренних дел Российской Федерации. Во-вторых, образована Федеральная служба войск национальной гвардии РФ (Росгвардия). Определено, что Росгвардия является федеральным органом исполнительной власти, осуществляющим функции по выработке и реализации государственной политики и нормативно-правовому регулированию в сфере деятельности войск национальной гвардии РФ, оборота оружия, частной охранной деятельности и вневедомственной охраны.

Внутренние войска МВД России преобразованы в войска национальной гвардии Российской Федерации. Кроме них, в структуру Росгвардии включены:

- органы управления и подразделения МВД России, осуществляющие федеральный государственный контроль (надзор) за соблюдением законода-

тельства Российской Федерации в сфере оборота оружия и частной охранной деятельности, а также вневедомственная охрана, в том числе Центр специального назначения вневедомственной охраны МВД России;

- специальные отряды быстрого реагирования территориальных органов МВД России;
- отряды мобильные особого назначения территориальных органов МВД России;
- Центр специального назначения сил оперативного реагирования и авиации МВД России и авиационные подразделения МВД России.

Кроме того, в ведение вновь образованного федерального органа исполнительной власти передано ФГУП «Охрана» МВД России.

На Росгвардию возложено решение следующих основных задач:

1) участие совместно с органами внутренних дел в охране общественного порядка, обеспечении общественной безопасности и режима чрезвычайного положения;

2) участие в борьбе с терроризмом и в обеспечении правового режима контртеррористической операции;

3) участие в борьбе с экстремизмом;

4) участие в территориальной обороне Российской Федерации;

5) охрана важных государственных объектов и специальных грузов в соответствии с перечнем, утвержденным Правительством Российской Федерации;

6) оказание содействия пограничным органам федеральной службы безопасности в охране государственной границы Российской Федерации;

7) осуществление федерального государственного контроля (надзора) за соблюдением законодательства Российской Федерации в сфере оборота оружия и частной охранной деятельности, а также осуществление вневедомственной охраны.

Уже сейчас очевидно, что в ведении Росгвардии будут находиться контроль за соблюдением требований законодательства об антитеррористической защищенности объектов и государственный контроль (надзор) за обеспечением безопасности объектов топливно-энергетического комплекса [4]. К слову, к охране последних в настоящее время могут привлекаться подразделения ведомственной охраны некоторых федеральных органов исполнительной власти и частные охранные организации. Кроме того, Росгвардия взяла на себя принадлежавшие ранее МВД России функции осуществления вневедомственной охраны и инспектирования подразделений охраны юридических лиц с особыми уставными задачами и подразделениями ведомственной охраны, имеющих в своем арсенале значительный объем боевого оружия.

Среди форм и методов деятельности, а также функций, предназначенных к осуществлению Росгвардией, отдельное место занимает контроль за оборотом оружия. Именно необходимость постановки под особый контроль оружия в нашей стране была названа Президентом Российской Федерации в качестве ключевого фактора в принятии решения о создании новой правоохранительной структуры [5].

Помимо контрольных полномочий в соответствии с Федеральными законами «Об оружии» [6] и «О войсках национальной гвардии Российской Федерации» [7], на Росгвардию возложены обязанности по выдаче лицензий и разрешений на осуществление отдельных видов деятельности (действий), связанных с оборотом оружия. Кроме того, в указанной сфере Росгвардия обладает максимальным объемом административно-юрисдикционных полномочий. Помимо привлечения к административной ответственности при выявлении нарушений правил разрешенной деятельности, должностные лица Росгвардии вправе принимать меры по приостановлению действия лицензий на оружие, а также их аннулированию.

До образования Росгвардии, функция по контролю за соблюдением законодательства в сфере оборота оружия была закреплена за МВД России. В настоящее время МВД России осуществляет функции по выработке и реализации государственной политики и нормативно-правовому регулированию в сфере внутренних дел, контроля за оборотом наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров, миграции, а также правоприменительные функции по федеральному государственному контролю (надзору) в сфере внутренних дел [8].

Вместе с этим МВД России продолжает принимать активное участие в контроле за соблюдением законодательства в сфере оборота оружия. В Российской Федерации насчитывается около 4,5 млн владельцев гражданского оружия, поэтому невозможно силами только лишь лицензионно-разрешительных подразделений Росгвардии обеспечить полноценный контроль за оборотом оружия. В пункте 21 части 1 статьи 12 Федерального закона «О полиции» [9] определено, что сотрудники полиции обязаны участвовать в порядке, определяемом МВД России и Росгвардии, в мероприятиях по контролю за обеспечением условий хранения (сохранностью) гражданского, служебного, боевого и наградного оружия, боеприпасов, патронов к оружию, находящихся в собственности или во временном пользовании граждан, осуществлять прием и хранение до передачи в территориальные органы Росгвардии добровольно сданного и найденного оружия, изымать оружие, принадлежавшее умершему собственнику с последующей передачей в территориальный орган Росгвардии, а также уничтожать оружие, боеприпасы, патроны к оружию, изъятые полицией по уголовным делам.

Согласно пункту 22 части 1 статьи 13 Федерального закона «О полиции», ее сотрудники вправе проверять места хранения, торговли, коллекционирования и экспонирования оружия, основных частей огнестрельного оружия, если имеются

данные, дающие основания подозревать граждан в совершении преступления, либо имеется повод к возбуждению дела об административном правонарушении.

Кроме того, сотрудники полиции имеют право проверять у граждан документы, подтверждающие законность владения (использования) ими гражданским или служебным оружием. К таким документам следует отнести:

- лицензии и разрешения на осуществление отдельных видов деятельности (конкретных действий), связанных с оборотом оружия;
- документы, подтверждающие занятия видами спорта, связанными с использованием огнестрельного оружия, разрешения на добычу охотничьих ресурсов, охотничьи билеты или членские охотничьи билеты.

Право проверки документов, подтверждающих законность владения оружием гражданами, сотрудники полиции могут реализовывать в ходе осуществления своих непосредственных обязанностей по охране общественного порядка и обеспечению общественной безопасности. В частности, таким правом наделены участковые уполномоченные полиции при осуществлении ими профилактического обхода закрепленных за ними административных участков, сотрудники патрульно-постовой службы полиции на постах и маршрутах патрулирования, сотрудники ГИБДД в ходе осуществления контроля за участниками дорожного движения, а также сотрудники полиции, участвующие в проведении целевых оперативно-профилактических мероприятий, в том числе в разрешенный (запрещенный) период охоты совместно с сотрудниками лицензионно-разрешительных подразделений Росгвардии, охотоведами и егерями.

Несмотря на то, что полиция перестала вести учет оружия и патронов к нему, в части 3.1 статьи 17 Закона о полиции оговаривается, что полиции предоставляется доступ к банкам данных о лицах, владеющих оружием, в порядке, который должен быть определен Росгвардией и МВД России.

В соответствии со Статьей 27 Федерального закона «Об оружии», изъятие оружия и патронов к нему производится полицией в случаях:

- ношения оружия гражданами, находящимися в состоянии опьянения, нарушения гражданами правил хранения, изготовления, продажи, передачи или использования оружия и патронов к нему, а также пересылки оружия до принятия окончательного решения в порядке, установленном законодательством Российской Федерации;
- аннулирования в установленном порядке лицензии и (или) разрешения;
- смерти собственника гражданского оружия или смерти гражданина, имевшего на законном основании боевое или служебное оружие;
- ликвидации юридического лица, являющегося собственником оружия;

В дальнейшем изъятое полицией оружие и патроны к нему подлежат передаче в территориальный орган Росгвардии.

В Наставлении по организации деятельности участковых уполномоченных полиции, утвержденного приказом МВД России от 31 декабря 2012 г. № 1166 [10] закреплено, что участковый при несении службы на административном участке обязан владеть информацией о местах хранения огнестрельного оружия, во время профилактического обхода должен уделять особое внимание полученной в соответствии с законодательством РФ информации о находящихся на хранении у граждан гражданском и наградном оружии, а также патронах к нему. Анализ практики организации взаимодействия территориальных органов МВД России и Росгвардии, осуществляемого на основании издаваемых ими совместных локальных правовых актов, позволяет выделить основные направления сотрудничества указанных органов в сфере оборота оружия. В частности, сотрудники полиции участвуют в проверках условий хранения оружия гражданами на основании запросов территориального органа Росгвардии. Выявляя административные правонарушения в сфере оборота оружия, информируют об этом территориальный орган Росгвардии. Принимают меры по установлению местонахождения похищенного или утраченного оружия. В свою очередь, территориальный орган Росгвардии периодически формирует списки граждан, имеющих в собственности оружие, с дальнейшим направлением указанных списков в территориальный орган МВД России, а также информирует его об умерших гражданах-владельцах оружия.

Существуют также факторы, негативно влияющие на действенность контроля за оборотом оружия. Как проблему, следует констатировать снижение эффективности работы полиции, и прежде всего, участковых уполномоченных полиции, по пресечению административных правонарушений в сфере оборота оружия, поскольку полиция утратила право составлять протоколы об административных правонарушениях, предусмотренных ст. 20.11 КоАП РФ, в части нарушения правил регистрации, перерегистрации оружия.

В завершение отметим, что за принятием законодательных актов, разграничивающих и уточняющих полномочия МВД России и Росгвардии по осуществлению контроля за оборотом оружия, должна произойти модернизация подзаконных актов, особенно в части, касающейся более детальной регламентации административных процедур и взаимодействия между названными правоохранительными органами при выдаче лицензий и разрешений на оружие, последующего контроля и применения мер административного принуждения в случае выявления нарушений правил оборота оружия.

От того, насколько качественно полиция и специализированные органы Росгвардии будут осуществлять свои функции в лицензионно-разрешительной сфере, во многом зависит общественная оценка, являющаяся в настоящее время основным

критерием, позволяющим определять градус доверия к правоохранительным органам. Дальнейшее принятие мер по оптимизации контрольной деятельности в сфере оборота оружия способствует предупреждению правонарушений, а значит, и решению актуальнейшей задачи противодействия преступности и борьбы с административными правонарушениями.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации [Электронный ресурс]: Указ Президента Рос. Федерации от 31 дек. 2015 г. № 683 // Справочно-правовая система «Консультант Плюс». Режим доступа: локальный.
2. О совершенствовании государственного управления в сфере контроля за оборотом наркотических средств, психотропных веществ и их прекурсоров и в сфере миграции [Электронный ресурс]: Указ Президента Рос. Федерации от 5 апр. 2016 г. № 156 // Справочно-правовая система «Консультант Плюс». Режим доступа: локальный.
3. Вопросы Федеральной службы войск национальной гвардии Российской Федерации [Электронный ресурс]: Указ Президента Рос. Федерации от 5 апр. 2016 г. № 157 // Справочно-правовая система «Консультант Плюс». Режим доступа: локальный.
4. О безопасности объектов топливно-энергетического комплекса: федеральный закон от 21 июля 2011 г. № 256-ФЗ // Собр. законодательства Рос. Федерации. 2011. № 30 (ч. 1). Ст. 4604.
5. Путин объяснил цель создания Нацгвардии // Рос. газ. 2016. 15 апр.
6. Об оружии: Федер. закон от 13 дек. 1996 г. № 150-ФЗ // Собр. законодательства Рос. Федерации. 1996. № 30 (ч. 1). Ст. 4604.
7. О войсках национальной гвардии Российской Федерации: Федер. закон от 3 июля 2016 г. № 226-ФЗ // Официальный интернет-портал правовой информации <http://www.pravo.gov.ru>. 2016. 3 июля.
8. Об утверждении Положения о Министерстве внутренних дел Российской Федерации и Типового положения о территориальном органе Министерства внутренних дел Российской Федерации по субъекту Российской Федерации [Электронный ресурс]: Указ Президента Рос. Федерации от 21 дек. 2016 г. № 157 // Справочно-правовая система «Консультант Плюс». Режим доступа: локальный.
9. О полиции: Федер. закон от 7 февр. 2016 г. № 3-ФЗ // Рос. газ. 2011. 8 февр.

-
10. Вопросы организации деятельности участковых уполномоченных полиции [Электронный ресурс]: приказ МВД России от 31 дек. 2012 г. № 166 // Справочно-правовая система «Консультант Плюс». Режим доступа: локальный.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫЙ КОНТРОЛЬ В СФЕРЕ ОБОРОТА ОРУЖИЯ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И ЕГО СУБЪЕКТЫ

Сургутсков Вадим Игоревич

доцент кафедры административного права и
административной деятельности органов
внутренних дел Омской академии МВД России,
кандидат юридических наук,
подполковник полиции

В статье анализируются полномочия нового государственного правоохранительного органа России - Федеральной службы войск национальной гвардии Российской Федерации (Росгвардии). Установлено, что в настоящее время Росгвардия обладает максимальным объемом властных полномочий по контролю за соблюдением законодательства Российской Федерации в сфере оборота оружия. МВД России также принимает участие в контроле в указанной сфере, активно взаимодействуя с подразделениями Росгвардии. Сделан вывод о необходимости принятия нормативных правовых актов, устанавливающих порядок сотрудничества Росгвардии и МВД России в сфере оборота оружия.

Ключевые слова: внутренние дела, правоохранительные органы, полиция, оружие, оборот оружия, лицензирование, контроль, меры принуждения.

STATE LAW-ENFORCEMENT CONTROL IN WEAPONS TRAFFICKING IN THE RUSSIAN FEDERATION AND ITS SUBJECTS

Surgutskov Vadim

Assistant Professor of the Department of Administrative
Law and Administrative Activity of the Internal Affairs
Authorities of Omsk Academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia,
Candidate of Legal Sciences,
Police Lieutenant Colonel

The article analyzes the authority of the new state law enforcement agency of Russia – Federal Service of the Russian Federation Troops National Guard (Rosgvard). It was stated that currently Rosgvard has a maximum capacity of authority to monitor compliance with the legislation of the Russian Federation in the sphere of weapons trafficking. Russian Ministry of Internal Affairs is also involved in the control in this area, actively interacting with the units of Rosgvard. The conclusion is about the need for the adoption of regulatory legal acts establishing the procedure for cooperation Rosgvard and the Russian Interior Ministry in the area of weapons trafficking.

Keywords: internal affairs, law-enforcement authorities, police, weapon, weapons trafficking, licensing, control, coercive measures.

WHY IS IT WRONG TO SAY THAT THE REALISTS WON THE FIRST GREAT DEBATE IN INTERNATIONAL RELATIONS?

Varicheva Maria

LLM Student of King's College London,
Bachelor of Law (MGIMO-University)

The 20th century was one of the most devastating periods in the world history. In only one century happened two World Wars, the “everlasting” Cold War, not to mention that many local conflicts and revolutions were taking and continue to take place. This did not happen suddenly. All this tension was caused by the previous events, lines of policy of different states and the international community. What is more, this tension prompted a new wave of ideas which regenerated into a debate, now known as “the First Great Debate”. Although it is considered that the Debate mainly took place in the first part of the 20th century, we should remember that ambiguity of realism and liberalism theories still gives cause for disagreement with both of them. Thus, the essay will question whether realists won the Debate, and if not, then who did.

Probably, the first point should be made about the nature of both theories. In this context it should be mentioned that the word “theory” already shows us that the First Great Debate was upon ideas only. Of course, these ideas were supposed to be used in practice but the Debate itself was theoretical (instead of the Second one which was methodological¹). This leads us to a question: is it ever possible to win in a theoretical debate? Especially if we recall that whenever a new theory occurs, it always bases its arguments on the preceding theory which, in this case, was idealism (we may say that realists borrowed their ideas to build their own, a lot more “realistic”, empire), while sometimes after it gives rise not only to new theories (such as neorealism, neoclassical realism, etc.) but to new doubts as well. The inter-realists’ debates that occurred afterwards show that even realists could see that their theory had its weak sides. Hence, it is quite impossible to affirm that any theory may win as they all depend on each other. The only thing one can assume is that in a certain period of time in certain circumstances one or another theory happened to be more applicable than another.

Moving on to the main idea of realism, known as *raison d'état*, it is formed of two main principles which are the state sovereignty considered as a top value, and a belief

¹ Banks, M. (1984). “The Evolution of International Relations Theory” in M. Banks (Ed) *Conflict in World Society*. Brighton: Wheatsheaf, pp. 3-21.

that state is the “pre-eminent actor in world politics”.² In other words, there is nothing above the state. However, the states that supported this idea united into international organizations and relied on each other in resolving of common global problems. Therefore, realists’ suggestion that “no other institution or state can be relied on to guarantee your survival” (and the survival, according to realism theorists, is the main purpose of a state³) ruins itself, since “realism-follower states” themselves formed international bodies in order to rely on each other, which was from the beginning one of the main ideas of idealists. This reminds us once again that, the claimed to be different and new, ideas of realism were just a developed version of an idealism theory.

Next, it should also be stated that ideas of the First Great Debate were only applied to states as the only actors on the international arena at the time. However, in the course of time, it has become clear that there definitely are many other actors of international politics – from international organizations to trans-national corporations – of no less importance than the state. This means that neither idealism nor realism is fully applicable to international relations as they don’t cover all the subjects that should be covered. This thought can be developed.

Realists’ ideas turned out to be not as useful as they claimed them to be. The purpose of a theory is, first of all, to explain a complex idea in simple words. This means that “theories must abstract, simplify and thus exaggerate”⁴. However, “the danger arises when these simplified theoretical ideal-types are presented as categorical empirical claims”⁵. In other words, realists undertook too much responsibility in explaining the history, could not cover all the points or did not value some of them at all, thus, they did not cope with the task – the excess authority – that they imposed themselves with. As S. Burchill (2005) states: “Realism simply fails to explain most of international relations. Anarchy, egoism and the distribution of capabilities cannot explain the vast majority of what happens in such relations”.⁶ According to him, “the realist response that they explain ‘the most important things’ is a contentious normative judgement” because “even if realism does adequately explain the few most important things, there is no reason to restrict the discipline to those”. Of course, this does not

² Baylis, J. *et al* (2013). *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations: Sixth Edition*. Oxford: Oxford University Press.

³ Baylis, J. *et al* (2013). *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations: Sixth Edition*. Oxford: Oxford University Press.

⁴ Burchill, S. *et al* and A. Linklater (Eds) (2005). *Theories of International Relations: Third Edition*. Basingstoke: PALGRAVE MACMILLAN.

⁵ Burchill, S. *et al* and A. Linklater (Eds) (2005). *Theories of International Relations: Third Edition*. Basingstoke: PALGRAVE MACMILLAN.

⁶ Burchill, S. *et al* and A. Linklater (Eds) (2005). *Theories of International Relations: Third Edition*. Basingstoke: PALGRAVE MACMILLAN.

mean that the relevance and significance of realism should be diminished. It is without doubt one of the most important theories in international relations studies. Yet it is not the *only* important theory which means that it should also give space for other theories to develop and should not try to dominate over them.

When it comes to the main reasons for realists' criticism of idealists, although they are also known as "utopians", the realists' idea of "balance of power" is no less "utopian" than idealists' belief in "good faith" of a state and the whole international community because it is hardly possible to imagine any state that acts in its own interests making a decision that would undermine all its potential just in order to achieve the so called balance which would not let any country – but, first of all, *this* very country – dominate over the others. In this case the only argument in favor of this realists' belief is their idea of "national security", which still contradicts the theory of balance of power.

By the time World War II erupted and in the course of it, realists' ideas for sure gained a lot more popularity than the ideas of idealists. Still, only in 1970, in his publication "The Structure of Scientific Revolution", Thomas Kuhn directed attention of the learned society to one significant point that, for some reason, has never interested anyone before: "because there is no absolute truth and because human knowledge is forever expanding, any given paradigm must have limits in what it can reveal about the world".⁷ However, one can see that both realism and idealism tried to cover as much data and as many topics in international politics that no theory should authorize itself too. Thus, we may say that neither of the two theories "could accommodate multiple levels of analysis".⁸ What is more, although realism gained more popularity by the end of the first half of the 20th century, in the beginning of the second half of the 20th century it became quite evident that realism was not capable of explaining the events going on in the world.

If we go further, we may understand another curious moment. According to Peter Wilson (1998), the Debate never actually occurred but it was only a product of E. H. Carr's "clever device for discrediting a whole range of things he happened to disagree with".⁹ This seems to be a significant remark since the whole issue of disagreement was only named "debate" afterwards, while the process of direct opinion exchange between

⁷ Banks, M. (1984). "The Evolution of International Relations Theory" in M. Banks (Ed) *Conflict in World Society*. Brighton: Wheatsheaf, pp. 3-21.

⁸ Banks, M. (1984). "The Evolution of International Relations Theory" in M. Banks (Ed) *Conflict in World Society*. Brighton: Wheatsheaf, pp. 3-21.

⁹ Wilson, P. (1998). "The Myth of the 'First Great Debate'". *Review of International Studies*, Vol. 24, The Eighty Years' Crisis 1919-1999 (Dec., 1998). Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1-15.

theorists never really happened.

What is more, limiting a theoretical debate within a certain period of time is hardly the right thing to do as any theoretical debate is a constant battle of ideas neither of which has arguments strong enough to beat another one. It should also be mentioned that the first inter-paradigm debate, the one between realism and liberalism theorists, did not stop at the time everyone thought it did. It just developed into the next inter-paradigm debate, between behaviorists and traditionalists.¹⁰ In fact, since we see that the popularity of realism sharply declined after the early 1990s when such an opponent of the western states as the USSR disappeared, we may adventure an opinion that this theory was just a product of the West's fear of a strong socialist state which USSR was. When it fell apart, the West could not see an enemy in the emerging state of Russian Federation. However, time changes everything, and we see now that the West is getting more and more frightened with Russian ponderability on the international arena and appeals to the set-aside realist theory again.

In conclusion, it should probably be said that the long-term Great Debate did not bear any fruit that could be useful in practical way. Furthermore, the Debate between theorists of the two approaches appears to be no more than a myth made by the emerging at that period of time realist theorists that wanted to "promote" their ideas. By and large, it was not the idea of realism that won but rather the circumstances of the period when realists' ideas were born, persuaded the states to take stronger positions and to move forward as more solid structures that many of us misunderstand as the "realist-winners" phenomenon. Hence, neither of the two theories did win the Debate. Even if we suppose that one of them did, does it really matter if all that is left is just a number of ideas hardly applicable to the eternally changing circumstances of a *real and not theoretical* world.

LIST OF USED LITERATURE

1. Banks, M. (1984). "The Evolution of International Relations Theory" in M. Banks (Ed) *Conflict in World Society*. Brighton: Wheatsheaf, pp. 3-21.
2. Baylis, J. et al (2013). *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations: Sixth Edition*. Oxford: Oxford University Press.
3. Burchill, S. et al and A. Linklater (Eds) (2005). *Theories of International Relations: Third Edition*. Basingstoke: PALGRAVE MACMILLAN.

¹⁰ Weaver, O. (1996). "The Rise and Fall of the Inter-Paradigm Debate" in S. Smith, K. Booth and M. Zalewski, *International Theory: Positivism & Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 149-185.

-
4. Mearsheimer, J. (2005). "E. H. Carr vs. Idealism: The Battle Rages On". *International Relations*. SAGE Publications, Vol. 19(2), pp. 139-152.
 5. Schmidt, B. C. ed. (2012). *International Relations and the First Great Debate*. London: Routledge University Press.
 6. Schmidt, B. C. (2012). *The First Great Debate*. Available from: <http://www.e-ir.info/2012/09/28/the-first-great-debate/> [Accessed: November 2015]
 7. Stevenson, D. (2014). Learning from the past: the relevance of international history. *International Affairs 90: 1*, pp. 5-22.
 8. Strohmer, C. "Realism and Idealism in International Relations". Available from: <http://www.charlesstrohmer.com/international-relations/international-relations-101/realism-idealism/> [Accessed: November 2015]
 9. Toledo, P. (2005). "Classic Realism and the Balance of Power Theory". *Glendon Journal of International Studies*, Vol. 4, pp. 52-63.
 10. Vigneswaran, D. & J. Quirk. (2004). *International relations' first great debate: context and tradition*. Canberra: Department of International Relations, The Australian National University.
 11. Weaver, O. (1996). "The Rise and Fall of the Inter-Paradigm Debate" in S. Smith, K. Booth and M. Zalewski, *International Theory: Positivism & Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 149-185.
 12. Wilson, P. (1998). "The Myth of the 'First Great Debate'". *Review of International Studies*, Vol. 24, The Eighty Years' Crisis 1919-1999 (Dec., 1998). Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1-15.
 13. Wilson, P. (2011). "Idealism in International Relations" in K. Dowding *Encyclopedia of Power*. Thousand Oaks, USA: SAGE Publications, pp. 332-333.
 14. Young, J. W. and J. Kent. (2013). *International Relations Since 1945: Second Edition*. Oxford: Oxford University Press.

WHY IS IT WRONG TO SAY THAT THE REALISTS WON THE FIRST GREAT DEBATE IN INTERNATIONAL RELATIONS?

Varicheva Maria

LLM Student of King's College London,
Bachelor of Law (MGIMO-University)

The article explains why is it wrong to state that the realist won the first great debate in international relations. It compares both realism and idealism theories, explains the nature of them and confirm the impossibility that any theory may win as they depend on each other. It also states that the ideas of the First Great debate only applied the states but not the other actors of international politics like international organizations or trans-national corporations. In conclusion the Debate between theorists of the different approaches appears to be no more than a myth made by realists theorists that wanted to "promote" their ideas.

Keywords: First Great Debate, international relations, realism, idealism and liberalism theories, world politics, explaining the history, opinion exchange and theoretical debate.

ПРОЦЕСС И СТРУКТУРА УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ КОМПЛЕКСЕ ПОЛИЦИИ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

Хачатрян Тигран Мартинович

Ведущий специалист группы по обеспечению контроля качества образования Образовательного комплекса полиции Республики Армения

Восканян Лилит Робертовна

Ведущий специалист группы по обеспечению контроля качества образования Образовательного комплекса полиции Республики Армения

Переход страны на рыночные условия развития экономики ставит на одно из важнейших мест конкурентоспособность продукции, техники и технологии, кадровых ресурсов. В этих условиях человек выступает активным субъектом на рынке труда, имеющим возможность свободно распоряжаться своим главным капиталом - своей квалификацией. Все это поставило перед учебными заведениями новые задачи по повышению качества и эффективности обучения, воспитания и развития будущих квалифицированных специалистов. Их решение возможно при условии высокого уровня кадров, высокого уровня постановки учебно-воспитательного процесса, в ходе которого формируются профессиональные умения и навыки учащихся. Профессиональным учебным заведениям для этого предоставлены широкие возможности. Любое образовательное учреждение самостоятельно разрабатывает и утверждает образовательные программы, осуществляет образовательные процессы, текущий контроль успеваемости, разрабатывает систему оценок, форму, порядок и периодичность промежуточной аттестации обучающихся. Учебным заведениям и педагогам предоставлены широкие возможности для проявления инициативы, творчества, для эффективного использования передового педагогического опыта. Вместе с тем это налагает на учебные заведения большую ответственность, требует от педагогов разносторонней педагогической эрудиции, глубоких познаний в области научных основ учебного процесса, организации и методики обучения, воспитания и развития учащихся, высокого уровня профессионального и педагогического мастерства.

В Образовательном комплексе полиции Республики Армения учебно-методическое развитие тесно связано с процессом совершенствования общей системы высшего и средне-специального образования РА. Условно процесс совершенствования образования можно разделить на следующие этапы:

1. советский,
2. постсоветский,
3. современный.

Параллельно с пересмотром учебных планов и программ, происходил переход от простых форм учебно-методического обеспечения к более сложным. Изначально предполагалось использование в образовательном процессе одних лишь учебников. В современном этапе учебные заведения перешли на использование учебно-методического комплекта, включающего в себя уже не только учебник, но и характеристику учебной дисциплины, рабочую тетрадь, тематическую карту, а также методическое пособие. Проведенный нами анализ по определению понятия «учебно-методического обеспечения» позволяет нам сделать вывод, что точного и однозначного определения в литературе не существует.

С конца 90-х годов меняется роль государства в управлении образованием, о чем говорится в Законе РА «Об образовании», принятом в 1999 году, Законе РА «О высшем и послевузовском профессиональном образовании» (2004), а также в Законе РА «О начальном и средне-профессиональном образовании» (2006). В них провозглашается, во-первых, демократический, государственно-общественный характер управления образованием и, во-вторых, автономность образовательных учреждений.

На основании вышеперечисленных законов, в соответствии с приказом Министра образования и науки РА от 27 декабря 2010 года N 1740 "Об обеспечении и осуществлении средне-профессионального образования"¹, а также решением правительства РА от 10 мая 2012 года № 582, " О Положении Образовательного комплекса полиции Республики Армения"², был разработан комплекс документов, регламентирующих организацию учебной и методической работы в Образовательном комплексе полиции РА.

Имеющиеся различные подходы к разработке учебно-методического обеспечения относятся к конкретным дисциплинам и не затрагивают образовательный процесс в целом. Это позволяет сделать вывод, что до настоящего времени в теоретическом плане нет однозначного понимания состава и содержания комплексного учебно-методического обеспечения. Наиболее часто оно представляется в виде совокупности учебно-методических документов, составляющих, как само содержание, так и документов, сопровождающих и регламентирующих процесс обучения в Образовательном комплексе.

Понятие учебно-методический комплекс (УМК) можно встретить в Положении Образовательного комплекса полиции Республики Армения. Например, в Положении под учебно-методическим комплексом учебной дисциплины понимается

¹Приказ Министра образования и науки РА от 27 декабря 2010 года N 1740 <http://www.arlis.am/> [Электронный ресурс].

² Решение правительства Республики Армения от 10 мая 2012 года № 582, " О Положении Образовательного комплекса полиции Республики Армения" <http://www.arlis.am/> [Электронный ресурс].

«совокупность нормативных, учебных, учебно-методических, дидактических и других материалов, необходимых для организации и осуществления учебного процесса. УМК дисциплины рассматривается в качестве необходимого дополнения к основным образовательным программам, которые реализуются в Образовательном комплексе полиции РА. В рамках обеспечения качества образования, в Образовательном комплексе полиции РА понятие УМК постепенно расширяется. В нем говорится о том, что под УМК понимается комплект учебных, учебно-научных, раздаточных, наглядных, дидактических, аудио, видео и мультимедийных материалов, а также компьютерных программ по учебной дисциплине (спецкурсу) в рамках определенной специальности (специализации), необходимой для организации и осуществления образовательного процесса. Также в Положении отмечается, что УМК является качественным методическим обеспечением основных образовательных (профессиональных) программ, реализуемых в Образовательном комплексе, и создается в целях совершенствования образовательного процесса, повышения качества преподавания и учебно-методического обеспечения учебных дисциплин (спецкурсов), увеличения степени освоения учебного материала, внедрения в учебный процесс последних достижений науки и передовой практики.

В рамках обеспечения качества образования, структуру УМК можно разделить на две части. Первая часть называется **минимально необходимой** и включает в себя материалы, которые относятся ко всей дисциплине и разрабатываются еще до начала ее изучения. К ним относятся:

- выписка из государственных стандартов средне-специального и высшего профессионального образования, в которой отражаются требования, предъявляемые к обучающемуся по окончании изучения базовой части цикла, то есть, что должен обучающийся знать, уметь и какими навыками владеть, а также требования к минимуму содержания дисциплины и квалификационная характеристика выпускника. Знания, умения и навыки устанавливаются основными образовательными программами, действующими в Образовательном комплексе;
- действующая примерная программа по той или иной дисциплине, или различных форм обучения, утвержденная Министерством образования и науки РА;
- рабочая учебная программа по дисциплине;
- тематические планы и графики последовательности изучения дисциплины или различных форм обучения;
- планы семинарских и практических занятий с методическими рекомендациями;

- тематика различных видов письменных работ и методические рекомендации по их написанию;
- если рабочим учебным планом предусмотрен практикум, то предоставляются задания к нему, а также методические рекомендации по его выполнению;
- программа учебной практики или стажировки. Этот пункт относится к кафедрам, которые участвуют в проведении практики или стажировки;
- список вопросов для зачетов или экзаменов.

Вторая часть УМК, называемая дополнительной, переходит от учебно-методической документации к учебно-методическому наполнению учебной дисциплины. Она достаточно обширна и предоставляет кафедрам, как разработчикам данной части, проявлять элементы творчества. Сюда относятся как билеты для проведения экзамена или зачета, программа экзаменов (комплексного междисциплинарного, итогового государственного), список тематики выпускных квалификационных (дипломных) работ (проектов) и методические рекомендации по их написанию, тестовые задания для различных видов контроля (текущего, итогового и остаточных знаний), различные рекомендации по организации самостоятельной подготовки или работы, так и сами фондовые лекции и тезисы к ним, разработанные кафедрой учебники (электронные учебники), курсы лекций, учебные, учебно-методические пособия, альбомы схем, сборники задач, словарь основных понятий и терминов по дисциплине, а также различные методические материалы и разработки по проведению того или иного занятия, для проведения игр и учений (в том числе и деловых игр), различные макеты (раздаточные материалы), в том числе аудио, видео, мультимедиа и перечни видеофильмов и видеофрагментов, используемые при изучении дисциплины, технические средства обучения, техника, лабораторное оборудование, закрепленные за кафедрой, объекты (образцы), используемые в обучении, программное обеспечение.

Учебно-методический комплекс по дисциплине предоставляется в двух видах: бумажном (традиционном) и электронном. Стоит отметить, что УМК в электронном виде представляет собой особый комплекс, который требует разработки индивидуального Положения об электронном учебно-методическом комплексе (далее - ЭУМК), в котором будут прописаны новые принципы учебно-методического обеспечения. Устаревшие принципы, переносимые на носители, имеющие новые возможности, не дают эффекта. Помимо этого, в Положении об ЭУМК должны быть прописаны такие элементы, как методическое обеспечение, теоретический и наглядный материалы, система тестирования и контроля знаний, а также материалы для самостоятельной подготовки учащихся и слушателей. ЭУМК пред-

назначены и для наполнения базы системы дистанционных образовательных технологий. Однако, в этом случае необходимо в Положении об ЭУМК отдельно прописать его особенности в дистанционной среде. Количество предоставляемых элементов будет несколько сокращенным. Так, методическое обеспечение (рабочие программы, календарно-тематические планы, методические пособия для проведения практических и лабораторных занятий, подготовки курсовых проектов и работ, планы занятий), которое также ложится в основу дистанционного обучения, не является наглядным предоставляемым для обучающегося. Проведенный анализ понятия УМК позволяет сделать вывод о том, что учебно-методический комплекс по дисциплине- это лишь одна из частей учебно-методической системы, так как он представляет собой всего лишь результат, продукт, посредством которого осуществляется учебный процесс. Второй трактовкой понятия, используемого для обозначения учебно- методического обеспечения, является методическая работа. Согласно Решению премьер-министра Республики Армения N 197 от 26 сентября 1995 года «О Высшей школе МВД РА», методическая работа является составной частью учебного процесса, одной из основных видов деятельности руководства, профессорско-преподавательского состава высшего учебного заведения и направлена на создание условий для повышения качества учебного процесса³.

Важным в современных условиях является изучение и обобщение положительного опыта методической работы как армянского, российского, так и зарубежного, внедрение в учебный процесс новых образовательных технологий. Качественно-количественным результатом методической работы должно стать создание методических сборников и информационных бюллетеней по вопросам педагогики, методики преподавания и научной организации учебного процесса. Методическая работа в Образовательном комплексе полиции РА проводится в различных организационных формах и регламентируется нормативными правовыми актами.

В современных условиях учебно-методическая работа в Образовательном комплексе полиции РА, в первую очередь, должна быть направлена на интенсификацию учебно-воспитательного процесса, педагогического труда, совершенствование методики преподавания и педагогического мастерства профессорско-преподавательского состава, улучшение качества подготовки специалистов, развитие у них навыков творческого мышления путем внедрения в процесс обучения современных образовательных технологий, изучения и обобщения положительного опыта

³Решение премьер-министра Республики Армения N197 от 26 сентября 1995 года «О Высшей школе МВД РА»; Smart Education как современная форма организации образовательного процесса //Материалы международной научно-методической конференции «Актуальные проблемы юридического образования». Минск: Академия МВД Респ. Беларусь, 2012.

методической работы, научной организации образовательного процесса с использованием современных технических средств обучения, укрепления связи с практикой⁴.

Как видно из определения, основной акцент в учебно-методической работе делается именно на методическую работу, а также на общие вопросы организации учебного процесса Образовательного комплекса: основные задачи, формы организации и контроля качества как образовательного процесса в целом, так и успеваемости обучающихся, в частности, ведение основной учебной документации, специальной библиотеки, а также регламентирование нормирования труда профессорско-преподавательского состава.

Ссылаясь на исследователей, занимающихся данной проблемой⁵, можно говорить о том, что под комплексным учебно-методическим обеспечением образовательного процесса по конкретным учебным дисциплинам и специальностям понимается разработка и создание системы нормативной и учебно-методической документации, средств обучения и контроля качества, которые необходимы для организации и проектирования **качественной реализации** образовательного процесса. Сравнивая разные трактовки, можно заключить, что сущность учебно-методического обеспечения, раскрываемая в рамках общего комплекса, включает в себя учебно-методический комплекс и методическую работу, то есть первые две трактовки являются составными частями предполагаемого общего комплекса. Понятие **учебно-методическое обеспечение** представляется как система действий профессорско-преподавательского состава и сотрудников учебно-методического управления. Однако, неосвещенным остается вопрос места и роли обучающегося в этом процессе.

Проведенный нами анализ понятия позволяет сделать вывод о том, что рассмотренные трактовки представляют собой лишь одну или несколько частей учебно-методической системы. Цель нашего исследования - оптимизировать систему учебно-методического обеспечения образовательного процесса в Образовательном комплексе полиции РА посредством моделирования и внедрения современ-

⁴Пырский А. М., Научно-практические основы разработки и внедрения интегративной системы педагогических технологий в высшем учебном заведении, Санкт-Петербург, 1999, стр. 378.

⁵ Долгих А.П., Организация учебного процесса в вузе на основе e-learning, Материалы курса повышения квалификации, Санкт-Петербург, 2012; Комплексное учебно-методическое обеспечение образовательного процесса: метод. пособие/ Сост. Аргунова Т.Г., Пастухова И. П., Москва: Библиотека журнала "СПО", 2006, стр. 112; Сазонова Л.И., Моделирование учебно-методического обеспечения компьютерной подготовки учащихся, Барнаул 2000, стр. 18-19.

ных информационных технологий, то есть необходимо рассмотреть и оптимизировать целостный процесс учебно-методической деятельности. Поэтому целесообразно включить в понятие учебно-методического обеспечения систему действий обучающегося (учащегося или слушателя), обучающего (профессорско-преподавательского состава учебного заведения) и всей управляющей системы (сюда можно включить деятельность всех подразделений учебного заведения, включая учебно-методическое управление) по достижению поставленных целей, а также материально-техническое обеспечение образовательного процесса.

Материально-техническое обеспечение образовательного процесса представляет собой необходимое условие качественной подготовки специалистов в соответствии с требованиями рабочих учебных планов и рабочих учебных программ. В современных условиях ВУЗ, в том числе и Образовательный комплекс полиции РА, обязан располагать материально-технической базой, обеспечивающей проведение всех видов дисциплинарной и междисциплинарной подготовки, лабораторной, практической и научно-исследовательской работы, предусмотренных учебным планом, соответствующие действующим санитарным и противопожарным правилам и нормам, в том числе криминалистической и специальной техникой и другими материально-техническими средствами, необходимыми для осуществления специальной подготовки обучающихся. При этом необходимо учитывать различие между «средствами обучения» и «обеспечением»⁶. Средствами обучения являются предметы, с помощью которых создаются условия эффективного обучения. В свою очередь, понятие «обеспечение» означает создание необходимых условий какого-либо процесса.

Важно отметить, что в идеале учебно-методическое обеспечение должно охватывать всех субъектов образовательного процесса. В Образовательном комплексе полиции РА- это руководство Образовательного комплекса, профессорско-преподавательский состав кафедр и факультетов, руководящий состав учебно-методического управления, сотрудники, а также учащиеся. Учебно-методическое обеспечение должно включать в себя основные стороны целостной учебно-методической деятельности и соответствовать структуре: **цель, методы, содержание, действие, результат и контроль качества образования**. В процессе деятельности осуществляется ориентировка в ней, регулирование процесса и контроль результата⁷. На уровне обеспечения деятельности участников образовательного процесса,

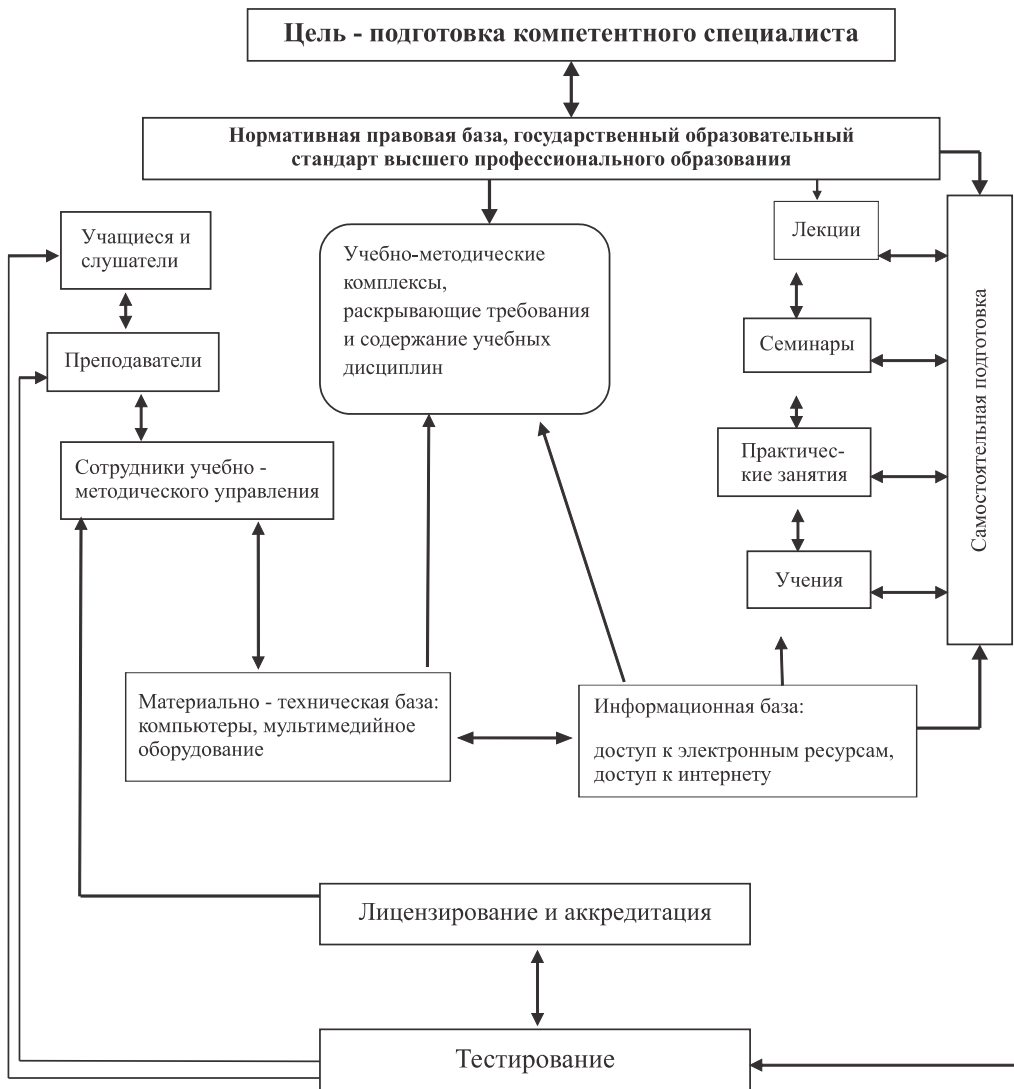
⁶ Чекалева Н.В., Теоретические основы учебно-методического обеспечения процесса изучения педагогических дисциплин в педагогическом вузе, Санкт-Петербург, 1998, стр 46.

учебно-методическое обеспечение должно содержать следующие компоненты, отражающие соответствующие аспекты деятельности:

- Нормативная правовая база,
- Государственный образовательный стандарт высшего профессионального образования.

Таким образом, сложившюся к настоящему времени структуру и содержание учебно-методического обеспечения образовательного процесса в Образовательном комплексе полиции РА схематично можно представить в виде нижеследующего Рисунка:

Структура и содержание учебно-методического обеспечения
в Образовательном комплексе полиции РА

Проанализировав структуру учебно-методического обеспечения Образовательного комплекса полиции РА, можно сделать вывод о том, что учебно-методическое обеспечение образовательного процесса, во-первых, разнообразно, во-вторых, соответствует вариативным образовательным программам и, в-третьих, разрабатывается для всех видов учебной деятельности учащихся и при этом отличается комплексностью. Тем самым обосновывается понимание учебно-методического обеспечения как системы действий обучающегося, обучающего и работы учебно-методического управления, направленной на достижение целей профессиональной подготовки, с учетом требований нормативной правовой базы, государственных образовательных стандартов начального, средне-специального, высшего профессионального образования, представленной в различных методических формах с использованием современных информационных средств, программного материала, интеграции и автоматизации методической работы.

Однако, стоит отметить, что современные информационные технологии позволяют совершенствовать некоторые элементы учебно-методического обеспечения образовательного процесса: постоянно возрастают возможности коммуникации субъектов образовательного процесса, расширяется материально-техническая платформа, появляются новые способы обмена и получения учебно-методических материалов.

ПРОЦЕСС И СТРУКТУРА УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ КОМПЛЕКСЕ ПОЛИЦИИ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

Хачатрян Тигран Мартинович

Ведущий специалист группы по обеспечению контроля качества образования Образовательного комплекса полиции Республики Армения

Восканян Лилит Робертовна

Ведущий специалист группы по обеспечению контроля качества образования Образовательного комплекса полиции Республики Армения

В статье рассматривается повышение качества образовательного процесса в Образовательном комплексе полиции РА. Это одна из важных задач модернизации правоохранительной специфики обучения.

На современном этапе модернизации юридического образования одной из главных составляющих является практическая направленность обучения, формирование не просто умений, но и компетенций, непосредственно сопряженных с опытом их применения в практической деятельности.

Ключевые слова: учебно-методическое обеспечение, образовательный процесс, контроль качества образования, специфика обучения.

PROCESS AND STRUCTURE OF EDUCATIONAL AND METHODICAL SUPPORT IN THE EDUCATIONAL COMPLEX OF POLICE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

Khachatryan Tigran

Leading Specialist of the Group for Ensuring the Quality of the Educational Process in the Educational Complex of Police of the Republic of Armenia

Voskanyan Lilit

Leading Specialist of the Group for Ensuring the Quality of the Educational Process in the Educational Complex of Police of the Republic of Armenia

The article deals with improving the quality of the educational process in the Educational Complex of Police of the Republic of Armenia, which is one of the important tasks of modernizing the law-enforcement specifics of training.

At the present stage of modernization of legal education, one of the main components is the practical orientation of education, the formation of not just skills, but also competences directly associated with the experience of their application in practice.

Keywords: educational and methodological support, educational process, quality control of education, specificity of training.

ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ¹

«ՕՐԵՆՔԻ ՊԱՏՎԱՐ» ԳԻՏԱՄԵԹՈՂԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳՐԻ 2016թ. ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

հազ. դրամ

Արտադրանքի, ապրանքների, աշխատանքների իրացումից հասույթ (համախառն եկամուտ), ընդամենը	0
Նվիրատվության մասնաբաժնի չափը	0
Արտադրանքի, ապրանքների, աշխատանքների իրացումից շահույթ	0

¹ Հրապարակվում է «Չանգվածային լրատվության մասին» ՀՀ օրենքը 12-րդ հոդվածի համաձայն:

Գիտական հոդվածներին ներկայացվող պահանջներ

Նյութերն ընդունվում են համապատասխան բուհերի ամբիոնների, գիտահետազոտական հիմնարկների բաժինների երաշխավորության կամ մասնագետի կարծիքի առկայության դեպքում: Հոդվածները պետք է վերաբերվեն իրավագիտության ոլորտին, իսկ առանձին դեպքերում՝ հանդիսանան գիտագործնական մեծ արժեք ներկայացնող ուսումնասիրություններ: Նյութին կից անհրաժեշտ է ներկայացնել հոդվածի վերնագիրը, համառոտագիրը՝ առնվազն 60 բառի սահմաններում, հեղինակի տվյալները և բանալի բառեր (առնչվազն 5 բառ)՝ հայերեն, անգլերեն և ռուսերեն: Նյութերի ծավալը որոշելիս՝ խնդրում ենք հիմք ընդունել հետևյալ պահանջները՝ տեքստը տպագրվում է սովորական A4 չափի թղթի վրա՝ 1.5 տողաչափով, հիմնական տեքստի տառերի չափը՝ 12, տողատակերի տառերի չափը՝ 10, լուսացքները՝ ձախից, վերևից, աջից և ներքևից՝ 2 սմ, Unicode տառատեսակով՝ «Arial Unicode», ռուսերեն և անգլերեն տեքստերը՝ Times New Roman տառատեսակով: Նորմատիվ ակտեր օգտագործելիս՝ տեքստում պետք է նշել դրա տեսակը, ընդունման ժամանակահատվածը, անվանումը: Տեքստում կարելի է նշել ակտի տեսակը, ամսաթիվը և առանց չակերտների կրճատ անվանումը, որը կտա ճիշտ պատկերացում փաստաթղթի մասին:

Նյութի առաջին էջում՝ վերնագրից հետո, նշվում են տեղեկություններ հեղինակի մասին, որոնք կարտացոլվեն մեր պարբերականում՝ հեղինակի անուն և ազգանունն ամբողջությամբ, պաշտոնը և աշխատանքի վայրը, առկայության դեպքում՝ գիտական աստիճանը և կոչումը: Գիտական հոդվածները կարող են ներկայացվել, որպես կանոն, առավելագույնը 15 էջի սահմաններում:

ՕՐԵՆՔԻ ՊԱՏՎԱՐ

Սրբագրիչ՝ **Լ. Ոսկանյան,**
Корректор: **Л. Восканян**

Ստորագրված է տպագրության 24.03.2017թ.

Չափսը՝ 70x100 1/16, թուղթ օֆսեթ N 1:

Ծավալ՝ 12 տպ. մամուլ: Տպաքանակ՝ 200:

Տպագրված է «ԼԻՄՈՒՇ ՍՊԸ»-ի տպարանում:

ք.Երևան, Դ.Մալյան 45:

հեռ.՝ 010 62-22-20, E-mail: info@limush.am